

Dadansoddiad economaidd- gymdeithasol o Gymru

Mawrth 2026

Y Gronfa Twf Lleol

Llywodraeth Cymru

Cynnwys

Cyflwyniad	3
1 Busnesau mwy cynhyrchiol a chystadleuol	4
Beth yw cynhyrchiant a sut mae'n gysylltiedig ag ysbryd cystadleuol busnesau?.....	4
Tueddiadau cynhyrchiant	4
Tueddiadau cynhyrchiant y DU	4
Tueddiadau cynhyrchiant yng Nghymru	6
Pwysigrwydd gwella cynhyrchiant ledled Cymru	11
Cyd-destun busnes yng Nghymru	12
Cyfansoddiad sectorau busnesau yng Nghymru	12
Poblogaeth a nodweddion busnesau	14
Deinamigrwydd busnes.....	17
Cwmnïau twf uchel.....	19
Gwella twf busnes a chynhyrchiant.....	20
Cefnogi mentrau ac entrepreneuriaid	21
Gwella mynediad at gyllid	24
Sgiliau a chynhyrchiant	26
Ymchwil, datblygu ac arloesi.....	28
Crynodeb.....	32
2 Cynyddu sgiliau a chefnogi pobl i mewn i waith.....	34
Pam bod cyfranogiad yn y farchnad lafur yn bwysig?.....	34
Y farchnad lafur yng Nghymru	34
Tueddiadau cyffredinol (Cymru yn erbyn y DU).....	35
Rhywedd.....	38
Oedran (pobl ifanc)	39
Ethnigrwydd	42
Anabledd	43
Amddifadedd cyflogaeth rhanbarthol.....	45
Sgiliau a chyrhaeddiad addysgol yng Nghymru.....	47

Rôl sgiliau wrth wella canlyniadau llafur ac economaidd	47
Cyrhaeddiad addysgol y gweithlu.....	48
Gwella sgiliau a chyfranogiad yn y farchnad lafur	52
Uwchsgilio gweithwyr.....	52
Gwella canlyniadau'r farchnad lafur yn ôl rhywedd.....	54
Gwella canlyniadau'r farchnad lafur yn ôl ethnigrwydd	55
Gwella canlyniadau'r farchnad lafur i bobl anabl	55
Gwella canlyniadau'r farchnad lafur i bobl ifanc	57
Crynodeb.....	58
3 Gwella seilwaith ranbarthol.....	60
Pwysigrwydd seilwaith gwyrdd.....	60
Allyriadau ar draws yr economi a rhwymedigaethau hinsawdd.....	60
Sectorau	63
Ynni adnewyddadwy a chynhyrchu ynni carbon isel.....	64
Trydan.....	64
Ynni adnewyddadwy yng Nghymru	67
O dan berchnogaeth leol.....	72
Storio a chapasiti	74
Ymyriadau Ynni	75
Rhesymeg y Ddyfais	75
Crynodeb o Ymyriadau Ynni	81
Trafnidiaeth a Chysylltedd Digidol.....	82
Ymyriadau Trafnidiaeth.....	93
Rhesymeg y Ddyfais	93
Tai / Tlodi Tanwydd.....	100
Ymyriadau Tai	108

Cyflwyniad

- I. Mae'r ddogfen hon yn ceisio rhoi trosolwg o'r data a'r llenyddiaeth sy'n berthnasol i'r tri maes blaenoriaeth a nodir yn Nghynllun Buddsoddi Llywodraeth Cymru. Mae'r meysydd blaenoriaeth hyn yn cynnwys:

 - Busnesau mwy cynhyrchiol a chystadleuol**
 - Cynyddu sgiliau a chefnogi pobl i mewn i waith**
 - Gwella seilwaith rhanbarthol**
- II. Mae'r dystiolaeth wedi'i llunio i helpu llunwyr polisïau a rhanddeiliaid ledled Cymru i ddeall pam mae ymyrryd i wella canlyniadau yn y meysydd blaenoriaeth hyn yn flaenoriaeth i'r Gronfa Twf Lleol, ac i gynnig enghreifftiau o gamau a allai arwain at ganlyniadau gwell yn y meysydd hyn. Mae'n bwysig nodi, fodd bynnag, nad yw'r ymyriadau a awgrymir yn gynhwysfawr.
- III. Fel nodir yn y dystiolaeth, mae llawer o'r meysydd blaenoriaeth hyn yn gysylltiedig â'i gilydd a dylid eu hystyried yn y cyd-destun hwnnw er mwyn sicrhau bod ymyriadau'n cael eu dylunio er gwell i wneud y mwyaf o'r canlyniadau. Er enghraifft, er mwyn sicrhau y gall busnesau yma yng Nghymru fod mor gynhyrchiol â phosibl, bydd angen gweithlu arnynt sy'n diwallu orau y sgiliau sydd eu hangen arnynt i lwyddo; sgiliau a ddylai wella canlyniadau'r farchnad lafur. Bydd y sgiliau hyn hefyd yn hollbwysig i alluogi Cymru i gyflawni'r seilwaith sydd ei angen arni i drosglwyddo i economi werdd ac i wneud Cymru'n lle mor ddeniadol â phosibl i'w phobl fyw ynddo.
- IV. Gwnaed pob ymdrech i sicrhau bod yr holl ddata a'r holl ffigurau a gyflwynir yn y ddogfen hon yn adlewyrchu'r wybodaeth ddiweddaraf sydd ar gael ym mis Chwefror 2026.

1 Busnesau mwy cynhyrchiol a chystadleuol

Beth yw cynhyrchiant a sut mae'n gysylltiedig ag ysbryd cystadleuol busnesau?

- 1.1 Mae cynhyrchiant yn cyfeirio at effeithlonrwydd cynhyrchu nwyddau a gwasanaethau, a fesurir fel arfer fel yr allbwn a gynhyrchir fesul uned o fewnbwn (megis llafur). Yn ymarferol, o ran busnesau, mae cynhyrchiant uwch yn golygu y gall cwmni gynhyrchu mwy o allbwn o'i gymharu â'i fewnbynnau.
- 1.2 Mae'r cysylltiad rhwng cynhyrchiant ag ysbryd cystadleuol busnesau wedi'i sefydlu'n gadarn. Mae gwelliannau mewn cynhyrchiant yn lleihau costau mewnbyn cymharol ac yn galluogi cwmnïau i gynnig prisiau is a/neu gynhyrchion o ansawdd uwch. Ar yr un pryd, mae pwysau cystadleuol yn aml yn gwthio cwmnïau i wella effeithlonrwydd ac i fabwysiadu arferion gwell. Mae hyn yn creu cylch atgyfnerthol rhwng twf cynhyrchiant a mantais gystadleuol gynaliadwy.
- 1.3 Mae gwella cynhyrchiant yn codi safonau byw oherwydd ei fod yn galluogi economi i gynhyrchu mwy gyda'r un adnoddau, gan greu'r gofod ar gyfer elw uwch, cyflogau real, prisiau is, a gwell gwasanaethau cyhoeddus. Mae gwelliannau o'r fath yn angenrheidiol er mwyn cynyddu grym prynu cartrefi a lles economaidd cyffredinol mewn ffordd gynaliadwy.

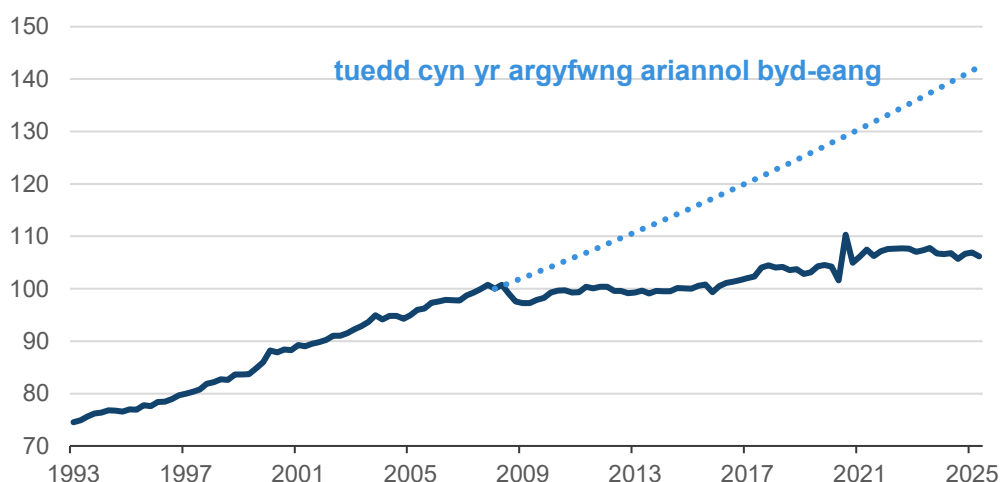
Tueddiadau cynhyrchiant

Tueddiadau cynhyrchiant y DU

- 1.4 Er bod gwelliannau mewn cynhyrchiant wedi bod yn gadarn o safbwynt hanesyddol drwy'r rhan fwyaf o gyfnod ôl-ryfel y DU, bu arafiad sylweddol yn y twf hwn yn ystod y degawdau diweddar yn sgil argyfwng ariannol byd-eang (AAB) 2008–09. Mae **Ffigur 1.1** yn dangos llwybr cynhyrchiant yn y DU, wedi'i fynegi fel allbwn real fesul awr a weithiwyd. Pe bai cynhyrchiant wedi parhau ar ei duedd cyn-AAB, byddai cynhyrchiant ar gyfer y cyfnod diweddaraf (Ch2 2025) wedi bod dros draean yn uwch (34%) na'r hyn a gofnodwyd. Mae rôl allweddol cynhyrchiant wrth bennu safonau byw yn golygu bod y duedd barhaus hon wedi bod yn ffynhonnell sylweddol o bryder i lunwyr polisi ledled y DU.

Ffigur 1.1: Mae twf cynhyrchiant yn sylweddol is nag y byddai pe bai wedi dilyn y llwybr cyn-AAB

Allbwn real y DU fesul awr a weithiwyd, Mynegai (Ch1 2008 = 100)

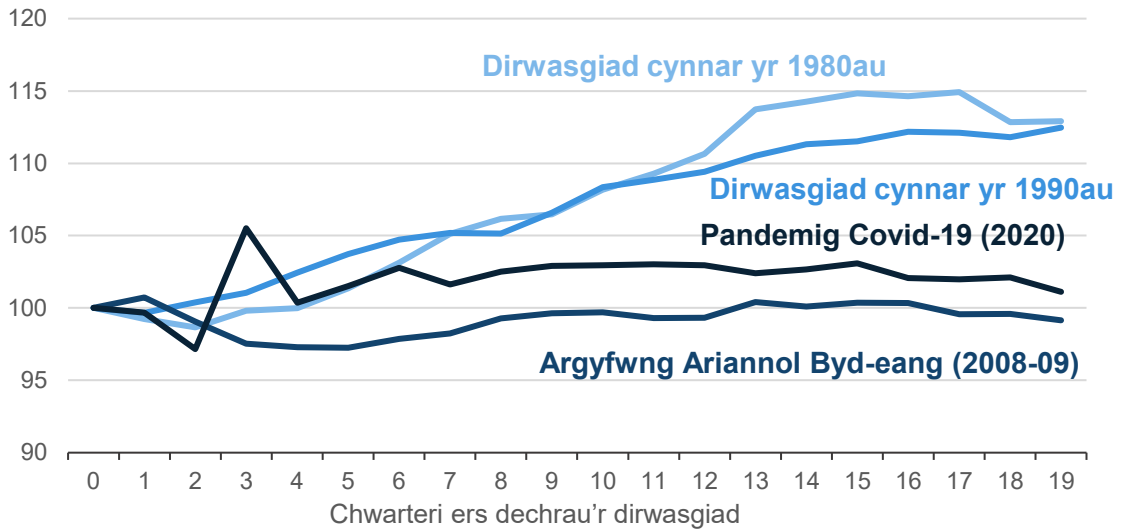
Nodyn: Y cyfnodau a ddefnyddiwyd i gynhyrchu'r llinellau tuedd yw 1993 i 2007 (cyn yr AAB) a 2010 i 2019 (cyn y pandemig).

Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o ddata'r SYG

- 1.5 Dangosir maint yr arafu mewn cynhyrchiant ar ôl yr AAB o'i gymharu â dirwasgiadau blaenorol yn y DU yn **Ffigur 1.2**. Er bod cynhyrchiant y DU fel arfer wedi adennill ei lefelau cyn-ddirwasgiad o fewn dwy flynedd i ddirwasgiadau blaenorol, parhaodd cynhyrchiant, i raddau helaeth, yn is na'r lefelau hynny am bum mlynedd ar ôl yr AAB. Buperfformiad cynhyrchiant ers pandemig Covid-19 hefyd yn araf o'i gymharu â dirwasgiadau blaenorol, ac erbyn Ch2 2025 dim ond 1.6% yn uwch oedd cynhyrchiant nag yn Ch4 2019.

Ffigur 1.2: Mae twf cynhyrchiant llafur wedi bod yn araf ar ôl dirwasgiadau diweddar

Allbwn real y DU fesul awr a weithiwyd – Mynegai: Chwarter cyntaf cyn y dirwasgiad = 100

Nodyn: Chwarter cyntaf cyn y dirwasgiadau – Dirwasgiad cynnar yr 1980au (1979 Ch4); Dirwasgiad cynnar y 1990au (1990 Ch2); Yr Argyfwng Ariannol Byd-eang (2008 Ch1); Pandemig Covid-19 (2019 Ch4).

Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru gan ddefnyddio data'r SYG

- 1.6 Profodd y rhan fwyaf o wledydd datblygedig ostyngiadau yn nhwf cynhyrchiant yn sgil y AAB; fodd bynnag, mae perfformiad cynhyrchiant y DU yn cymharu'n arbennig o wael o'i gymharu â nifer o wledydd mawr/uchel-incwm eraill y mae'n tueddu i gymharu'i hun â hwy. Er enghraifft, tyfodd GDP fesul awr a weithiwyd yn arafach yn y DU nag ym mhob un o wledydd y G7 ac eithrio Ffrainc a'r Eidal rhwng 2008 a 2023.¹ Mae lefelau cynhyrchiant y DU hefyd wedi bod yn gyson is na'r Unol Daleithiau, yr Almaen a Ffrainc dros y cyfnod hwn, ac yn 2023 roeddent 11.8% yn is na'r Unol Daleithiau (gwlad y G7 â'r cynhyrchiant uchaf). O ystyried y cysylltiadau cryf rhwng cynhyrchiant a safonau byw, mae pryderon difrifol bod y DU mewn perygl o weld rhagor o ostyngiadau yn ei safonau byw o'i chymharu â'r gwledydd hyn oni bai ei bod yn gallu dechrau gwrthdroi'r tueddiadau hyn.

Tueddiadau cynhyrchiant yng Nghymru

Cymru o'i chymharu â gwledydd/rhanbarthau eraill y DU

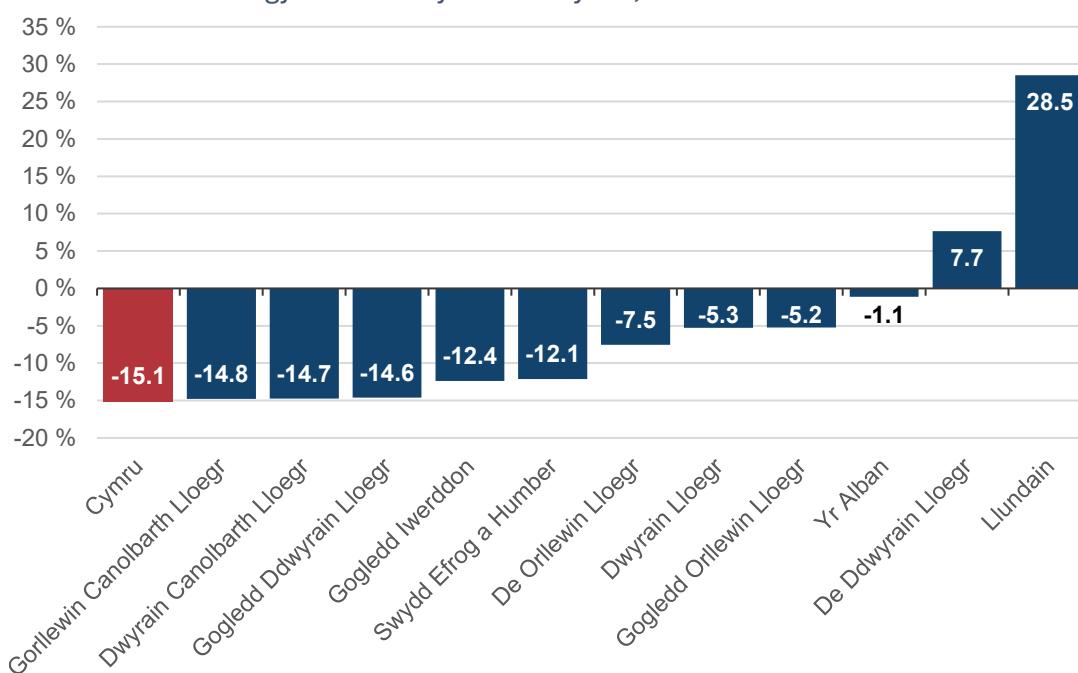
- 1.7 Mae heriau cynhyrchiant hirsefydlog Cymru yn rhan o'r cyd-destun ehangach hwn o berfformiad gwan diweddar yn y DU. Mae economi'r DU wedi cael ei hystyried yn anghyfartal yn ddaearyddol ers amser maith ac mae hyn yn cael ei adlewyrchu yn y data cynhyrchiant, gyda'r gwahaniaethau cynhyrchiant rhyngranbarthol a welir

¹Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o Archwiliwr Data'r OECD. '[Lefelau cynhyrchiant: GDP fesul awr a weithiwyd](#)'. [cyrchwyd 15 Ionawr 2026].

yn y DU fel arfer yn cael eu hystyried ymhlith y mwyaf ar gyfer gwledydd yr OECD. Mae² **Ffigur 1.3** yn dangos gwahaniaethau cynhyrchiant rhanbarthol o'i gymharu â ffigur y DU yn ei chyfanrwydd ac yn rhoi rhai arwyddion o sut mae ffigur cyfartalog y DU yn cael ei yrru gan berfformiad Llundain a De Ddwyrain Lloegr. Roedd cynhyrchiant Cymru yn 2023 yr isaf o holl genhedloedd y DU/rhanbarthau Lloegr, gan ei fod 15.1% yn is na chyfartaledd y DU, ond roedd y ffigur hwn yn weddol debyg i ranbarthau cymharol yn Lloegr.

Ffigur 1.3: Lefelau amrywiol o gynhyrchiant llafur ledled y DU, gyda Chymru yn debyg i ranbarthau cymharol yn Lloegr

Allbwn fesul awr o'i gymharu â chyfartaledd y DU, 2023

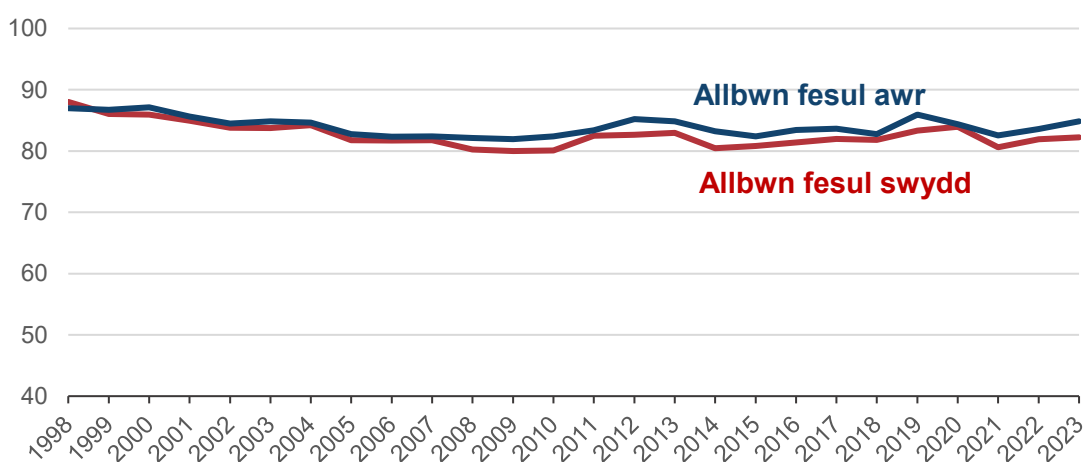
Ffynhonnell: SYG

1.8 Fel y dengys **Ffigur 1.4**, ar gyfer y ddau brif fesur o gynhyrchiant llafur, mae bwlch Cymru â'r DU wedi parhau dros gyfnod hir. Mae hyn yn adlewyrchu'r heriau strwythurol gwreiddiedig dwfn y mae'n rhaid i Gymru fynd i'r afael â hwy er mwyn cydgyfeirio â chyfartaledd y DU.

² McCann and Yuan (2023). '[The Productivity Performance of Different Types of UK Regions and the Challenges of Levelling Up](#)'. Gwasg Prifysgol Caergrawnt.

Ffigur 1.4: Mae bwlch cynhyrchiant Cymru â'r DU wedi parhau dros y degawdau diweddar

Cynhyrchiant yng Nghymru o'i gymharu â'r DU, Mynegai (DU = 100)

Nodyn: Nid yw'r echel Y yn dechrau ar sero

Ffynhonnell: SYG

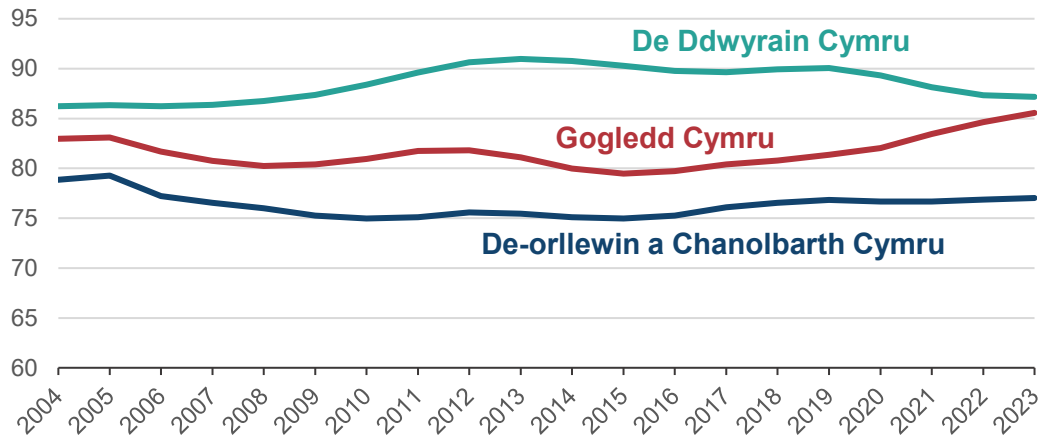
Tueddiadau rhanbarthol Cymru

1.9 Nid yn unig y gwelir anghydwysedd lefelau cynhyrchiant yn y DU yn y gwahaniaethau rhwng Cymru a chenedloedd eraill y DU /rhanbarthau Lloegr. Ceir hefyd amrywiad sylweddol o fewn rhanbarthau Cymru eu hunain. Ar draws rhanbarthau economaidd Cymru, mae cynhyrchiant wedi bod yn gyson uwch yn Ne Ddwyrain y wlad ac yn isaf yng Nghanolbarth a De Orllewin Cymru (gweler **Ffigur 1.5**). Yn 2023, roedd yr allbwn fesul awr yn Ne Ddwyrain Cymru yn cyfateb i 87.2% o gyfartaledd y DU (3.2 pwynt canran yn uwch na ffigur Cymru gyfan), yng Ngogledd Cymru roedd yr un ffigur yn 85.6% (1.6 pwynt canran yn uwch na ffigur Cymru), ac yn 77.0% yng Nghanolbarth a De Orllewin Cymru (6.9 pwynt canran yn is na ffigur Cymru).³

³ Noder bod y ffigurau a ddyfynnir yn defnyddio ffigurau llyfnhau ar gyfer GYC isranbarthol fesul awr a weithiwyd, ac efallai y bydd y ffigurau'n amrywio ychydig o'r rhai a ddefnyddir mewn manau eraill yn yr adroddiad. Defnyddir ffigurau llyfnhau i leihau anwadlwydd data cynhyrchiant ar lefelau daearyddol is.

Ffigur 1.5: Perfformiad cynhyrchiant rhanbarthau economaidd Cymru o'i gymharu â'r DU

Allbwn fesul awr o'i gymharu â'r DU, Mynegai (DU = 100) yn ôl rhanbarth ITL2

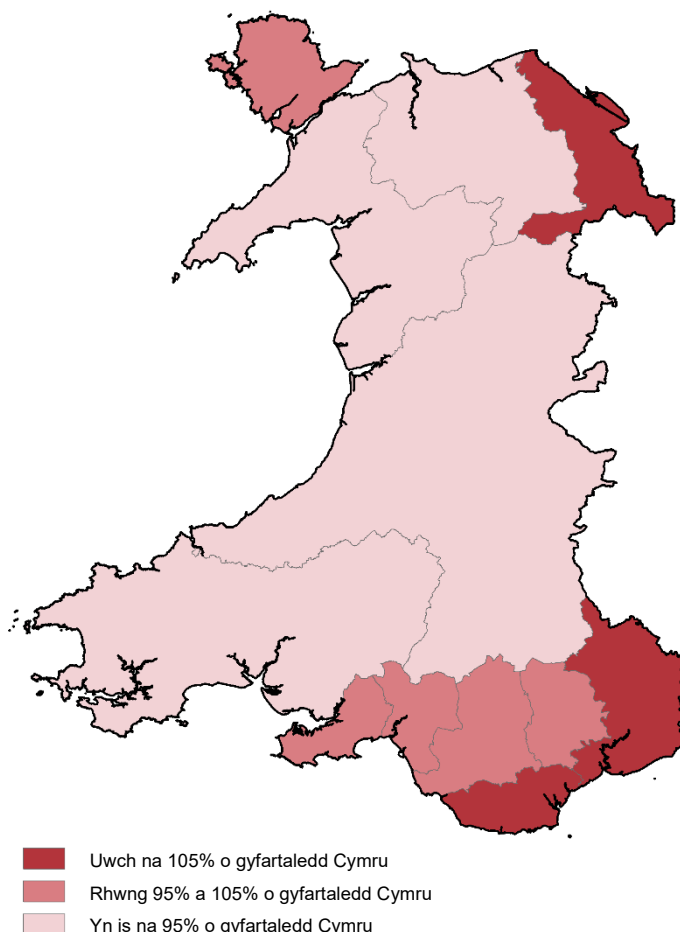
Nodyn: Isranbarthol gan ddefnyddio dull GYC cytbwys (llyfnhau)

Ffynhonnell: SYG

- 1.10 Daw'r heriau hyn o fewn rhanbarthau, a'u lleoliad daearyddol, yn fwy amlwg wrth edrych ar y map a ddangosir yn **Ffigur 1.6**. Fel y gwelir, yr ardaloedd hynny lle mae cynhyrchiant llafur dros 5% yn uwch na chyfartaledd Cymru yw'r ardaloedd trefol neu fetropolitan sydd agosaf at y ffin â Lloegr, yng Ngogledd a De Ddwyrain Cymru fel ei gilydd — rhywbeth a drafodir ymhellach yn y bennod hon.

Ffigur 1.6: Mae cynhyrchiant llafur yn is mewn rhanbarthau mwy anghysbell o Gymru

Gwerth Ychwanegol Gros (GYC) fesul awr a weithiwyd o'i gymharu â chyfartaledd Cymru, yn ôl rhanbarth ITL3 (2023)

Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o ddata'r SYG

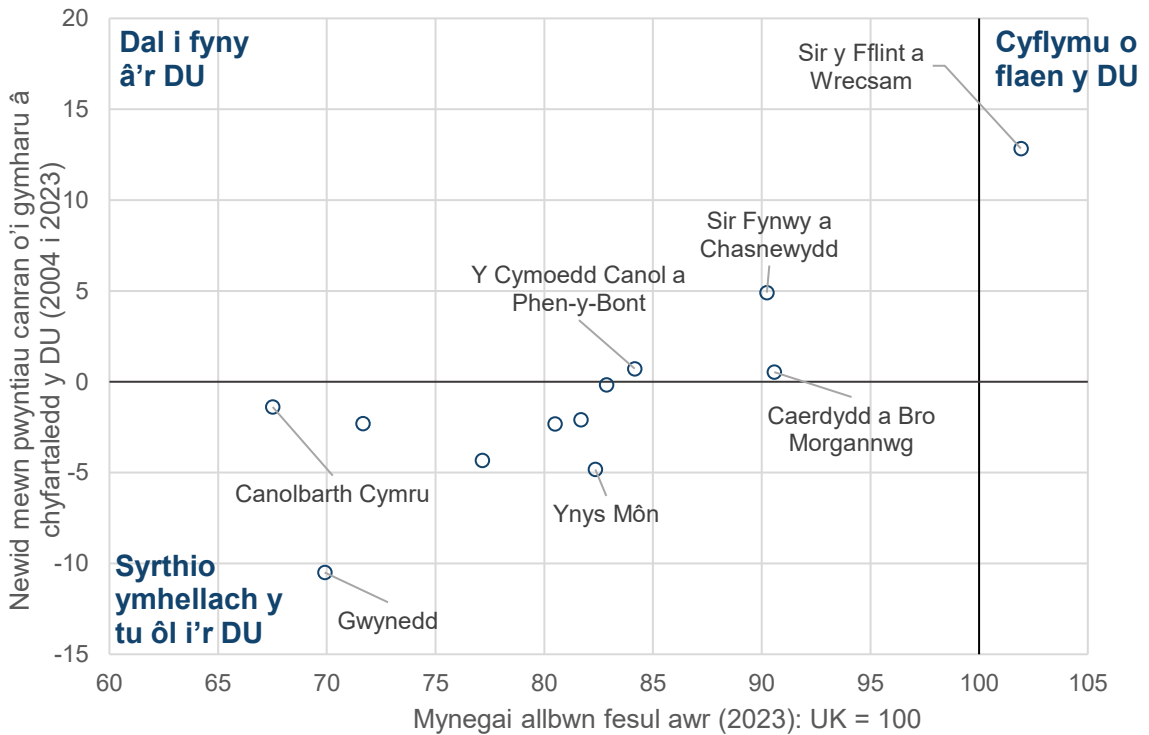
- 1.11 Er bod y map uchod yn tynnu sylw at raddfa'r anghydraddoldebau rhanbarthol ledled Cymru, mae yr un mor bwysig archwilio sut mae'r gwahaniaethau hyn wedi esblygu dros amser ac asesu a yw rhanbarthau Cymru yn symud yn nes at, neu'n bellach oddi wrth, gyfartaledd y DU. Mae **Ffigur 1.7** yn amlygu mai'r pedwar rhanbarth yng Nghymru a gofnododd y cynhyrchiant llafur uchaf yn 2023 oedd yr un rhai a welodd hefyd dwf cyflymach o'i gymharu â'r DU dros y ddau ddegawd blaenorol. Mae'r rhanbarthau hyn naill ai'n dal i fyny â chyfartaledd y DU neu, yn achos Sir y Fflint a Wrecsam, wedi rhagori arno. Mae ymchwil yn dangos bod y patrwm hwn i'w weld i raddau helaeth ledled y DU, gyda pherfformiad cynhyrchiant cymharol yn y gorffennol yn gweithredu fel rhagfynegydd cryf o berfformiad cynhyrchiant cymharol presennol.⁴ Yn amlwg, os bydd y tueddiadau

⁴ McCann and Yuan (2023). '[The Productivity Performance of Different Types of UK Regions and the Challenges of Levelling Up](#)'. Gwasg Prifysgol Caergrawnt.

hyn yn parhau, mae perygl y bydd anghydraddoldebau cynhyrchiant rhanbarthol yng Nghymru yn ehangu ymhellach.

Ffigur 1.7: Mae'r rhanbarthau â'r cynhyrchiant uchaf hefyd yn rhai sydd wedi gweld y twf cynhyrchiant mwyaf dros y degawdau diwethaf

Allbwn fesul awr: Newid mewn pwyntiau canran o'i gymharu â chyfartaledd y DU (2004 i 2023) a'r ffigur cymharol yn 2023 ar gyfer rhanbarthau ITL3 Cymru

Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o ddata'r SYG

Pwysigrwydd gwella cynhyrchiant ledled Cymru

1.12 Mae'r dystiolaeth uchod yn dangos nad yw mynd i'r afael ag anghydraddoldebau cynhyrchiant yn hanfodol yn unig i gryfhau perfformiad economaidd cyffredinol Cymru o'i gymharu â'r DU, ond ei fod hefyd yn allweddol i leihau anghydraddoldebau rhanbarthol o fewn Cymru. Mae'r dystiolaeth yn dangos bod y rhanbarthau hynny â lefelau uwch o gynhyrchiant wedi profi twf cyflymach, ac mewn rhai achosion, wedi llwyddo i ragori ar gyfartaledd y DU. Fodd bynnag, mae'r duedd hon hefyd yn tynnu sylw at y perygl o ehangu'r bylchau rhwng ardaloedd, gan amlygu'r angen am ymagwedd gydgyssylltiedig i wella cynhyrchiant ar draws holl ranbarthau Cymru.

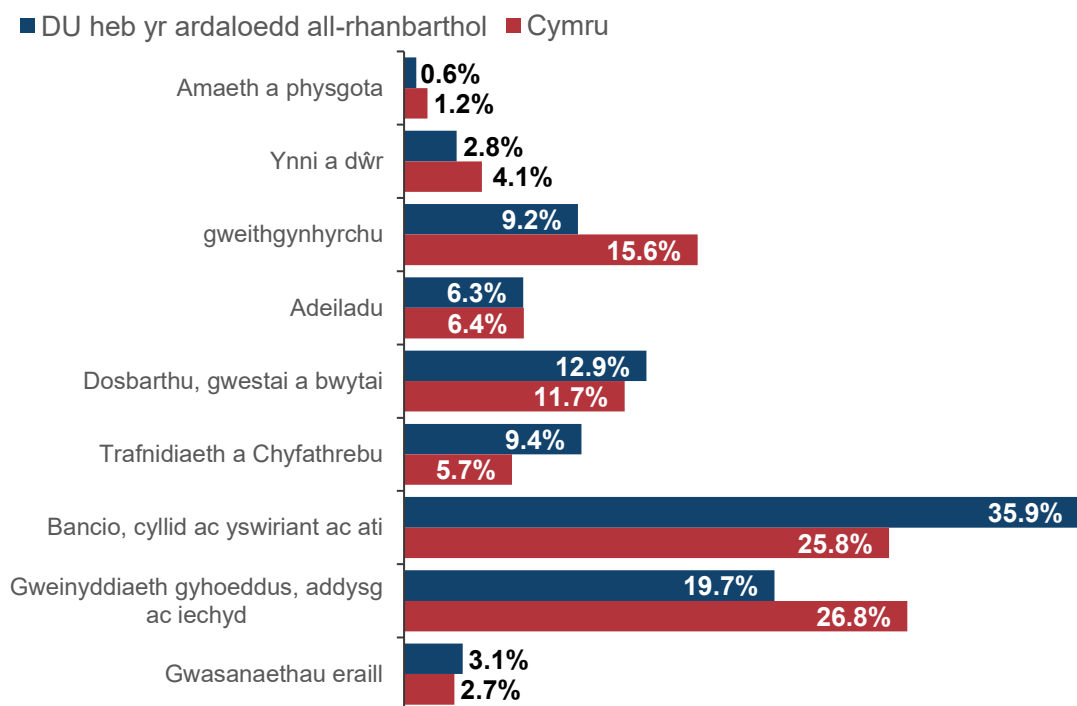
Cyd-destun busnes yng Nghymru

1.13 Mae'r adran ganlynol yn rhoi trosolwg o'r ffactorau sy'n berthnasol i ddeall cyfansoddiad economi Cymru o ran y boblogaeth fusnes a'r rhai sy'n gweithio ynddi.

Cyfansoddiad sectorau busnesau yng Nghymru

1.14 Yn 2023, o ran allbwn cyffredinol, cynhyrchodd economi Cymru £81.5 biliwn o Werth Ychwanegol Gros (GYC), sy'n cyfateb i 3.3% o gyfanswm ffigur y DU (heb gynnwys extra-regio). O'i chymharu â'r DU, un o'r nodweddion sy'n gwahaniaethu economi Cymru yw bod cyfran sylweddol fwy o'r allbwn yn cael ei gynhyrchu gan y sector *gweithgynhyrchu* a'r sectorau *cyhoeddus*, gyda chyfrannau is o allbwn yn dod o'r sector *bancio, cyllid ac yswiriant* – gweler **Ffigur 1.8** am gymhariaeth lawn rhwng y DU a Chymru.

Ffigur 1.8: Sut mae cyfansoddiad allbwn Cymru yn wahanol i gyfansoddiad y DU
Cyfran o gyfanswm GYC a gynhyrchir gan sector (2023)

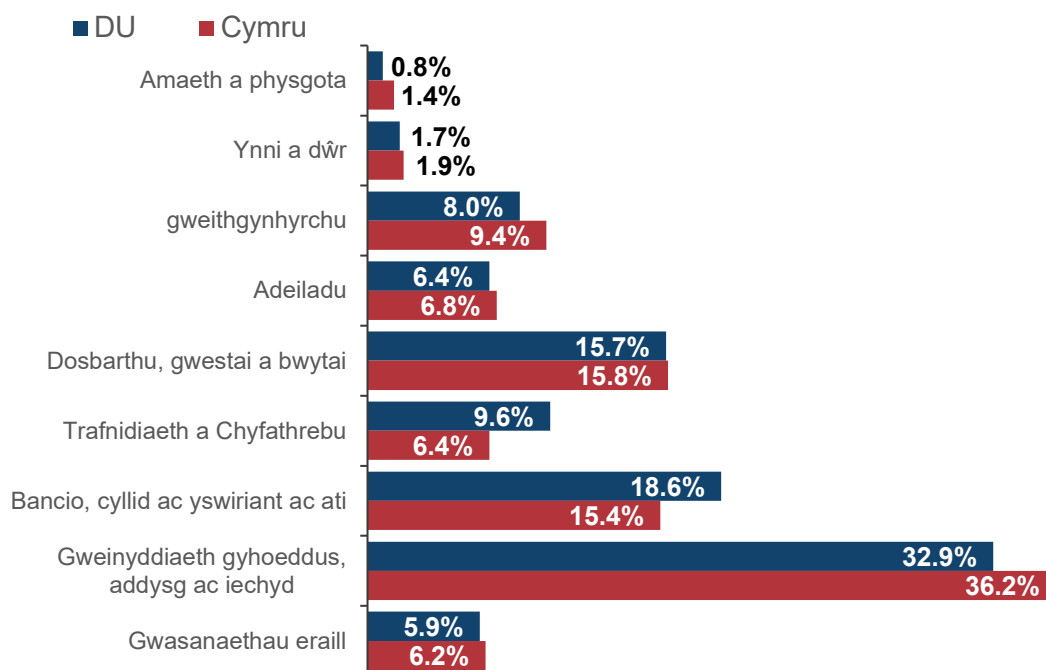
Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o ddata'r SYG

1.15 Mae mwy na thraean (36.2%) o swyddi yng Nghymru yn y sector cyhoeddus, o'i gymharu ag ychydig yn llai na thraean (32.9%) ledled y DU. Caiff y galw am wasanaethau cyhoeddus ei greu gan y boblogaeth breswyl ac, ar sail fesul pen, mae swyddi yn y sector cyhoeddus yn fwy amlwg ond yn fras gymaradwy â rhanbarthau eraill yn Lloegr. Mae cyflogaeth yn y diwydiannau gwasanaethau yn is yng Nghymru, tra bod sectorau fel gweithgynhyrchu, amaethyddiaeth ac adeiladu

yn cyfrif am gyfran fwy o'r swyddi. Mae'r patrymau hyn yn dod yn fwyfwy arwyddocaol i heriau cynhyrchiant Cymru, yn enwedig gan mai'r sectorau gwasanaethau sydd wedi gyrru adferiad economaidd y DU ar ôl y pandemig.

Ffigur 1.9: Sut mae cyfansoddiad cyflogaeth Cymru yn wahanol i gyfansoddiad y DU

Cyfran o gyfanswm cyflogaeth yn ôl sector (am y flwyddyn a ddaeth i ben ym Mehefin 2025)

Ffynhonnell: Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth (SYG)

- 1.16 Yn 2025, datgelodd Llywodraeth y DU ei Strategaeth Ddiwydiannol, gan glustnodi wyth 'sector twf' y disgwylir iddynt ysgogi ehangu economaidd y DU.⁵ Ymhlith y rhain, mae Cymru'n sefyll allan am gael cyfran uwch o'i gweithlu yn gweithio ym maes Gweithgynhyrchu Uwch a'r Gwyddorau Bywyd o'i chymharu â chyfartaledd y DU. Yn ogystal mae gan y sector Diwydiannau Ynni Glân yng Nghymru ôl troed cyflogaeth sy'n agos iawn at ffigur y DU. O fewn y sectorau twf eang hyn, mae Cymru'n dangos cryfder arbennig mewn sawl maes arbenigol, megis gweithgynhyrchu offer electronig a chyfathrebu, adfer deunyddiau wedi'u didoli, a gweithgareddau asiantau ac ymgynghorwyr yswiriant. Mae hyn yn tanlinellu rôl arwyddocaol Cymru yn y sectorau y mae Llywodraeth y DU wedi'u nodi fel y prif ysgogwyr twf economaidd yn y dyfodol.
- 1.17 Dylid pwysleisio bod archwiliadau cynharach o ddata cynhyrchiant rhanbarthol wedi dangos mai gwahaniaethau mewn cynhyrchiant o fewn sectorau unigol, yn hytrach nag o gyfansoddiad diwydiannau economi Cymru, sy'n cyfrif am y rhan

⁵ Yr Adran Fusnes a Masnach (2025). '[Strategaeth Ddiwydiannol Fodern y DU](#)'. Llywodraeth y DU.

fwyaf o fwlch cynhyrchiant Cymru â'r DU yn ei chyfanrwydd.⁶ Dylai mynd i'r afael â'r rheswm pam mae cwmnïau yng Nghymru yn dangos cynhyrchiant is na chwmnïau cyfartalog y DU sy'n gweithredu o fewn yr un sector fod yn flaenoriaeth ar gyfer ymyriadau'r LGF.

Poblogaeth a nodweddion busnesau

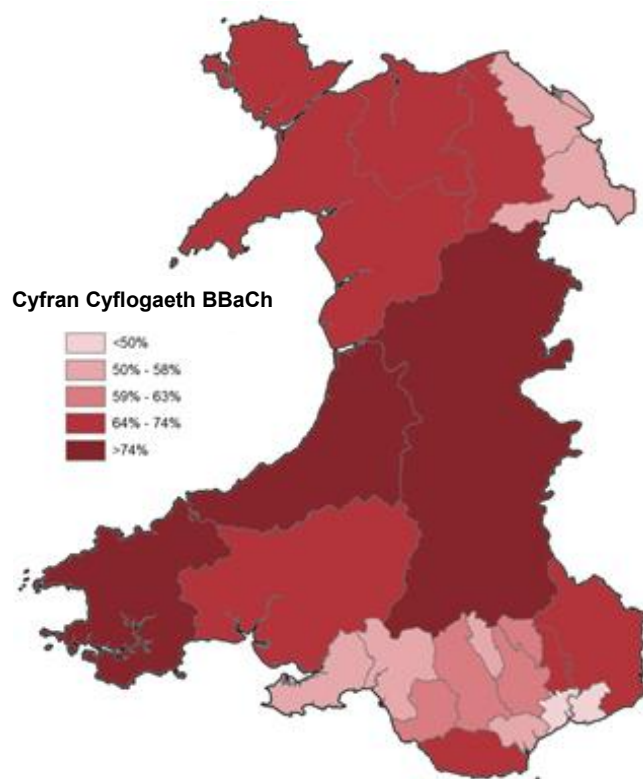
- 1.18 Mae edrych ar ddsbarthiad busnesau yn ôl maint yn taflu mwy o oleuni ar strwythur economi Cymru a'r ffactorau sy'n sail i batrymau cynhyrchiant rhanbarthol. Yn 2023, roedd tua 248,000 o fentrau yng Nghymru, gyda busnesau bach a chanolig eu maint (BBaCh — y rheini sy'n cyflogi rhwng 0 a 249 o bobl) yn cyfrif am 99.3% o'r cyfanswm hwn. Mae pwysigrwydd BBaCh yn cael ei amlygu gan eu cyfraniad o 62.3% o'r holl gyflogaeth yng Nghymru a 43.4% o gyfanswm trosiant busnes. Roedd BBaCh yn cyfrif am gyfran 2.0 pwynt canran yn uwch o gyflogaeth yng Nghymru o'i chymharu â chyfartaledd y DU o 60.3%, gan amlygu pwysigrwydd hybu cynhyrchiant BBaCh er mwyn gwella lefelau cynhyrchiant cyffredinol.
- 1.19 Mae dadansoddi sut mae cyflogaeth yn cael ei dosbarthu yn ôl maint cwmnïau hefyd yn ystyriaeth allweddol wrth geisio deall gwahaniaethau cynhyrchiant rhanbarthol o fewn Cymru ac ar draws y DU. Er bod angen gofal i beidio â gorbwysleisio'r effaith, mae astudiaethau sy'n seiliedig ar ddata lefel-cwmni yn y DU yn dangos, ar ôl cyfrif am newidynnau eraill, fod cwmnïau mwy fel arfer yn arddangos lefelau uwch o gynhyrchiant llafur cyfartalog na'u cymheiriaid llai. Fodd bynnag, nid yw'r berthynas hon yn gyson ar draws pob sector ac mae'n anghyfrannol – sy'n golygu bod cynnydd ym maint cwmni yn arwain at ostyngiad graddol yn y manteision i gynhyrchiant ar gyfartaledd ar ôl pwynt penodol.⁷

⁶ Swyddfa Ystadegau Gwladol (SYG) (2018). '[Dadansoddi cynhyrchiant lefel cwmnïau ar sail rhanbarth ar gyfer economi busnesau nad ydynt yn ariannol, Prydain Fawr: Ebrill 2018](#)'.

⁷ Swyddfa Ystadegau Gwladol (2022). '[Firm-level labour productivity measures from the Annual Business Survey, UK: 1998 to 2019](#)'

Ffigur 1.10: Cyfran cyflogaeth BBaCh uchaf yng nghanol a gorllewin Cymru

Map o gyfran BBaCh o gyfanswm cyflogaeth, yn ôl awdurdod lleol 2023

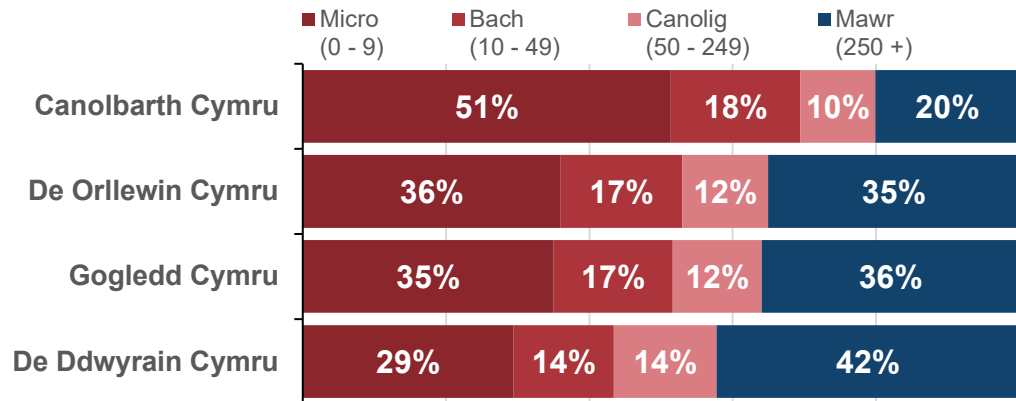

Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o 'Dadansoddi Maint Busnesau Cymru'

- 1.20 Mae **Ffigur 1.10** yn dangos y gyfran o gyflogaeth sy'n cael ei chyfrif gan BBaCh o fewn pob awdurdod lleol yng Nghymru, tra bod **Ffigur 1.11** yn darparu dadansoddiad yn ôl rhanbarth economaidd a maint busnes. Mae'r data'n datgelu bod cyflogaeth mewn BBaCh yn arbennig o arwyddocaol yng Nghanolbarth Cymru, lle mae BBaCh yn gyfrifol am 80% o'r holl gyflogaeth – canlyniad sy'n deillio'n bennaf o'r nifer uchel o fusnesau micro (y rheini sy'n cyflogi rhwng 0 a 9 o bobl). I'r gwrthwyneb, mae rhanbarth y De Ddwyrain yn cofnodi'r gyfran isaf o gyflogaeth mewn BBaCh, gyda BBaCh yn cyfrannu dim ond 58% at gyfanswm cyflogaeth y rhanbarth.

Ffigur 1.11: Mae busnesau micro yn cyfrif am y gyfran fawr o gyflogaeth BBaCh a welir yng Nghanolbarth Cymru

Crynodeiad cyflogaeth BBaCh ar draws rhanbarthau, 2023

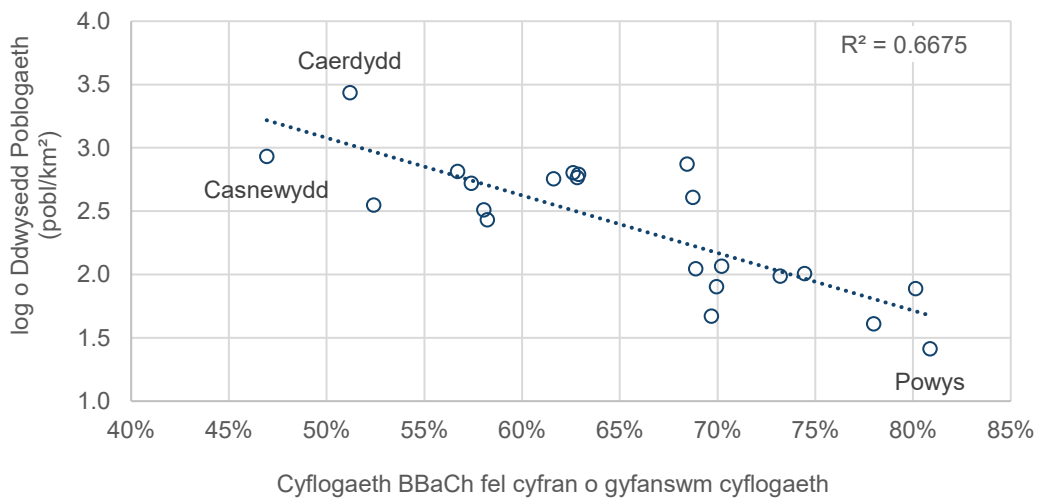

Nodyn: Oherwydd camgyfrifon talgrynnu, gall y ffigurau fod ychydig yn anghywir
 Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o ‘Dadansoddi Maint Busnesau Cymru’

1.21 Mae nifer o ffactorau’n helpu i egluro’r gwahanol lefelau o gyflogaeth BBaCh ar draws rhanbarthau Cymru. Un rheswm allweddol yw bod ardaloedd â chyfran fwy o swyddi mewn BBaCh yn aml yn cynnwys cyfran uwch o sectorau sy’n gysylltiedig â gweithgarwch BBaCh – er enghraifft, amaethyddiaeth. Yn ogystal, mae cyflogaeth mewn BBaCh fel arfer yn fwy amlwg mewn rhanbarthau sy’n fwy cyfeiriadol at yr economi wledig. Mae **Ffigur 1.12** yn cynnig tystiolaeth ategol ar gyfer y patrwm hwn o fewn Cymru, gan nodi perthynas wrthdro rhwng cyfran cyflogaeth BBaCh a dwysedd poblogaeth – mae rhanbarthau â dwysedd poblogaeth is yn tueddu i gael cyfran uwch o gyflogaeth mewn BBaCh.

Ffigur 1.12: Mae cyflogaeth mewn BBaCh yn cynyddu wrth i ddwysedd poblogaeth leihau

Dwysedd poblogaeth a chyfran cyflogaeth BBaCh awdurdodau lleol

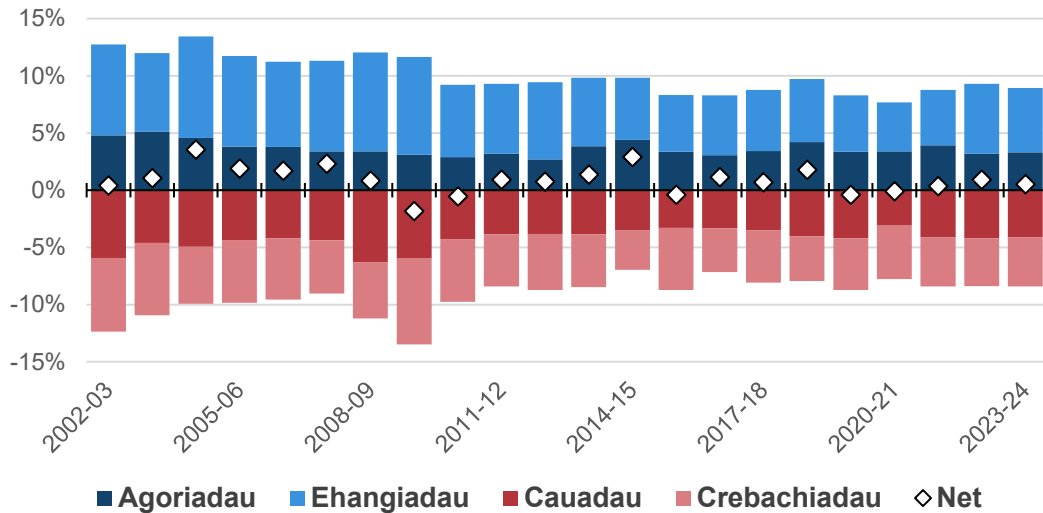
Nodyn: Oherwydd camgyfrifon talgrynnu, gall y ffigurau BBaCh fod ychydig yn anghywir
 Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o ‘Ddadansoddi Maint Busnesau Cymru’; StatsCymru

Deinamigrwydd busnes

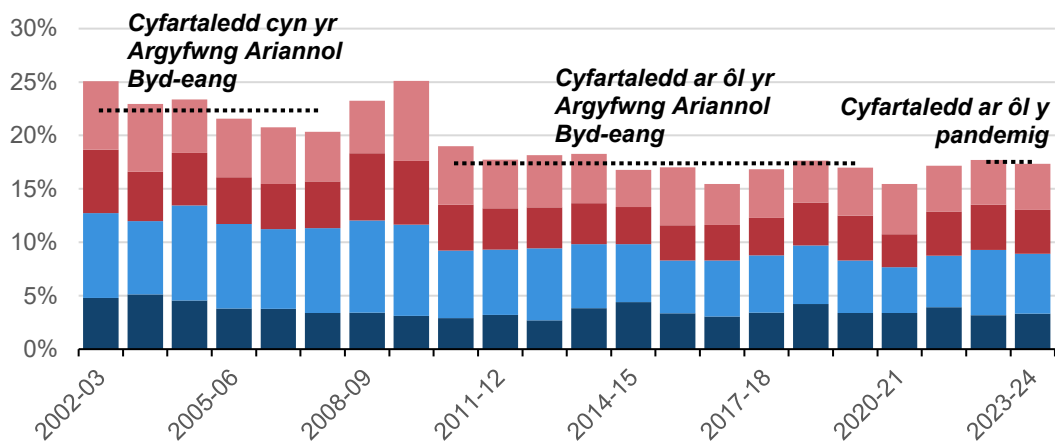
- 1.22 Mae deinamigrwydd busnes yn cyfeirio at y broses barhaus o ffurfio, tyfu a chau busnesau o fewn economi. Fe'i nodweddir gan fynediad parhaus cwmnïau newydd ac ehangu, crebachu ac ymadawriad cwmnïau presennol. Credir yn gyffredinol bod y cylch hwn yn cyfrannu'n gadarnhaol at ddyraniad mwy cynhyrchiol o adnoddau ac yn cefnogi cystadleurwydd busnes ar draws yr economi gyfan.
- 1.23 Yn nhermau creu a dinistrio swyddi, mae deinamigrwydd busnes yn dal yr effaith net o'r symudiadau hyn. Mae busnesau newydd a chwmnïau sy'n ehangu yn creu cyfleoedd gwaith, tra bod y rhai sy'n crebachu neu'n cau yn cyfrannu at golledion swyddi. Mae **Ffigur 1.13** yn dangos bod effaith net hyn wedi bod yn gadarnhaol yng Nghymru yn gyffredinol dros y ddau ddegawd diwethaf o ddata sydd ar gael, gan adlewyrchu cynnydd yn lefelau cyflogaeth ar y cyfan.

Ffigur 1.13 & 1.14: Tystiolaeth o arafu yn y cylchrediad cyflogaeth

Effaith net creu/cael gwared ar swyddi yng Nghymru, fel cyfran o swyddi gweithredol

Cyfanswm creu/cael gwared ar swyddi, fel cyfran o swyddi gweithredol

Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o'r Gofrestr Ryngadrannol o Fusnesau (IDBR)

1.24 Mae deinamigrwydd busnes wedi'i amlygu fel ffactor yn arafwch cynhyrchiant y DU ers yr argyfwng ariannol byd-eang, gan fod cyfraddau is o ffurfio, ehangu ac ymadawiad busnesau yn gallu lleihau'r aflonyddwch cystadleuol sy'n gallu ysgogi arloesedd ac yn rhwystro ail-ddyrannu adnoddau i gwmnïau mwy effeithlon ac arloesol.⁸ Pan fydd llai o fusnesau newydd yn dod yn rhan o'r farchnad, mae'n llai tebygol y bydd cwmnïau sy'n tanberfformio yn wynebu pwysau cystadleuol i wella neu gael eu disodli, ac mae hyn yn gallu arwain at ddiffyg twf, gyda mabwysiadu arafach o dechnolegau a dulliau newydd. Gall y lleihad hwn mewn deinamigrwydd gyfrannu at economi sy'n llai ymatebol ac yn llai cynhyrchiol yn gyffredinol, gan ehangu effaith materion strwythurol eraill megis lefelau cyfyngedig o fuddsoddi mewn cyfalaf a sgiliau.

⁸ The Productivity Institute (2024). '[Should we be worried about business dynamism?](#)'. Blog.

Cwmnïau twf uchel

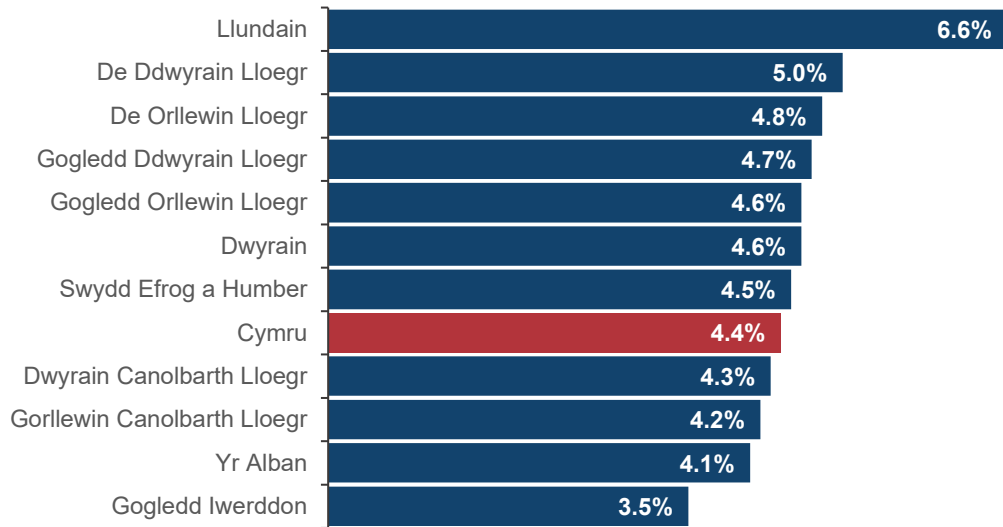
- 1.25 Mae cwmnïau-twf uchel (BBThau) yn cael eu hystyried yn allweddol i wella cynhyrchiant y DU, gyda thystiolaeth o'r DU a thramor yn dangos bod nifer gymharol fach o gwmnïau sy'n graddio'n gyflym yn gyrru cyfran anghymesur o fawr o dwf cynhyrchiant, allbwn a chyflogaeth.⁹ Y diffiniad nodweddiadol o gwmni/menter twf uchel (HGF) a ddefnyddir o fewn y DU yw busnes sydd â thwf cyfartalog mewn cyflogaeth o fwy na 20% y flwyddyn dros gyfnod o dair blynedd. Y trothwy maint a ddefnyddir i adnabod y busnesau hyn yw bod ganddynt 10 o weithwyr neu fwy.
- 1.26 Mae tystiolaeth o'r DU a thramor yn dangos, er mai dim ond cyfran fach o BBaChau (nad ydynt yn ficrofusnesau) sy'n dangos y potensial i raddio'n gyflym – fel y gwelir mewn cynnydd sylweddol flwyddyn ar ôl blwyddyn mewn twf cyflogaeth – mai'r cwmnïau hyn sy'n gyfrifol am y rhan fwyaf o'r twf mewn cyflogaeth ymhlith yr un grŵp o gwmnïoedd.¹⁰
- 1.27 Yn 2024, nodwyd bod 4.4% o gwmnïau (nad ydynt yn ficrofusnesau) yng Nghymru yn fusnesau twf uchel, sef yr 8fed gyfradd uchaf o blith y 12 gwlad yn y DU /rhanbarthau yn Lloegr. Roedd ffigur y DU yn 4.9% ac, fel gydag ystadegau eraill, roedd hyn yn cael ei yrru i raddau helaeth gan berfformiad Llundain a De Ddwyrain Lloegr – gweler **Ffigur 1.15**.

⁹ Hart and Anyadike-Danes (2015). '[Contribution to Job Creation by High Growth SMEs](#)'. Papur mewnwelediadau ERC.

¹⁰ OECD (2021). '[Understanding Firm Growth: Helping SMEs Scale Up, OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship](#)'

Ffigur 1.15: Cyfran Cymru o gwmnïau twf uchel yn is na chyfartaledd y DU

Cyfran y busnesau gweithredol (nad ydynt yn ficrofusnesau)* o fewn y rhanbarth sy'n 'dwf uchel' (2024)

Nodyn: * Busnesau gweithredol gyda 10 o weithwyr neu ragor
Ffynhonnell: SYG

1.28 Wrth edrych ar y ffigurau ar gyfer 2024 ar draws sectorau ar lefel y DU, y tri sector â'r cyfraddau HGF uchaf oedd 'Gwybodaeth a Chyfathrebu' (9.2%), 'Cyllid ac Yswiriant' (7.3%), a 'Gweinyddu busnes a gwasanaethau cymorth' (6.8%). Ar draws rhanbarthau Cymru roedd tri Awdurdod Lleol lle'r oedd y gyfradd twf uchel yn uwch na chyfartaledd y DU – sef Caerffili (6.1%), Caerdydd (6.0%), ac Abertawe (5.3%).

Gwella twf busnes a chynhyrchiant

1.29 Mae'r adran hon yn archwilio tystiolaeth sy'n gallu cynnig mewnwelediadau i sut y gellir targedu'r LGF yn effeithiol er mwyn gwella cynhyrchiant busnesau ledled Cymru. Mae ffocws yr adran hon ar sawl maes allweddol y credir eu bod fwyaf perthnasol i amcanion strategol yr LGF; felly dylid cydnabod nad yw hon yn rhestr lawn, gan fod ffactorau eraill yn cyfrannu'n gadarnhaol at gynhyrchiant ond nad ydynt yn cael eu trafod yma.

1.30 Fel y nodwyd yn gynharach yn y bennod hon, mae polisi-gwneuthurwyr yn y DU wedi canolbwyntio'n sylweddol ar ddeall yn well – ac yn y pen draw mynd i'r afael â –r achosion dros arafu cynhyrchiant y DU ers yr Argyfwng Ariannol Byd-eang. Mae hyn wedi bod yn bryder arbennig o ystyried sut mae arafu cynhyrchiant y DU yn cymharu ag economïau datblygedig eraill. Mae'r dystiolaeth o astudiaethau presennol yn awgrymu bod lleihad mewn buddsoddiad cyfalaf a thwf arafach yn

sgiliau'r gweithlu yn ffactorau arwyddocaol sy'n cyfrannu at y duedd hon.¹¹ Mae tystiolaeth gref bod buddsoddiad busnes yn cyfrannu'n gadarnhaol at gynhyrchiant a thwf economaidd, yn ogystal ag amrywiaeth o brif ddangosyddion perfformiad busnes.¹² Am y rhesymau hyn, mae cyfrannu at—ac annog rhagor o—fuddsoddiad yn amcanion craidd o fewn y Fframwaith Buddsoddi Rhanbarthol.

Cefnogi mentrau ac entrepreneuriaid

Cyngor Busnes

- 1.31 Mae pwysigrwydd cefnogi creu a thwf busnesau â photensial uchel er mwyn mynd i'r afael â gwahaniaethau cynhyrchiant rhanbarthol o fewn Cymru ac o'i chymharu â gweddill y DU wedi'i gyfeirio ato'n gynharach yn y bennod hon. Y prif ffordd y mae'r llywodraeth fel arfer yn darparu cymorth uniongyrchol i fusnesau bach a chanolig yw drwy raglenni cymorth busnes sy'n cynnig cyngor a/neu gymorth ariannol (er enghraifft, ar ffurf grantiau, cyllid ad-daladwy ac ati). Yng Nghymru, mae system cymorth busnes Llywodraeth Cymru yn cynnwys rhaglenni megis Busnes Cymru, Cyswllt Ffermio a Banc Datblygu Cymru.¹³
- 1.32 Nid yw'r dystiolaeth ryngwladol ynghylch sut mae cyngor busnes yn effeithio ar gynhyrchiant yn rhoi darlun clir o'r berthynas rhyngddynt, yn rhannol oherwydd y lefel gyfyngedig o werthuso a gynhelir ar gyfer rhaglenni o'r fath. Mae adolygiad o raglenni cyngor busnes yn awgrymu bod eu heffaith yn fwy ar wella lefelau gwerthiant nag ar gyflogaeth a chynhyrchiant, ond mae'r canlyniadau'n gymysg yn gyffredinol.¹⁴ Fodd bynnag, mae ymchwil diweddar yn awgrymu y gall cyngor busnes gael effaith gadarnhaol ar gynhyrchiant, yn enwedig pan fo'n darparu arbenigedd ar faterion sydd wedi'u codio ac yn benodol – er enghraifft, yn ymwneud â chyllid allforio, cyfreithiol, treth a chydymffurfiaeth reoleiddiol.¹⁵

Entrepreneuriaid ac arweinwyr busnes sydd heb gynrychiolaeth ddigonol

- 1.33 Mae grwpiau sydd heb gynrychiolaeth ddigonol mewn entrepreneuriaeth – gan gynnwys mudwyr, lleiafrifoedd ethnig, menywod, pobl anabl, a'r rhai â chyrhaeddiad addysgol isel – yn wynebu rhwystrau sy'n gyffredin yn ogystal â rhai sy'n benodol i'w grŵp. Mae heriau cyffredin yn cynnwys gwahaniaethu, mynediad cyfyngedig at gyllid, mynediad cyfyngedig at gyngor busnes a rhwydweithiau, a bylchau mewn sgiliau a phrofiad — sydd oll yn cyfrannu at droeon busnes is ac at

¹¹ L. Indraccolo (2025). '[Bridging the Gap: Understanding the UK-US Productivity Decoupling](#)'. Papur Materion Dethol yr IMF.

¹² Ganolfan Ymchwil Menter (2024). '[Business investment - drivers, barriers and economic impacts. A rapid literature review](#)'. Adroddiad Terfynol.

¹³ Llywodraeth Cymru (2025). '[Adolygiad o Gymorth Busnes](#)'.

¹⁴ What Works Centre for Local Economic Growth (2016). '[Business Advice](#)'. Adolygiad o Dystiolaeth.

¹⁵ Henley (2024). '[What Kind of Business Advice Improves Small Business Productivity?](#)' Papur Mewnwelediad ERC

gyfraddau goroesi is. Mae rhwystrau penodol i grwpiau yn gwaethygu'r anawsterau hyn ymhellach. Mae mudwyr yn aml yn wynebu rhwystrau iaith ac yn anghyfarwydd â sefydliadau a diwylliant lleol, tra bo menywod yn wynebu rhagfarnau sefydliadol a chymdeithasol. Gall entrepreneuriaid anabl fod ag ofn colli budd-daliadau ac yn aml maent yn brin o rwydweithiau cefnogol, ac mae'r rhai ag addysg ffurfiol isel yn wynebu lluo o rwystrau nad ydynt wedi'u hymchwilio'n ddigonol.¹⁶

- 1.34 Yn y flwyddyn a ddaeth i ben yn 2024, roedd menywod yn cyfrif am 50.2% o'r boblogaeth oedran gweithio (rhai 16 i 65 oed). Yn 2024, roedd tua 14% o gyflogwyr BBaCh yng Nghymru yn cael eu harwain gan dimau rheoli dan arweiniad menywod, sef cyfran sy'n agos iawn at ffigur y DU yn gyffredinol. Yn ogystal, roedd gan 31% o gyflogwyr BBaCh yng Nghymru dimau rheoli a oedd yn cael eu harwain yn gyfartal gan ddynion a menywod – ffigur sy'n sylweddol uwch na chyfartaledd y DU o 26%.¹⁷
- 1.35 Yn y flwyddyn a ddaeth i ben yn 2024, mae 5.9% o'r boblogaeth oedran gweithio yn uniaethu fel lleiafrif ethnig. Tua 4% o gyflogwyr BBaCh yng Nghymru oedd yn cael eu harwain gan dîm rheoli gyda hanner neu fwy o'i aelodau o grwpiau ethnig lleiafrifol (dan arweiniad MEG), o'i gymharu â 6% ar gyfer y DU yn ei chyfarwydd.¹⁸
- 1.36 Yn y flwyddyn a ddaeth i ben yn 2024, roedd 29.4% o'r boblogaeth oedran gweithio yn anabl. Tua 3% o'r holl gyflogwyr BBaCh oedd dan arweiniad pobl anabl, o'i gymharu â 2% yn y DU. Ymhlith cyflogwyr BBaCh yng Nghymru gyda mwy nag un perchennog, cyfarwyddwr neu bartner, nododd 8% fod o leiaf un aelod o'u tîm uwch yn anabl.¹⁹

Masnach Ryngwladol

- 1.37 Gall ymgysylltu â masnach ryngwladol wella cynhyrchiant busnesau sy'n gweithredu yng Nghymru drwy agor mynediad at farchnadoedd mwy a sylfaen ehangach o ddefnyddwyr. Drwy allforio nwyddau a gwasanaethau, mae cwmnïau yng Nghymru yn cael eu hamlygu i gystadleuaeth fwy, sy'n helpu i annog arloesedd, gwella effeithlonrwydd ac ymrwymo i arferion gorau rhyngwladol. Gall cyfranogi mewn masnach ryngwladol alluogi busnesau i elwa ar dechnolegau newydd, syniadau amrywiol, a chyfleoedd i gydweithio â phartneriaid byd-eang – pob un yn ffactorau sy'n gyrru gwelliannau i gynnyrch a phrosesau. Mae tystiolaeth

¹⁶ Wishart (2018). '[Under-represented entrepreneurs: A literature review](#)'. Enterprise Research Centre.

¹⁷ Department for Business & Trade (2025). '[Arolwg hydredol busnesau bach 2024: "Cyflogwyr BBaCh \(busnesau ag 1 i 249 o weithwyr\)"](#)'. Tabl 35.

¹⁸ Department for Business & Trade (2025). '[Arolwg hydredol busnesau bach 2024: "Cyflogwyr BBaCh \(busnesau ag 1 i 249 o weithwyr\)"](#)'. Tabl 36.

¹⁹ Department for Business & Trade (2025). '[Arolwg hydredol busnesau bach 2024: "Cyflogwyr BBaCh \(busnesau ag 1 i 249 o weithwyr\)"](#)'. Tablau 30 & 37.

o'r DU yn awgrymu bod busnesau sy'n masnachu, hyd yn oed pan reolir am nodweddion eraill y cwmni, ar gyfartaledd yn fwy cynhyrchiol na'r rhai nad ydynt yn gwneud hynny.²⁰

- 1.38 Gall cyngor allforio gan weithwyr proffesiynol – er enghraifft ar ystyriaethau rheoleiddiol/cyfreithiol – ddarparu ffurf werthfawr o gymorth cefnogi busnes. Mae tystiolaeth yn awgrymu bod cyngor allforio, er ei effeithiolrwydd wrth hybu cynhyrchiant, yn parhau i fod yn adnodd nad yw llawer o fusnesau yn ei ddefnyddio'n llawn.²¹

Cwmnïau deillio addysg uwch

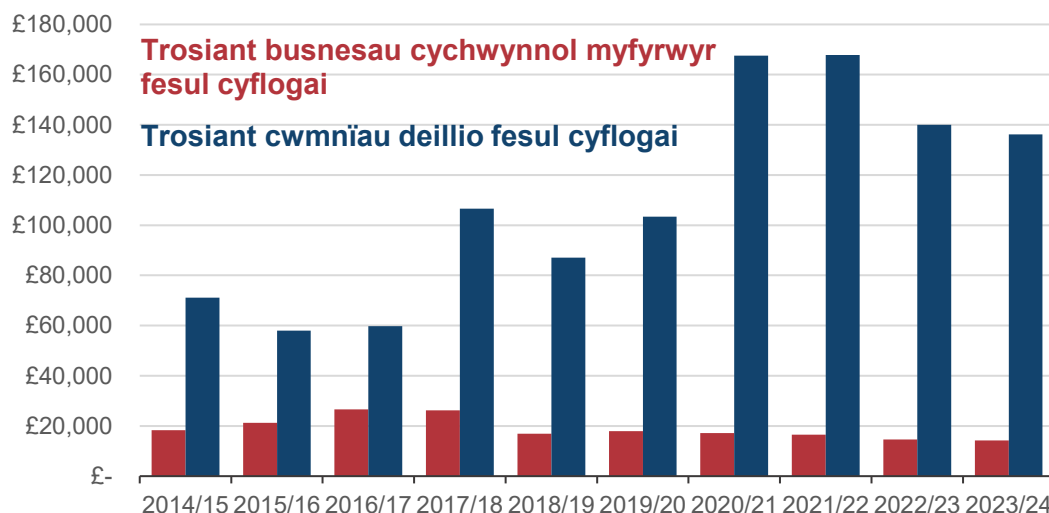
- 1.39 Gall prifysgolion chwarae rôl ganolog wrth feithrin gweithgarwch entrepreneuriaid drwy weithio'n agos gyda busnesau, meithrin busnesau newydd dan arweiniad myfyrwyr, a masnacheiddio arloesiadau drwy fentrau a elwir yn 'gwmnïau deillio'. Mae cwmnïau deillio yn ffurf benodol ar fusnesau newydd, wedi'u gwreiddio mewn eiddo deallusol (IP) a gynhyrchir o ymchwil prifysgol. Fel arfer, mae'r mentrau hyn yn ffurfio pan fydd academyddion neu dimau ymchwil o fewn prifysgol yn datblygu darganfyddiad neu dechnoleg â photensial masnachol cryf. Mae cefnogi cwmnïau deillio nid yn unig yn hybu cynhyrchiant economaidd ond hefyd yn gwella cynaliadwyedd ariannol sefydliadau addysg uwch, sydd fel arfer yn cadw buddiant ecwiti yn y cwmnïau hyn.
- 1.40 Er bod mentrau a arweinir gan fyfyrwyr yn cael eu sefydlu mewn niferoedd uwch bob blwyddyn yng Nghymru o'i gymharu â sbîn-allan, mae cyfanswm yr incwm a gynhyrchir gan gwmnïau sbîn-allan gweithredol wedi rhagori'n gyson ar incwm mentrau myfyrwyr dros y pum mlynedd diwethaf y mae data ar gael ar eu cyfer. At hynny, o ran cynhyrchiant llafur, mae cwmnïau deillio wedi cynnal trosiant cyfartalog uwch fesul gweithiwr na busnesau newydd dan arweiniad myfyrwyr drwy gydol y degawd diwethaf, fel y dangosir yn **Ffigur 1.16**.

²⁰ Swyddfa Ystadegau Gwladol (2022). '[Firm-level labour productivity measures from the Annual Business Survey, UK: 1998 to 2019](#)'

²¹ Henley (2024). '[What Kind of Business Advice Improves Small Business Productivity?](#)' Papur Mewnwelediad ERC.

Ffigur 1.16: Mae cwmnïau deillio yn gyson yn cyflawni trosiant cyfartalog uwch fesul gweithiwr nag egin fusnesau myfyrwr

Trosiant fesul gweithiwr mewn busnesau newydd/cwmnïau deillio (sefydliadau addysg uwch yng Nghymru)

Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o ddata HESA

Gwella mynediad at gyllid

- 1.41 Mae galluogi mynediad at gyllid yn hanfodol ar gyfer hybu twf cynhyrchiant, gan ei fod yn caniatáu i fusnesau fuddsoddi mewn technolegau newydd, ehangu eu gweithrediadau, ac uwchsgilio eu gweithlu. Pan all fusnesau sicrhau cyllid yn haws, maent yn well eu gallu i arloesi, mabwysiadu prosesau modern, ac ymateb i alw'r farchnad sy'n newid. I'r gwrthwyneb, gall rhwystrau i gyllid ffrwyno uchelgais, rhwystro graddfa ehangu cwmnïau â photensial twf uchel, a lleihau deinameg busnes.
- 1.42 Fodd bynnag, mae BBTHau (busnesau â thwf uchel) yn aml yn ei chael hi'n anodd cael mynediad at y cyllid sydd ei angen i'w galluogi i ehangu, oherwydd diffyg asedau diriaethol y gellir eu defnyddio fel gwarant, neu oherwydd diffyg enw da neu hanes credyd.²² Mae hyn yn rhwystr cyffredin a wynebir gan fusnesau newydd ac ifanc.
- 1.43 Yn ogystal â galluogi ehangu busnesau, awgrymodd ymchwil flaenorol fod mynediad at gyllid yn cael ei ystyried yn rhwystr gan tua thraean o BBaChau Cymru wrth geisio cyrraedd sylfaen defnyddwyr ehangach drwy allforio.²³ Tynnodd yr un astudiaeth sylw at y ffaith bod ymwybyddiaeth o'r cynhyrchion cyllid allforio presennol yn isel ymhlith y rhai sy'n allforio a'r rhai a oedd yn ystyried allforio. Gan

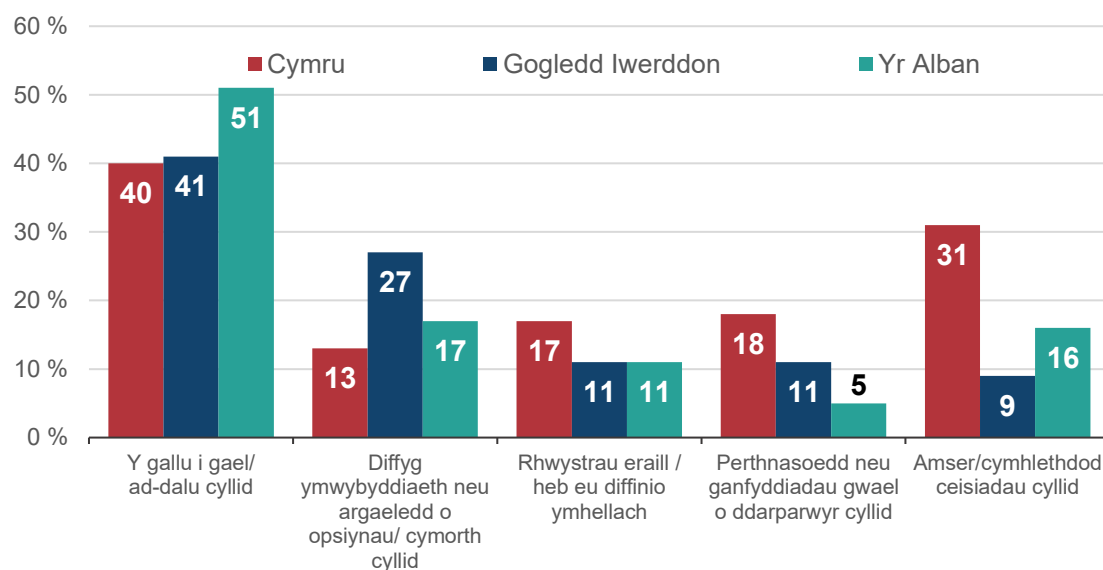
²² Bank Overground (2025). '[Unlocking growth: what can the literature tell us about what's holding back high-growth firms?](#)'. Banc Lloegr.

²³ Kapitsinis and others (2019). '[Cyllid Allforio yng Nghymru](#)'. Dirnad Economi Cymru.

fod ymgysylltu ag allforio a mewnforio – boed mewn nwyddau a/neu wasanaethau – yn gysylltiedig â chynhyrchiant uwch ymhlith cwmnïau yn y DU,²⁴ gall rhwystrau o'r fath effeithio'n negyddol ar berfformiad busnesau.

Ffigur 1.17: Mae cwmnïau yng Nghymru yn fwy tebygol na'r rheini mewn gwledydd datganoledig eraill o nodi amser a/neu gymhlethdod ceisiadau fel rhwystrau i gyllid

Rhwystrau a nodwyd i gael mynediad at gyllid allanol fel cyfran o'r cwmnïau sy'n adrodd eu bod yn wynebu unrhyw rwystrau, yn ôl y genedl ddatganoledig (2024)

Ffynhonnell: Banc Datblygu Cymru

1.44 Yn ôl adroddiad Cyrchu Cyllid ar gyfer BBaCh Cymru 2025 gan Dirnad Economi Cymru a Banc Busnes Prydain, roedd 57% o BBaChau Cymru wedi defnyddio o leiaf un ffurf o gyllid allanol, sef cyfran sy'n weddol debyg i'r ffigurau o wledydd datganoledig eraill y DU. Adroddodd tua un o bob pump o BBaChau Cymru (21%) eu bod wedi dod ar draws o leiaf un rhwystr wrth geisio sicrhau cyllid allanol. Ymhlith y rhai a nododd fod rhwystrau'n bodoli, y sialens a grybwyllwyd amlaf yng Nghymru oedd y gallu i sicrhau a/neu ad-dalu cyllid, a nodwyd gan 40% o'r ymatebwyr a oedd yn wynebu rhwystrau o'r fath. Yn benodol, roedd BBaChau Cymru yn sylweddol fwy tebygol na'u cymheiriaid mewn rhannau eraill o'r DU o nodi'r amser a'r cymhlethdod sy'n gysylltiedig â cheisiadau cyllid fel prif rwystr – gweler **Ffigur 1.17** am ragor o fanylion. Ar lefel ranbarthol, BBaChau yn Ne-orllewin Cymru oedd fwyaf tebygol o adrodd am rwystrau i gael mynediad at gyllid (26%), tra mai'r rhai yng Nghanolbarth Cymru oedd leiaf tebygol (15%). Fodd

²⁴ Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2025). 'Trade and productivity in British firms: 2005 to 2022'.

bynag, dylid dehongli'r cymariaethau mewnol hyn rhwng rhanbarthau gyda gofal oherwydd meintiau sampl llai mewn rhai ardaloedd.

Sgiliau a chynhyrchiant

- 1.45 Mae gwella sgiliau'r gweithlu – a elwir yn aml yn ddatblygu cyfalaf dynol – yn cael ei gydnabod yn eang fel prif ysgogwr gwell cynhyrchiant.²⁵ Nid yn unig y gall gweithlu mwy medrus gyflawni tasgau presennol yn fwy effeithiol, ond mae hefyd mewn gwell sefyllfa i gofleidio arloesi ac addasu i dechnolegau a dulliau gwaith sy'n dod i'r amlwg. Gall y gwelliannau hyn ddigwydd o fewn rolau presennol unigolion neu wrth drosglwyddo i swyddi newydd. Yn yr un modd, gall anhawster wrth recriwtio gweithwyr â'r sgiliau gofynnol ar gyfer swyddi gwag atal busnesau rhag ehangu eu gweithrediadau a/neu wella prosesau a chynhyrchion. Mae cael dealltwriaeth gliriach o ofynion sgiliau penodol busnesau ledled Cymru yn hanfodol ar gyfer ymdrechion i hybu cynhyrchiant ar draws y rhanbarthau. Caiff pwysigrwydd sgiliau o ran cyflogadwyedd yn ehangach ei archwilio'n fanylach yn y bennod nesaf '**Cynyddu sgiliau a chefnogi pobl i mewn i waith**'.
- 1.46 Er bod corff sylweddol o ymchwil yn tanlinellu rôl hollbwysig addysg plentyndod cynnar wrth ddatblygu sgiliau gwybyddol ac anngwybyddol fel ei gilydd – sef y sylfeini sy'n dylanwadu'n gryf ar allu unigolion i ennill incwm yn y dyfodol a'u cyfleoedd cyflogaeth – mae'n parhau'n bwysig hyrwyddo addysg oedolion yn ehangach. Er y gall adeiladu sgiliau annwybyddol yn gynnar wneud unigolion yn fwy tebygol o ymgysylltu â dysgu pellach yn nes ymlaen yn eu bywydau,²⁶ dylid parhau i annog addysg oedolion yn weithredol fel ffordd o fynd i'r afael â phrinder sgiliau a sicrhau y gall cwmnïau gychwyn ac amsugno arloesedd. Nid yn unig y mae dysgu gydol oes yn cynnig manteision economaidd, ond mae hefyd yn dod â buddion cymdeithasol ac iechyd sylweddol, gan atgyfnerthu gwerth cefnogi addysg ym mhob cam o fywyd.²⁷
- 1.47 Oherwydd yr amrywiaeth o rolau a'u gofynion o ran sgiliau, gall darparu mewnwelediadau clir i natur prinder sgiliau fod yn heriol, yn enwedig mewn ardaloedd daearyddol is. Mae'r Arolwg Sgiliau Cyflogwyr (ESS) yn darparu tystiolaeth ar gyfer deall y farchnad lafur, gan gynnwys prinder sgiliau a bylchau sgiliau yng Nghymru ac ar draws rhanbarthau a sectorau Cymru. Dangosodd yr ESS 2024, a oedd yn seiliedig ar sampl o 5,605 o gyflogwyr yng Nghymru, fod 1 o bob 6 (17%) o gyflogwyr wedi adrodd fod ganddynt leiafswm o un swydd wag.

²⁵ Sianesi and Van Reenen (2003). 'The Returns to Education: Macroeconomics'. Journal of Economic Surveys, Cyfrol 17, Rhifyn 2, tt. 157-200

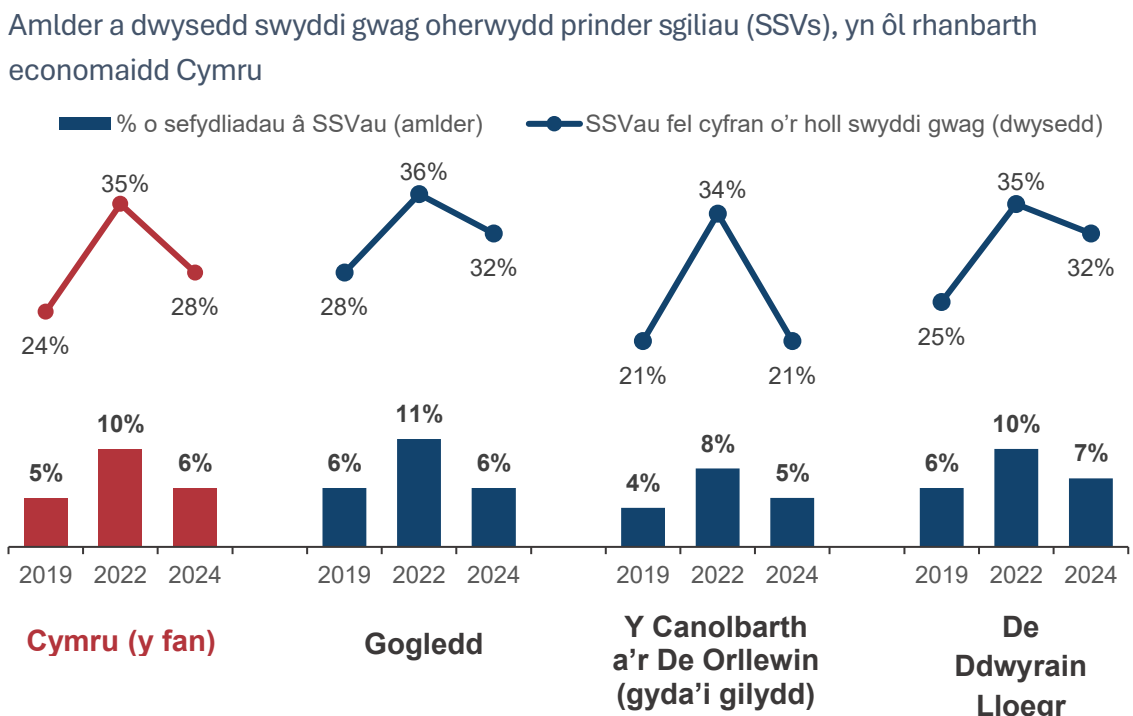
²⁶ Government Office for Science (2017). '[Future of Skills & Lifelong Learning](#)'.

²⁷ Schuller (2017). '[What are the wider benefits of learning across the life course?](#)'. Foresight, Swyddfa Wyddoniaeth y Llywodraeth.

Cyflogwyr yn Ne Ddwyrain Cymru (19%) oedd fwyaf tebygol o gael swyddi gwag, tra mai'r rhai yng Nghanolbarth Cymru oedd leiaf tebygol (13%).

- 1.48 Cafodd cyflogwyr a nododd fod ganddynt swyddi gwag ar adeg y cyfweiliad eu holi a oedd unrhyw un o'r rheiny yn anodd eu llenwi ac, os felly, a oedd hyn oherwydd diffyg sgiliau, profiad neu gymwysterau ymhlith ymgeiswyr (swyddi gwag sy'n brin o sgiliau, SSVs).
- 1.49 Fel y dengys **Ffigur 1.18**, fe adroddodd tua 1 o bob 20 o gyflogwyr yng Nghymru (6%) am SSV yn 2024. Roedd hyn yn is na'r ffigur ar gyfer 2022 (10%) ond yn gymharol â lefelau a welwyd mewn blynyddoedd blaenorol. Gostyngodd cyfran y cyflogwyr a oedd yn adrodd am SSVs ar draws holl ranbarthau Cymru, er bod cyflogwyr yn Ne Ddwyrain Cymru yn adrodd am yr achosion uchaf o SSVs (7%) tra bod Canolbarth Cymru yn adrodd am yr isaf (4%). Roedd cyfran yr holl swyddi gwag a adroddwyd yng Nghymru a oedd yn SSVs (dwysedd SSV) yn cyfrif am 28% o'r holl swyddi gwag yng Nghymru. Roedd hyn yn is na'r gyfran yn 2022 (35%) ond yn uwch na'r ffigur ar gyfer 2019 (24%). Er gwaethaf rhywfaint o amrywiad yn y blynyddoedd diwethaf, mae dwysedd SSVs wedi bod yn cynyddu'n raddol ers 2011. Yn 2024, roedd dwysedd SSVs ar yn isaf ymhlith cyflogwyr yn Ne Orllewin Cymru.

Ffigur 1.18: Gostyngodd nifer yr achosion o SSV ar draws pob rhanbarth i lefelau tebyg i 2019, ac roedd ar ei uchaf yn Ne-ddwyrain Cymru a'r isaf yng Nghanolbarth a De-orllewin Cymru

Ffynhonnell: Adroddiad Arolwg Sgiliau Cyflogwyr 2024 (Llywodraeth Cymru)

- 1.50 Canfu adolygiad o'r lenyddiaeth sy'n gwerthuso rhaglenni hyfforddi cyflogaeth fod yr hyfforddiant hwn wedi cael effaith gadarnhaol ar gyflogaeth neu enillion yn hanner o'r astudiaethau a adolygwyd.²⁸ Canfuwyd bod rhaglenni byr (llai na chwe mis o hyd, ac yn aml yn fyrrach) yn fwy effeithiol ar gyfer gweithgarwch hyfforddi llai ffurfiol. Profodd rhaglenni hyfforddi estynedig yn arbennig o fuddiol ar gyfer hyfforddiant a oedd yn fwy 'dwys o ran sgiliau'. Yn ogystal, canfuwyd bod hyfforddiant a ddarperir o fewn y gweithle neu drwy brofiad ymarferol yn fwy llwyddiannus na dulliau traddodiadol yn seiliedig ar ystafell ddosbarth. Daeth rhaglenni a ddyluniwyd ar y cyd â chyflogwyr ac sydd wedi'u halinio'n agos â gwir dasgau swydd i'r amlwg fel agweddau hanfodol o hyfforddiant effeithiol. Fodd bynnag, mae angen i unrhyw gymorth cyhoeddus ar gyfer darparu hyfforddiant fod wedi'i dargedu'n dda ac yn glir o ran sut y bydd yr hyfforddiant yn mynd i'r afael â'r bylchau sgiliau presennol.

Ymchwil, datblygu ac arloesi

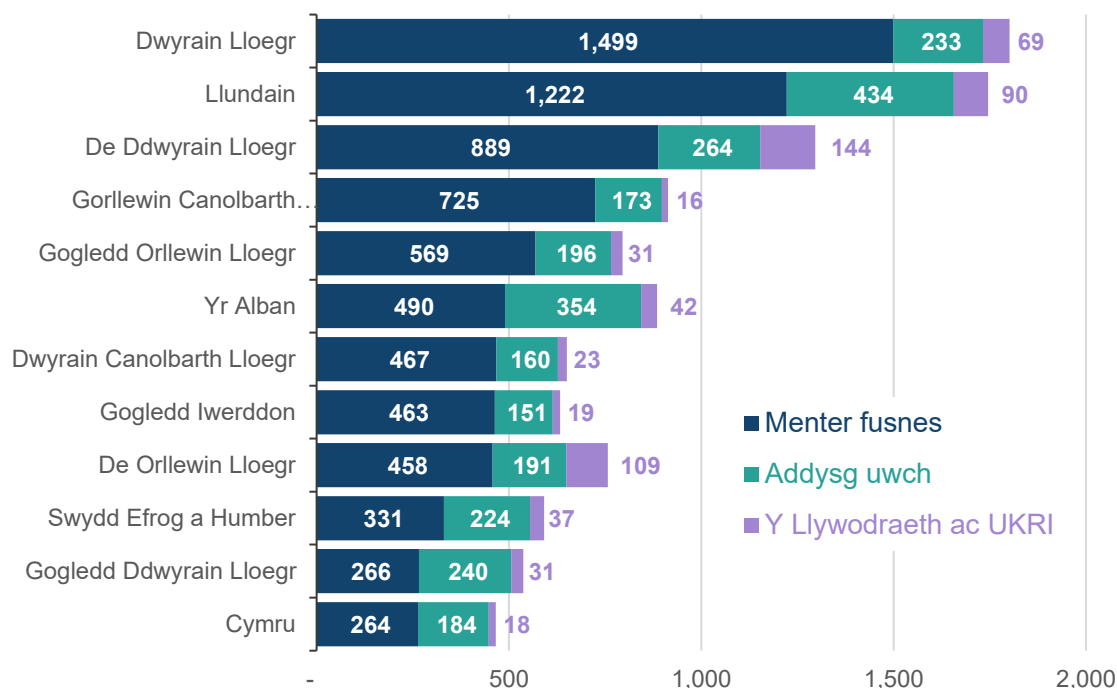
- 1.51 Mae Datblygu, Ymchwil ac Arloesi (RD&I), a rôl gwybodaeth yn ehangach, wedi'u hystyried ers tro byd yn ysgogwyr sylfaenol cynhyrchiant llafur o fewn economi. Mae buddsoddi mewn RD&I yn galluogi busnesau i ddatblygu cynhyrchion newydd, gwella prosesau presennol, ac ymgymryd â thechnolegau blaengar, ac mae'r cyfan hyn yn gallu hybu cynhyrchiant. Mae'r ffactorau hyn hefyd yn gwella gallu'r gweithlu i addasu i newid technolegol ac yn cynyddu eu cyfraniad at dwf economaidd.
- 1.52 I Gymru, mae cryfhau RD&I yn arbennig o bwysig o ystyried y gyfran is o wariant ymchwil a datblygu (R&D) yn y DU sy'n cael ei gweld ar hyn o bryd o'i chymharu â maint ei phoblogaeth. Er bod Cymru'n cyfrif am 4.6% o boblogaeth y DU, dim ond 2.1% o wariant ymchwil a datblygu'r DU yn 2023 (gan eithrio sefydliadau dielw preifat) oedd ei gwariant o £1.5 biliwn.²⁹ Mae **Ffigur 1.19** yn dangos gwariant ymchwil a datblygu (R&D) wedi'i addasu fel ei fod yn cael ei ddangos ar sail y gwariant fesul pen o'r boblogaeth. Fel y gwelir, ar y sail hon mae gan Gymru'r lefel isaf o wariant ymchwil a datblygu fesul pen o'r boblogaeth ac, wrth edrych yn fanylach, y lefel isaf o wariant ymchwil a datblygu gan fentrau busnes.

²⁸ What Works Centre for Local Economic Growth (2016). '[Evidence review: Employment Training](#)'.

²⁹ Mae sefydliadau nid-er-elw preifat wedi'u heithrio gan fod y lefelau is o wariant yn y sector hwn yn aml yn ddatgeladwy ar lefelau rhanbarthol is yn y DU; o ganlyniad, nid oes data ar gael ar gyfer llawer o ranbarthau ITL1 y DU.

Ffigur 1.19: Gwariant R&D Cymru yn isel o'i gymharu â rhanbarthau eraill

Gwariant R&D (£) y pen o'r boblogaeth yn 2023, yn ôl ffynhonnell gwariant

Nodyn: Sefydliadau nid-er-elw heb eu cynnwys

Ffynhonnell: Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o wariant domestig gros ar R&D gan y SYG a'r amcangyfrifon poblogaeth canol-blwyddyn ar gyfer 2023

- 1.53 Mae cyfalaf rhwydwaith – sy'n cyfeirio at ansawdd a dwysedd cysylltiadau rhyng-sefydliadol – yn cael ei ystyried yn ffactor craidd sy'n galluogi lledaenu gwybodaeth o fewn ac rhwng rhanbarthau.³⁰ Er enghraifft, gall cydweithio rhwng busnesau, sefydliadau ymchwil a phrifysgolion greu effeithiau gorlifo cadarnhaol, gan alluogi'r endidau hyn i gyfnewid syniadau ac arbenigedd nad oes ganddynt neu nad oes modd iddynt gael mynediad atynt yn fewnol. Gellir wedyn harneisio'r syniadau hyn i wella cynhyrchiant o fewn cwmnïau.
- 1.54 Fel gyda sgiliau, gellir hefyd sicrhau manteision rhwydwaith ehangach drwy wella seilwaith trafndiaeth o fewn rhanbarthau er mwyn gwneud gwell defnydd o effeithiau 'cydgrynhoad' – y manteision sy'n deillio o gael cwmnïau agos at ei gilydd yn gorfforol (dwysedd gwirioneddol) neu'n fwy cysylltiedig drwy gysylltiadau trafndiaeth (dwysedd effeithiol). O ran lledaenu gwybodaeth, mae manteision cydgrynhoad nid yn unig yn cynnwys y gallu i gwmnïau a gweithwyr rannu a dysgu oddi wrth ei gilydd, ond hefyd yn galluogi paru mwy effeithlon rhwng cwmnïau a'u prynwyr, eu cyflenwyr a'u gweithwyr, fel eu bod yn cyd-fynd yn well â'u hanghenion

³⁰ Huggins and Thompson (2014). 'A Network-Based View of Regional Growth'. Journal of Economic Geography 14, tt 511-545

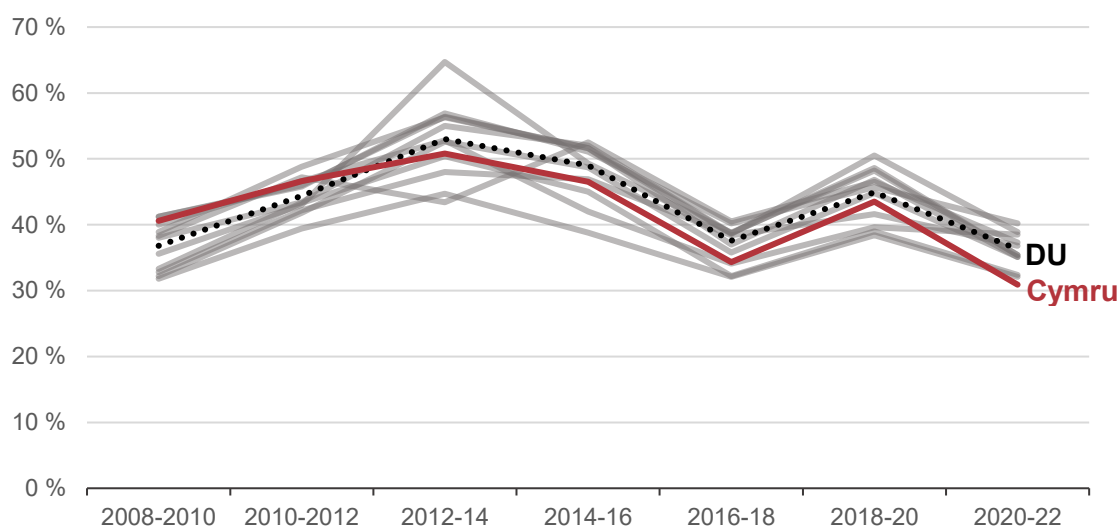
sgiliau.³¹ Yn wir, un esboniad am y cynhyrchiant uwch a welir yn y rhanbarthau sydd agosaf at y ffin â Chymru yw eu hagosatrwydd a'u cysylltedd â chanolfannau poblogaeth arwyddocaol eraill ar ochr Saesneg y ffin.

- 1.55 Diffinnir cwmni sy'n weithgar mewn arloesi gan yr OECD fel un sy'n "ymgysylltu ar ryw adeg yn ystod y cyfnod arsylwi ag un neu fwy o weithgareddau i ddatblygu neu weithredu cynhyrchion neu brosesau busnes newydd neu well ar gyfer defnydd penodedig. Gall cwmnïau arloesol a rhai nad ydynt yn arloesol fod yn weithgar mewn arloesi yn ystod cyfnod arsylwi."³² Yn y cyfnod diweddaraf (2020 i 2022) o ddata Arolwg Arloesedd y DU (UKIS), amcangyfrifir bod 30.9% o gwmnïau yng Nghymru wedi'u diffinio fel rhai sy'n weithgar mewn arloesi, sef 5.4 pwynt canran yn is na ffigur y DU, a oedd yn 36.3%.³³ Er bod rhywfaint o anwadalrwydd i'w weld yn y data rhanbarthol, mae gan Gymru gyfran is o gwmnïau sy'n weithgar mewn arloesi na chyfartaledd y DU ar gyfer pob un o'r pum cyfnod diweddaraf o ddata sydd ar gael – gweler **Ffigur 1.20**. Er nad yw'r ffigurau hyn yn rhoi mewnwelediad i ansawdd yr arloesedd a gyflawnir – o ran canlyniadau neu fesurau eraill – maent yn cyfrannu at y darlun ehangach o lefelau isel o wariant RD&I busnes yng Nghymru.

Ffigur 1.20: Mae tystiolaeth yn awgrymu bod cwmnïau yng Nghymru wedi bod yn llai tebygol o frwr ati i geisio arloesi na'u cymheiriaid yn y DU

Cyfran y busnesau sy'n weithgar mewn arloesi, cenhedloedd y DU a rhanbarthau

Lloegr

Ffynhonnell: Yr Adran Fusnes a Masnach y DU (Arolwg Arloesedd 2023)

³¹ Andersson and others (2004). 'Cities, Matching and the Productivity Gains of Agglomeration'. Y Ganolfan ar gyfer Perfformiad Economaidd papur trafod Rhif 648.

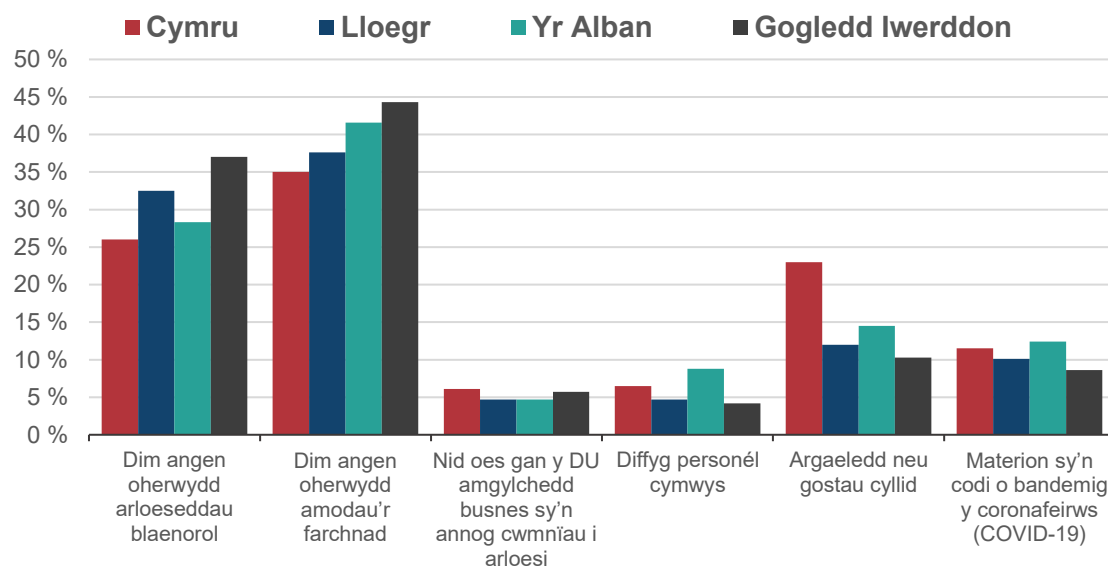
³² OECD/Eurostat (2018). 'Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation'. The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities (4ydd Rhifyn)

³³Yr Adran Fusnes a Masnach (2024). 'Arolwg Arloesedd y DU 2023: adroddiad'. Atodiad Ystadegol.

- 1.56 Mae'r un set ddata yn awgrymu bod cwmnïau'n fwy tebygol o arloesi po fwyaf yw'r busnes, gyda 35.9% o BBaChau yn y DU yn weithgar mewn arloesi yn 2020–22 o'i gymharu â 49.5% o fusnesau mawr. Roedd arloesi hefyd ar ei uchaf ymhlith cwmnïau yn y sectorau gweithgynhyrchu a gwasanaethau dwys-wybodaeth – y ddau fel arfer yn destun lefelau uchel o fasnach a chystadleuaeth – tra'r oedd ar ei isaf yn y sector adeiladu.
- 1.57 Mae UKIS yn taflu mwy o oleuni ar y rhesymau pam nad yw rhai cwmnïau yn mynd ar drywydd arloesi. Ymhlith busnesau yn y DU a ddsberthir fel 'heb arloesedd ehangach',³⁴ y rheswm a adroddwyd amlaf – a roddwyd gan 38.0% – oedd nad oedd angen oherwydd amodau'r farchnad. Dyma hefyd oedd y rheswm a grybwyllwyd amlaf ar draws holl genhedloedd y DU (gweler **Ffigur 1.21**). Un ffactor a oedd yn fwy tebygol o gael ei grybwyll fel rheswm dros beidio ag arloesi yng Nghymru nag mewn rhannau eraill o'r DU oedd argaeledd neu gost cyllido arloesi, gyda 23.0% o fusnesau heb arloesi ehangach yng Nghymru yn nodi hyn fel rhwystr. Roedd hyn 10.4 pwynt canran yn uwch na'r ffigur ar gyfer y DU yn ei chyfanrwydd (12.6%).

Ffigur 1.21: Mae argaeledd/cost cyllid yn llawer mwy tebygol o gael ei grybwyll fel rhwystr i arloesi gan fusnesau yng Nghymru

Rhesymau dros beidio ag arloesi (cyfran o fusnesau heb arloesi ehangach), 2020 i 2022

Ffynhonnell: Adran Fusnes a Masnach y DU (Arolwg Arloesedd 2023)

³⁴ Mae busnesau heb arloesedd ehangach yn rhai nad ydynt yn ymgymryd ag unrhyw un o'r gweithgareddau y mae cwmnïau sy'n weithgar mewn arloesedd yn eu gwneud ac nad ydynt yn buddsoddi yn y meysydd canlynol: ymchwil a datblygu mewnol, hyfforddiant, caffael gwybodaeth allanol, neu beiriannau ac offer sy'n gysylltiedig â gweithgareddau arloesedd.

- 1.58 Gwelwyd bod mabwysiadu technoleg ddigidol yn cael effaith sylweddol ar gynhyrchiant ar lefel y cwmni.³⁵ Fodd bynnag, mae ystod o rwystrau posibl a all atal busnesau rhag mabwysiadu technolegau digidol. Mewn arolwg diweddar y llynedd, y rheswm a grybwyllwyd amlaf gan BBaChau yn y DU fel yr hyn oedd yn eu hatal rhag buddsoddi yn y technolegau hyn oedd cost meddalwedd i'r busnes (32%) – ac roedd y tebygolrwydd o hyn yn cael ei grybwyll fel rhwystr yn uwch ymhlith microfusnesau nag ymhlith eu cymheiriaid bach a chanolig eu maint.³⁶
- 1.59 Mae Deallusrwydd Artiffisial (AI) yn cael ei fabwysiadu'n fwyfwy aml gan gwmnïau fel modd o hybu cynhyrchiant, symleiddio gweithrediadau a gwella'r broses o wneud penderfyniadau. Yn 2024, roedd tua 12% o fusnesau yng Nghymru yn defnyddio deallusrwydd artiffisial ar eu safleoedd (o'i gymharu â 14% o fusnesau yn y DU).³⁷ Fodd bynnag, mae arolygon o arferion rheoli yn y DU yn awgrymu bod diddordeb mewn mabwysiadu'r dechnoleg wedi bod yn cynyddu.³⁸ Er bod dadleuon parhaus ynghylch cynhwysiant AI, gyda phryderon ynghylch anghydraddoldebau posibl o ran mynediad a buddion, mae'r angen i aros yn gystadleuol mewn marchnad sy'n esblygu'n gyflym yn gyrru busnesau i gofleidio'r technolegau hyn. I lawer o sefydliadau, mae defnyddio AI yn offeryn nid yn unig i wella ond hefyd i gynnal eu hochr gystadleuol, gan fod y rhai sy'n methu cadw i fyny mewn perygl o lithro y tu ôl i'w cymheiriaid sy'n fwy datblygedig yn dechnolegol. Wrth gwrs, ni fydd defnyddio AI ar hyn o bryd yn berthnasol nac yn briodol ar draws pob sector a phob math o fusnes.

Crynodeb

- 1.60 Mae gwella cynhyrchiant yn flaenoriaeth frys i Gymru, gan ei fod yn sail i dwf economaidd, cystadleurwydd ac yn sbarduno cynnydd mewn safonau byw. Mae cynhyrchiant uwch yn galluogi busnesau i wneud defnydd gwell o adnoddau, arloesi, ac ymateb yn fwy effeithiol i heriau'r farchnad, sy'n hanfodol ar gyfer cynnal ffyniant yng nghyd-destun cystadleuaeth fyd-eang. I Gymru, mae targedu gwelliannau mewn cynhyrchiant yn arbennig o bwysig o ystyried yr angen i gau'r bwlch â rhannau eraill o'r DU, gan sicrhau y gall busnesau a gweithwyr fel ei gilydd elwa ar amodau economaidd mwy gwydn a deinamig.

³⁵ Nucci and others (2023). "Digital technologies and productivity: A firm-level investigation". Economic Modelling, Cyfrol 128, 106524

³⁶ Ipsos Mori (2025). '[Understanding technology adoption among UK SMEs](#)'. Adroddiad i Adran Busnes a Masnach y DU.

³⁷ Adran Addysg a Sgiliau Lloegr (2025). '[Arolwg Sgiliau Cyflogwyr 2024](#)'. Tablau canlyniadau – Cymru/DU. [Cyrchwyd: 23 Ionawr 2026]

³⁸ Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2025). '[Management practices and technology adoption by firm characteristics in the UK](#)'. Argraffiad 2023 o'r set ddata.

- 1.61 Mae creu busnesau newydd â photensial uchel a chwmnïau deillio, yn enwedig y rhai a arweinir gan grwpiau sydd heb gynrychiolaeth ddigonol, yn hollbwysig ar gyfer meithrin arloesedd a chynhwysiant o fewn economi Cymru. Yn aml, mae'r mentrau hyn yn ffynhonnell syniadau arloesol, technolegau newydd a chreu swyddi, gan helpu i yrru twf hirdymor. Gall ymyriadau megis rhaglenni cymorth busnes wedi'u targedu, mynediad at grantiau cydweithredol, a sefydlu canolfannau arloesi helpu i feithrin talent entrepreneuriaidd a sicrhau bod cwmnïau addawol—waeth beth fo'u cefndir—yn gallu tyfu a ffynnu.
- 1.62 Mae cynyddu buddsoddiad cyfalaf mewn busnesau twf-uchel yn hanfodol i ryddhau eu potensial ac i gyflymu trawsnewid economaidd yng Nghymru. Mae mynediad at gyllid yn galluogi'r busnesau hyn i ehangu eu gweithrediadau, mabwysiadu technolegau newydd, a chystadlu'n effeithiol mewn marchnadoedd rhyngwladol. Gellir cefnogi eu twf drwy godi ymwybyddiaeth o'r opsiynau cyllido presennol, megis cyllid allforio ar gyfer BBaChau, a thrwy sicrhau bod rhaglenni cymorth busnes wedi'u cydlynu'n dda, yn fesuradwy, ac yn mynd i'r afael â bylchau cyllido gwirioneddol yn hytrach na dyblygu ymdrechion presennol.
- 1.63 Yn olaf, mae hybu buddsoddiad mewn ymchwil, datblygu ac arloesi (RD&I) ar draws economi Cymru yn hanfodol ar gyfer cynnal cystadleurwydd ac elwa ar dechnolegau presennol. Mae lefelau uwch o RD&I yn annog datblygu cynhyrchion a phrosesau newydd, gan yrru cynhyrchiant ac atgyfnerthu cryfderau economi sy'n seiliedig ar wybodaeth. Gall ymyriadau megis hwyluso cydweithio rhwng busnesau a sefydliadau ymchwil, datblygu manau cydweithredol, a chefnogi datblygiad clwstwr chwarae rôl arwyddocaol wrth gynyddu buddsoddiad mewn RD&I, gan gryfhau'r ecosystem arloesi ledled Cymru.

2 Cynyddu sgiliau a chefnogi pobl i mewn i waith

Pam bod cyfranogiad yn y farchnad lafur yn bwysig?

- 2.1 Mae cyfranogiad yn y farchnad lafur yn cyfeirio at gyfran y boblogaeth oedran gwaith sydd naill ai mewn cyflogaeth neu'n chwilio'n weithredol am waith. Mae'n ddangosydd hollbwysig o iechyd economaidd, cynhwysiant cymdeithasol, ac argaeledd cyfleoedd o fewn economi.
- 2.2 Mae annog cyfranogiad yn y farchnad lafur yn ddymunol gan ei fod yn hanfodol am nifer o resymau. Er enghraifft:
- Twf Economaidd:** Mae cyfranogiad uwch yn y farchnad lafur, ar ffurf mwy o gyflogaeth, yn hybu allbwn, incwm a refeniw treth o fewn economi.
 - Cynhwysiant Cymdeithasol:** Gall cyflogaeth gefnogi lles unigolyn a lleihau tlodi a theimladau o allgáu cymdeithasol.
 - Cynaliadwyedd Cyllidol:** Mae cyfranogiad uwch yn lleihau dibyniaeth ar les a gwariant cyhoeddus ar fudd-daliadau gan ryddhau adnoddau ar gyfer gwasanaethau eraill.
 - Effaith Pontio'r Cenedlaethau:** Mae cyfranogiad yn dylanwadu ar ganlyniadau addysgol ac iechyd i genedlaethau'r dyfodol.
- 2.3 Mae'r bennod hon yn darparu trosolwg o'r ffigurau a'r tueddiadau sy'n berthnasol i'r farchnad lafur yng Nghymru. Mae hyn yn cynnwys trosolwg o broffil sgiliau'r gweithlu yng Nghymru, o ystyried eu rôl bwysig wrth alluogi gweithwyr i sicrhau cyflogaeth a/neu ennill cyflogau gwell. Bydd y bennod hon hefyd yn ceisio darparu trosolwg o'r math o ymyriadau sydd wedi'u defnyddio yng Nghymru ac mewn mannau eraill i hybu cyfranogiad yn y farchnad lafur a datblygu sgiliau.

Y farchnad lafur yng Nghymru

- 2.4 Yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025, roedd 1,934,000 o bobl o oedran gweithio (16 i 64) yng Nghymru, sy'n cyfateb i 4.6% o'r rhai o oedran gweithio yn y DU. Roedd ychydig dros hanner (50.1%) o'r rhai 16 i 64 oed yn byw yn Ne Ddwyrain

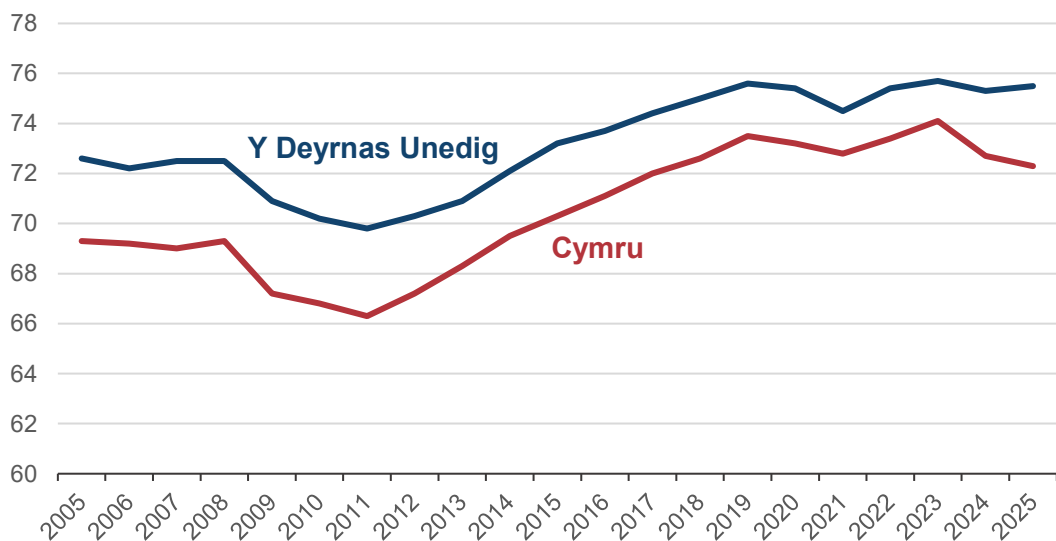
Cymru, gyda 22.0% yn Ne Orllewin Cymru, 21.6% yng Ngogledd Cymru, a 6.3% yng Nghanolbarth Cymru.³⁹ Gellir dod o hyd i wybodaeth am ddsbarthiad cyflogaeth yn ôl sector yn yr adran flaenorol ‘**Busnesau mwy cynhyrchiol a chystadleuol**’.

Tueddiadau cyffredinol (Cymru yn erbyn y DU)

2.5 Roedd y gyfradd cyflogaeth ar gyfer pobl 16 i 64 oed yng Nghymru yn 72.3% yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025, sef 3.2 pwynt canran yn is na'r ffigur cyfatebol ar gyfer y DU (75.5%). Mae'r bwlch â'r DU wedi aros yn gymharol gyson, gan ei fod wedi sefyll ar 3.3 pwynt canran yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2005. Er hynny, mae'r DU a Chymru ill dau wedi gweld cynnydd yn y cyfraddau cyflogaeth dros y ddau ddegawd diwethaf, gyda Chymru'n tueddu i ddilyn patrwm tebyg i'r gyfradd ar draws y DU (gweler **Ffigur 2.1**).

Ffigur 2.1: Gwelwyd gwelliant yn y gyfradd cyflogaeth yng Nghymru dros y ddau ddegawd diwethaf, ac mae'r patrwm hwn yn tueddu i adlewyrchu'r hyn a welir ar draws y DU

Cyfradd cyflogaeth (%) ymhlith pobl 16 i 64 oed, Cymru a'r DU

Nodyn: Mae'r data blynyddol ar gyfer y flwyddyn sy'n dod i ben ar 30 Medi o'r flwyddyn dan sylw
Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

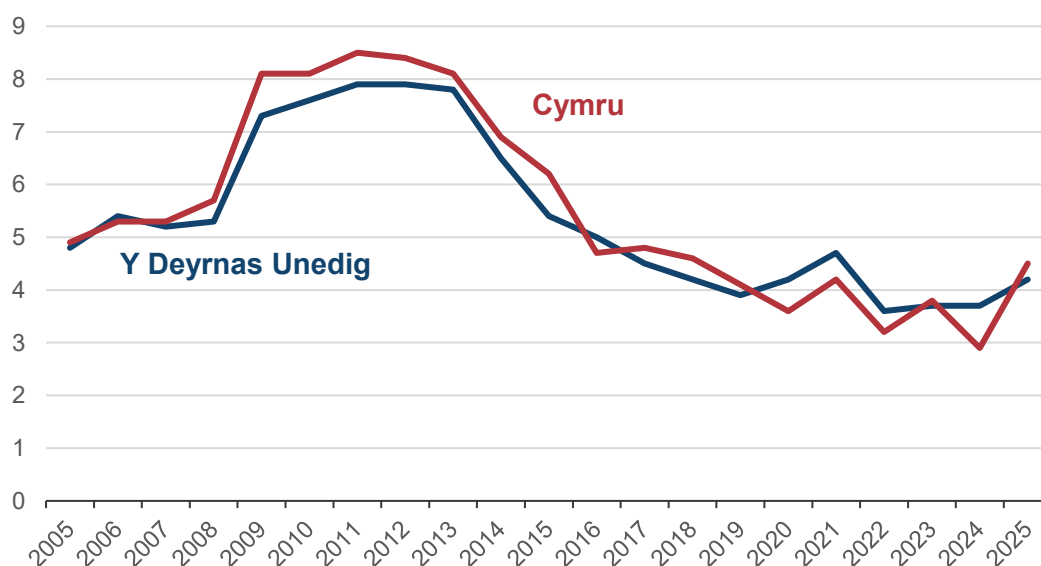
2.6 Fel mae **Ffigur 2.2** yn awgrymu, gellir egluro'r dirywiad yn y gyfradd cyflogaeth rhwng 2007 a 2011 yn rhannol oherwydd y cynnydd yn y gyfradd ddiweithdra a welwyd yn ystod dirwasgiad economaidd y cyfnod hwnnw. O ganlyniad i'r argyfwng ariannol byd-eang, cododd y gyfradd ddiweithdra i 8.5% yn y diwedd yn 2011 (ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi), ond gostyngodd yn y

³⁹ Llywodraeth Cymru (2026). ‘[Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth: crynodeb o weithgarwch economaidd | StatsCymru](#)’. [Cyrchwyd 9 Mawrth 2026]

blynyddoedd dilynol ac roedd yn 4.5% yn 2025. Mae'r gyfradd ddiweithdra yng Nghymru wedi dilyn patrwm tebyg iawn i'r DU dros y ddau ddegawd diwethaf o ddata sydd ar gael. Fodd bynnag, ar adeg ysgrifennu mae pryder ymhlith rhagolygon annibynnol y bydd amodau economaidd yn arwain at lefelau uwch o ddiweithdra yn y DU yn 2026 o'i gymharu â'r blynyddoedd diwethaf.⁴⁰

Ffigur 2.2: Cododd y gyfradd ddiweithdra yn sylweddol yn ystod yr argyfwng ariannol byd-eang, ond fe adferodd yn y blynyddoedd dilynol

Cyfradd ddiweithdra (%) ymhlith pobl 16 oed a throsodd

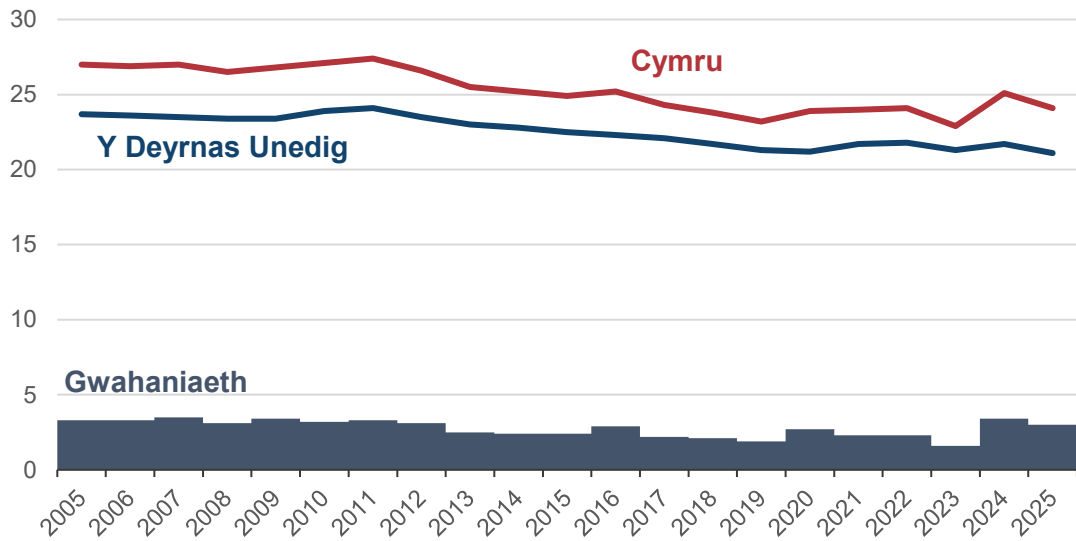
Nodyn: Mae'r data blynyddol ar gyfer y flwyddyn sy'n dod i ben ar 30 Medi o'r flwyddyn dan sylw
Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

- 2.7 Roedd cyfradd anweithgarwch economaidd ar gyfer pobl 16 i 64 oed yng Nghymru yn 24.1% ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025, sy'n cyfateb i 446,200 o bobl. Roedd y gyfradd anweithgarwch economaidd 3.0 pwynt canran yn uwch yng Nghymru nag yng ngweddill y DU, lle'r oedd y ffigur yn sefyll ar 21.1%. Pe bai cyfradd anweithgarwch economaidd Cymru yn cael ei lleihau i lefel cyfatebol i'r DU, byddai hyn yn cyfateb i tua 58,100 yn fwy o unigolion 16 i 64 oed yn economaidd weithgar.
- 2.8 Mae llawer o'r bwlch hanesyddol yn y gyfradd cyflogaeth rhwng Cymru a'r DU wedi'i briodoli i lefelau uchel parhaus o anweithgarwch economaidd yng Nghymru. Fel y dengys **Ffigur 2.3**, er bod cyfraddau anweithgarwch economaidd wedi bod yn gostwng yn raddol dros y degawdau diwethaf, mae'r bwlch rhwng Cymru a'r DU wedi aros yn gymharol sefydlog

⁴⁰ Trysorlys EF (2026). '[Rhagolygon ar gyfer economi'r DU: cymhariaeth o ragolygon annibynnol](#)'.

Ffigur 2.3: Mae cyfradd anweithgarwch economaidd wedi bod yn gostwng yn raddol yng Nghymru, ond mae'r bwlch parhaus â'r DU yn bodoli o hyd

Cyfradd anweithgarwch economaidd (%) ymhlith y rhai 16 i 64 oed

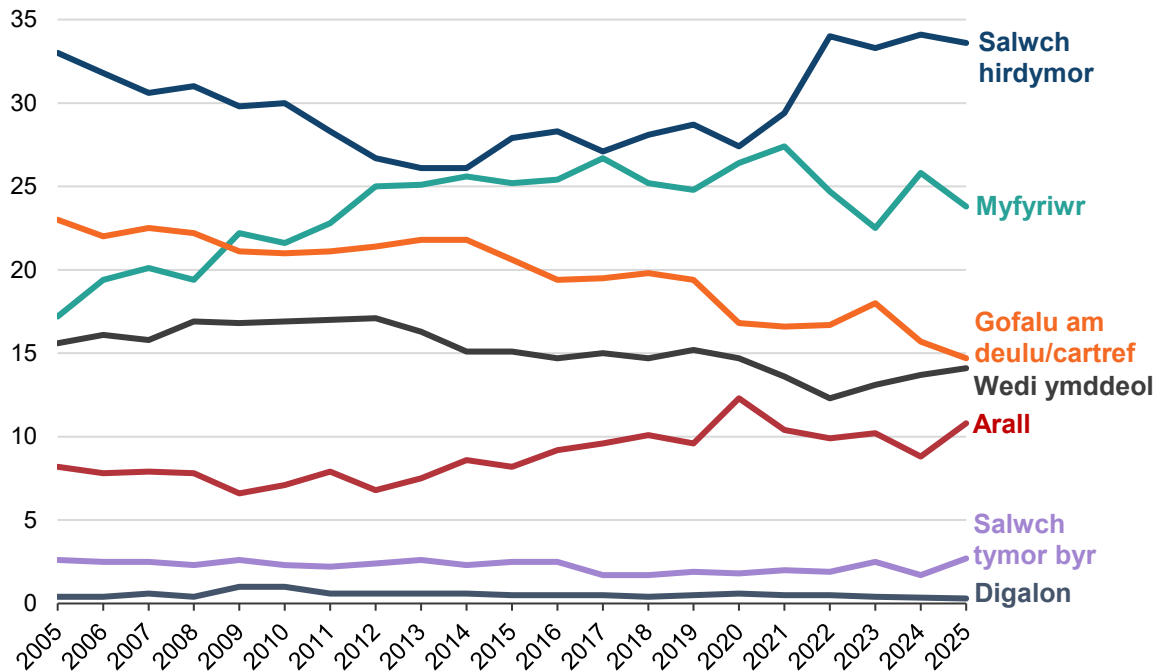
Nodyn: Mae'r data blynyddol ar gyfer y flwyddyn sy'n dod i ben ar 30 Medi o'r flwyddyn dan sylw
Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

2.9 O ystyried cyfraddau uwch o anweithgarwch yng Nghymru o'i chymharu â'r DU, mae'n ddefnyddiol deall y rhesymau a roddir dros yr anweithgarwch hwnnw. Salwch hirdymor yw'r prif reswm dros anweithgarwch yng Nghymru, gyda 33.6% o unigolion yn ei nodi (yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025), sy'n uwch na'r ffigur ar draws y DU (28.1%). Fel y dengys **Ffigur 2.4**, tyfodd cyfran y rhai a nododd broblem iechyd hirdymor fel prif achos eu hanweithgarwch economaidd yn y blynyddoedd ar ôl pandemig Covid-19, gyda chynnydd ar draws pob math o gyflwr iechyd (meddyliol a chorfforol).⁴¹ Bu gostyngiad yn yr anweithgarwch oherwydd cyfrifoldebau gofalu, sy'n bosibl o adlewyrchu newidiadau mewn normau cymdeithasol a mwy o ddefnydd o ofal cymdeithasol a darpariaeth gofal plant.

⁴¹ Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2023). ['Rising ill-health and economic inactivity because of long-term sickness, UK: 2019 to 2023'](#).

Ffigur 2.4: Mae salwch tymor hir wedi dod yn brif reswm dros anweithgarwch i fwy na thraean o'r unigolion sy'n economaidd anweithgar ers pandemig Covid-19

Prif reswm dros anweithgarwch economaidd ymhlith pobl 16 i 64 oed yng Nghymru, cyfran (%) o'r holl rai sy'n economaidd anweithgar

Nodyn: Mae'r holl bwyntiau data ar gyfer y flwyddyn yn diweddau ym mis Medi ar gyfer y flwyddyn a nodir; nid oes data ar gyfer y categori "Anogwyd i beidio" ar gyfer 2024, felly mae 2023 a 2025 wedi eu cysylltu
Ffynhonnell: (Arolwg Poblogaeth Blynyddol), Swyddfa Ystadegau Gwladol

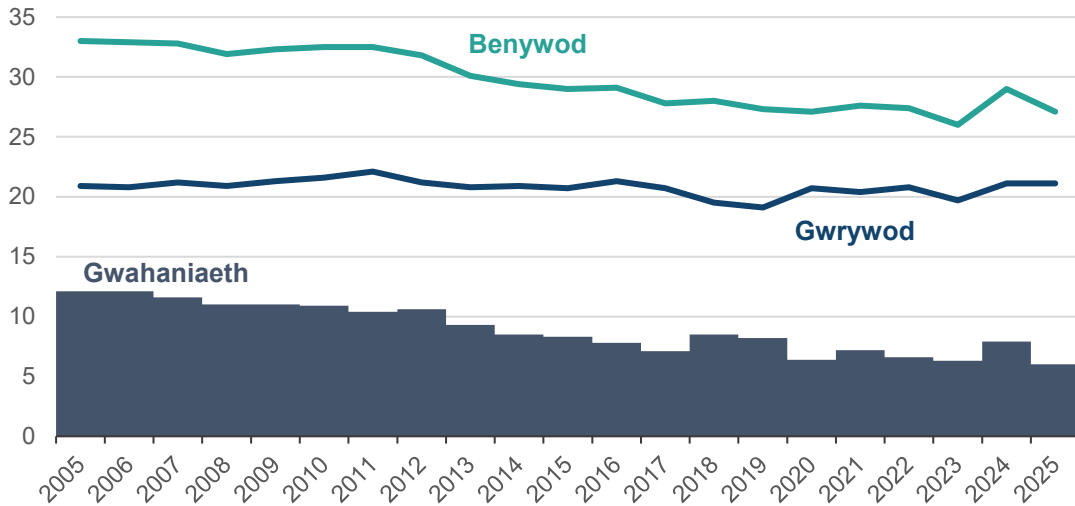
2.10 Mae'n bwysig cydnabod nad yw pob achos o anweithgarwch economaidd o reidrwydd yn fater y mae angen mynd i'r afael ag ef. Er enghraifft, bydd unigolion sydd ar hyn o bryd mewn addysg yn aml yn ennill sgiliau a fydd yn gwella eu canlyniadau yn y farchnad lafur ar ôl cwblhau eu hastudiaethau. Fodd bynnag, mae'r data'n awgrymu bod llawer o bobl nad ydynt yn cymryd rhan yn y farchnad lafur er eu bod yn dymuno gwneud hynny. Yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025, nododd 19.3% o'r rhai 16 i 64 oed yng Nghymru oedd yn economaidd anweithgar eu bod am gael swydd. Mae hwyluso llwybrau i gyflogaeth ar gyfer unigolion economaidd anweithgar sy'n mynegi awydd i weithio yn dod â buddion amlwg i'r unigolion dan sylw ac i'r economi ehangach.

Rhywedd

2.11 Yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025, roedd anweithgarwch economaidd ymhlith menywod (16 i 64 oed) 6.0 pwynt canran yn uwch nag ymhlith dynion, sef 27.1% a 21.1% yn y drefn honno. Fel y dengys **Ffigur 2.5**, er bod y bwlch hwn wedi bodoli ym mhob cyfnod o'r data sydd ar gael, bu cydgyfeirio cadarnhaol yn y cyfraddau dros y ddau ddegawd diwethaf. Yn 2005, roedd y bwlch mewn anweithgarwch economaidd rhwng dynion a menywod yn 12.1 pwynt canran.

Ffigur 2.5: Mae anweithgarwch economaidd yn parhau i fod yn uwch ymhlith menywod, ond mae'r gyfradd wedi bod yn cydgyfeirio â'r ffigur ar gyfer dynion

Cyfradd anweithgarwch economaidd (%) ymhlith y rhai 16 i 64 oed yng Nghymru, yn ôl rhywedd

Nodyn: Mae'r data blynyddol ar gyfer y flwyddyn sy'n dod i ben ar 30 Medi o'r flwyddyn dan sylw
Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

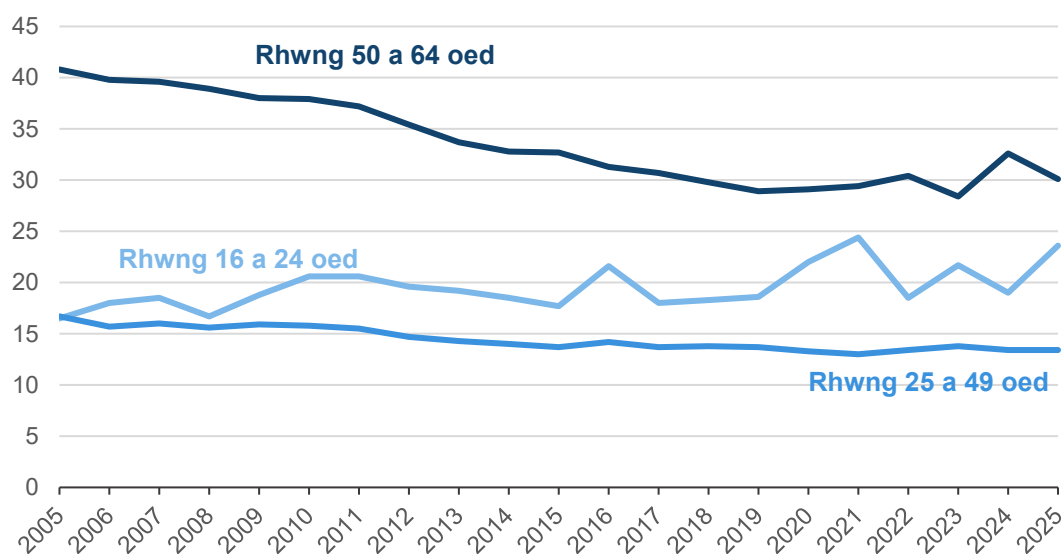
- 2.12 Yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025, y rheswm mwyaf cyffredin dros anweithgarwch economaidd ymhlith dynion yng Nghymru oedd salwch hirdymor, a gododd 1.6 pwynt canran dros y flwyddyn i gyrraedd 36.9% o'r holl ddynion anweithgar yn economaidd. Y rheswm nesaf mwyaf cyffredin oedd bod yn fyfyrwr, a oedd yn cyfrif am 25.5%. Yn hanesyddol, y rheswm mwyaf cyffredin dros anweithgarwch economaidd ymhlith menywod yng Nghymru oedd gofalu am y teulu neu'r cartref, er bod y duedd gyffredinol wedi bod yn gostwng dros amser. Yn ystod 2020 i 2021, gostyngodd y gyfran hon yn sydyn, a gallai hyn fod oherwydd pandemig y coronafeirws (COVID-19), gan fod tuedd gyferbyniol wedi'i gweld ymhlith y rhai a roddodd 'rhesymau eraill'.
- 2.13 Yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025, y rheswm mwyaf cyffredin dros anweithgarwch economaidd ymhlith menywod yng Nghymru oedd salwch hirdymor, gan gynrychioli 31.1% o'r holl fenywod anweithgar yn economaidd. Dros yr un cyfnod, roedd y gyfran o'r rhai a oedd yn gofalu am y teulu/cartref yn cyfrif am 21.8% o'r holl fenywod anweithgar yn economaidd.

Oedran (pobl ifanc)

- 2.14 Wrth edrych ar gyfranogiad yn y farchnad lafur yn ôl oedran, mae'n ddefnyddiol ystyried y gyfradd anweithgarwch economaidd sy'n eithrio myfyrwyr (gan fod hyn fel arfer yn chwyddo ffigurau ar gyfer y cohortau iau). Mae **Ffigur 2.6** yn dangos mai'r garfan a welodd y gostyngiad mwyaf yn eu cyfradd anweithgarwch

economaidd yw oedolion hŷn o oedran gweithio – y rhai rhwng 50 a 64 oed. Mae dadansoddiad o'r data yn awgrymu, er i'r gyfradd anweithgarwch economaidd ostwng ar gyfer dynion a menywod o fewn y garfan hon dros y cyfnod hwn, bod y gostyngiad yn arbennig o amlwg ymhlith menywod rhwng 50 a 64 oed. Gostyngodd y gyfradd anweithgarwch (gan eithrio myfyrwyr) 14.4 pwynt canran dros y cyfnod hwn (o'i gymharu â 7.1 pwynt canran a welwyd ar gyfer dynion).

Ffigur 2.6: Mae anweithgarwch economaidd yn gostwng ymhlith y garfan hŷn o'r boblogaeth sydd mewn oedran gweithio, ond yn codi ymhlith y garfan ieuengaf
Cyfradd anweithgarwch economaidd (gan eithrio myfyrwyr) yng Nghymru, yn ôl oedran

Nodyn: Mae'r data blynyddol ar gyfer y flwyddyn sy'n dod i ben ar 30 Medi o'r flwyddyn dan sylw
Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

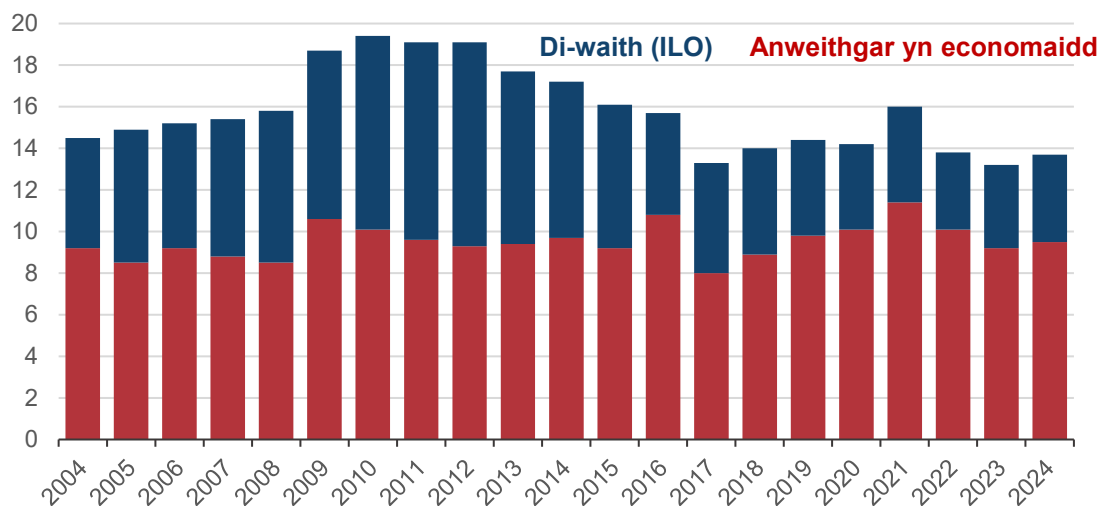
- 2.15 Mae NEET yn cyfeirio at bobl ifanc nad ydynt ar hyn o bryd yn cymryd rhan mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant. Roedd cyfran y rhai 15 i 24 oed a gafodd eu categoraiddio fel NEET yn y DU 2.6 pwynt canran yn uwch yn y DU na chyfartaledd yr OECD yn 2024 (13.8% o'i gymharu ag 11.2%).⁴²
- 2.16 Yn 2024, roedd 47,100 o bobl 16 i 24 oed yng Nghymru yn NEET, sef 13.7% o'r garfan hon – diffiniwyd bod 9.5% o'r garfan yn anweithgar yn economaidd, a 4.2% yn ddi-waith.⁴³ Fel y dengys **Ffigur 2.7**, roedd cyfanswm y gyfran NEET 3.5 pwynt canran yn is na'r un ffigwr ddegawd ynghynt (17.2% yn 2014) ac 0.8 pwynt canran yn is na'r ffigwr o 2004 (14.5%). Fel y gellir gweld, gwelwyd cynnydd yn y gyfradd NEET ar ôl yr Argyfwng Ariannol Byd-eang (AAB), ac mae tystiolaeth o

⁴² OECD (n.d). 'Youth not in employment, education or training (NEET)'. [Cyrchwyd 23 Chwefror 2026].

⁴³ Mae ffigurau ar gyfer 2024 yn rhai dros dro.

ddirwasgiadau yn awgrymu mai gweithwyr iau yw'r grŵp oedran sy'n cael ei effeithio waethaf gan ddirywiadau economaidd.⁴⁴

Ffigur 2.7: Mae'r mwyafrif o bobl ifanc sy'n NEET yn anweithgar yn economaidd
Cyfran y rhai 16 i 24 oed nad ydynt mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant yng Nghymru

Nodyn: Mae ffigurau ar gyfer 2024 yn rhai dros dro.

Ffynhonnell: StatsCymru

- 2.17 Yn ogystal â'r effaith ar botensial enillion gydol oes, mae tystiolaeth yn awgrymu y gall profi diweithdra hirfaith yn ystod cyfnodau cynnar oedolaeth arwain at effeithiau 'creithio' parhaus yn y tymor hir sy'n dylanwadu ar ganlyniadau cyflogaeth drwy gydol oes unigolyn.⁴⁵ Mae diweithdra ymhlith pobl ifanc hefyd yn gysylltiedig â chanlyniadau iechyd meddwl gwaeth sy'n parhau drwy gydol oes unigolyn, ac sy'n gwaethygu gyda phrofi cyfnodau o ddiweithdra dro ar ôl tro.⁴⁶
- 2.18 Canfuwyd hefyd fod iechyd meddwl hunan-adroddedig pobl ifanc ledled y DU yn is na phob grŵp oedran arall ac, yn fwy pryderus fyth, ei fod wedi dirywio dros y degawdau diwethaf, gyda'r dirywiad hwn yn cael ei gysylltu â'r lefelau cynyddol o anweithgarwch economaidd ymhlith pobl iau. Mae cael problem iechyd meddwl yn gysylltiedig â chanlyniadau gwaeth yn y farchnad lafur, waeth beth fo'r cymwysterau.⁴⁷

⁴⁴ Benito and Bunn (2011). '[Understanding labour force participation in the United Kingdom](#)'. Bank of England Quarterly Bulletin 2011.

⁴⁵ Ralston and others (2021). '[Economic Inactivity, Not in Employment, Education or Training \(NEET\) and Scarring: The Importance of NEET as a Marker of Long-Term Disadvantage](#)'. Work, Employment and Society, 36(1), 59-79.

⁴⁶ Strandh and others (2014). '[Unemployment and mental health scarring during the life course](#)'. European Journal of Public Health, Cyfrol 24, Rhifyn 3, Tudalennau 440-445,

⁴⁷ McCundy & Murphy (2024). '[We've only just begun: Action to improve young people's mental health, education and employment](#)'. Resolution Foundation.

- 2.19 Mae cyrhaeddiad addysgol, dyheadau galwedigaethol ac addysgol, agweddau tuag at yr ysgol a dysgu, absenoldeb o'r ysgol, statws economaidd-gymdeithasol, a nodweddion teuluol a rhieni yn ffactorau allweddol sy'n gysylltiedig â'r tebygolrwydd y bydd pobl ifanc yn dod yn NEET.⁴⁸
- 2.20 Yn ôl data arolwg o'r DU, mae pobl ifanc wedi nodi prinder profiad gwaith a chysylltiadau proffesiynol fel rhwystrau sylweddol i sicrhau cyflogaeth o ansawdd, ynghyd â diffyg cyfleoedd hyfforddi. Ymhlith yr heriau ychwanegol a nodwyd roedd anawsterau teithio y tu hwnt i'w hardal leol a natur hynod gystadleuol y farchnad swyddi, sy'n rhwystro mynediad at waith sefydlog ymhellach.⁴⁹

Ethnigrwydd

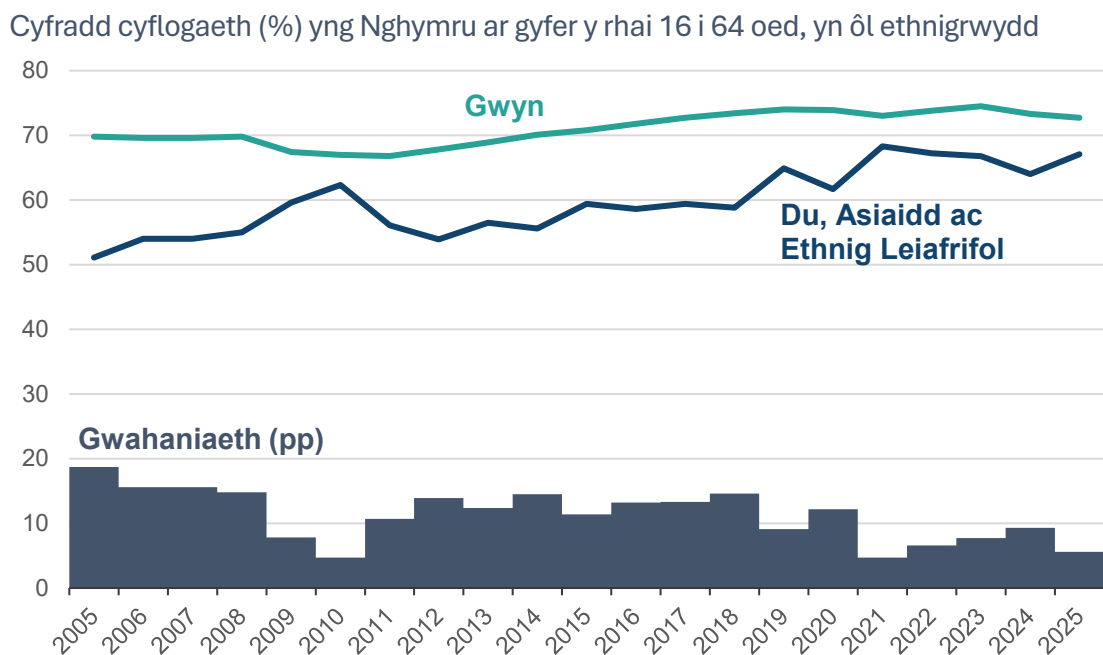
- 2.21 Yng Nghymru, fel yn y DU, bu bwlch parhaus ers amser maith o ran cyfranogiad yn y farchnad lafur yn ôl ethnigrwydd. Yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025, roedd y gyfradd cyflogaeth ar gyfer y rhai 16 i 64 oed yng Nghymru yn 72.7% ar gyfer pobl Wyn,⁵⁰ tra roedd y ffigwr ar gyfer pobl Ddu, Asiaidd ac Ethnig Leiafrifol (BAME) yn 67.1% (gwahaniaeth o 5.6 pwynt canran). Fel y dengys **Ffigur 2.8**, bu rhywfaint o gydgyfeirio yn y gwahaniaeth yn y gyfradd cyflogaeth a welwyd yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Er bod rhywfaint o anwadlwydd i'w weld, mae data'r farchnad lafur yn awgrymu dros y blynyddoedd diwethaf fod cyfraddau cyflogaeth is ar gyfer pobl BAME yn deillio o gyfraddau uwch o ddiweithdra ac anweithgarwch economaidd.

⁴⁸ Sottini and others (2025). '[Educational and Psychosocial Factors Associated with Increasing the Risk of Becoming Not in Education, Employment or Training \(NEET\) Among Young People in England: A Rapid Evidence Assessment](#)'. Youth Futures Association.

⁴⁹ Williams and others (2021). '[A Better Future: Transforming jobs and skills for young people post-pandemic](#)'. Adroddiad y Sefydliad Astudiaethau Cyflogaeth.

⁵⁰ Mae'r categori'n cynnwys pobl Wyn o Gymru, Lloegr, yr Alban, Gogledd Iwerddon, Prydain ac unrhyw gefndir Gwyn arall, gan gynnwys Sipsiwn a Theithwyr Gwyddelig.

Ffigur 2.8: Gwahaniaeth parhaus yn y gyfradd cyflogaeth yn ôl ethnigrwydd, ond arwyddion bod y cyfraddau wedi dangos rhywfaint o gydgyfeirio

Nodyn: Mae'r data blynyddol ar gyfer y flwyddyn sy'n dod i ben ar 30 Medi ar gyfer y flwyddyn dan sylw
 Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

2.22 Dangoswyd hefyd bod y tebygolrwydd o gymryd rhan yn y farchnad lafur yn cael ei ddylanwadu gan ethnigrwydd yn ogystal â dylanwadau cenedliadol – er enghraifft, mae gwahaniaethau wedi'u harsylwi rhwng grwpiau lleiafrifoedd ethnig cenhedlaeth gyntaf (pobl a aned dramor) a'r ail genhedlaeth (pobl ag o leiaf un rhiant a aned dramor) yn y DU.⁵¹

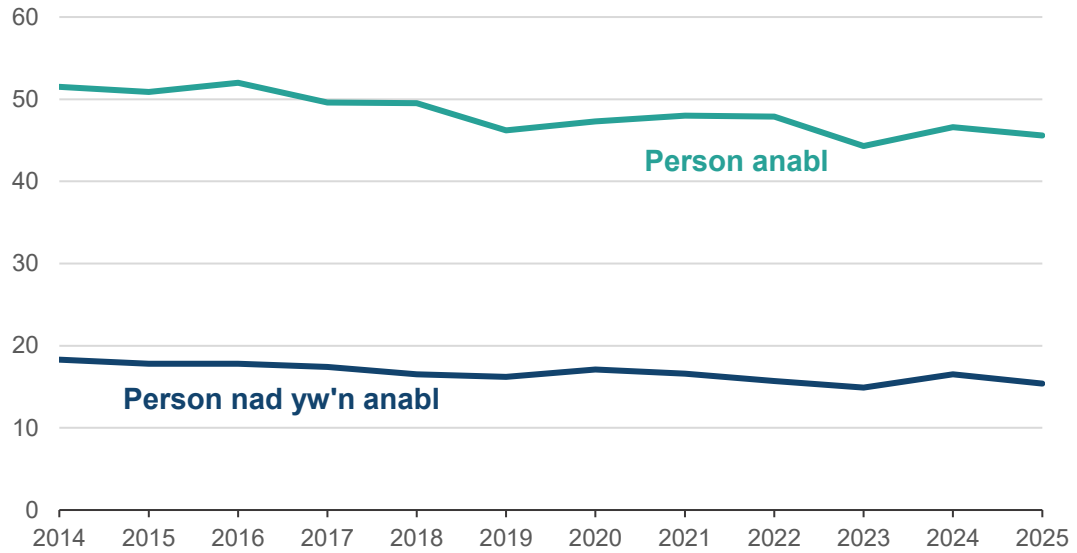
Anabledd

2.23 Mae rhai o'r gwahaniaethau mwyaf amlwg a welir mewn cyfraddau cyfranogiad yn y farchnad lafur yn ôl nodwedd warchoddedig (lle mae data ar gael) yn ymwneud â statws anabledd. Yn 2025, ymhlith pobl 16 i 64 oed, roedd y gyfradd cyflogaeth ar gyfer pobl anabl yng Nghymru yn 50.5%, sef 30.7 pwynt canran yn is na'r un gyfradd ar gyfer pobl nad ydynt yn anabl (81.2%). Mae **Ffigur 2.9** yn rhoi arwydd o'r hyn sy'n esbonio'r bwlch cyflogaeth hwn, gan fod cyfraddau anweithgarwch economaidd pobl anabl yng Nghymru yn uchel ac yn parhau i fod felly – 45.6% yn 2025, 30.2 bwynt canran yn uwch na phobl nad ydynt yn anabl (15.4%). Roedd y gyfradd anweithgarwch economaidd ymhlith pobl anabl hefyd 5.0 pwynt canran yn uwch yng Nghymru nag ar gyfer y DU yn ei chyfanrwydd (40.6%).

⁵¹ Uned Gwahaniaethau ar sail Hil & Hwb Cydraddoldeb (2023). '[Outcomes in labour market for ethnic minorities by immigrant generation status](#)'. Llywodraeth y DU.

Ffigur 2.9: Mae ychydig o dan hanner o oedolion anabl o oedran gweithio yn anweithgar yn economaidd, sy'n sylweddol uwch na'r gyfran ar gyfer y rhai nad ydynt yn anabl

Cyfradd anweithgarwch economaidd (%) yng Nghymru ar gyfer y rhai 16 i 64 oed, yn ôl statws anabledd

Nodyn: Mae'r data blynyddol ar gyfer y flwyddyn sy'n dod i ben ar 30 Medi o'r flwyddyn dan sylw
Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

- 2.24 Canfu ymchwil yn 2024 fod gan y rhan fwyaf o ardaloedd (ITL3) yn yr Alban, Cymru a Gogledd Lloegr fylchau cyflogaeth pobl anabl sy'n uwch na chyfartaledd Prydain Fawr, tra bod gan y rhan fwyaf o ardaloedd yn ne Lloegr fylchau is.⁵² Amcangyfrifodd yr ymchwil hwn hefyd mai dim ond un rhan o dair o'r amrywiad gofodol yn y bwch cyflogaeth pobl anabl y gellid ei egluro gan “effeithiau pobl”, hynnyyw, gwahaniaethau yn lefelau addysg ymhlith y boblogaeth oedran gweithio. Eglurir y ddwy ran o dair sy'n weddill o'r bwch gan “effeithiau lle”, gyda thraean yn cael ei briodoli i ffactorau y gellir eu mesur a'r traean arall i ffactorau na ellir eu mesur. Canfuwyd bod ardaloedd â chrynodeiadau uchel o bobl sy'n gweithio mewn diwydiannau gwybodaeth, yn ogystal ag ardaloedd â chrynodeiadau uchel o bobl sy'n gweithio mewn galwedigaethau elfennol, fel arfer â'r bylchau cyflogaeth pobl anabl isaf.
- 2.25 Ceir cyfuniad o ffactorau a nodir yn y llenyddiaeth i egluro'r canlyniadau gwaeth yn y farchnad lafur i bobl anabl ledled y DU. Mae'r Model Cymdeithasol o Anabledd yn gwneud gwahaniaeth pwysig rhwng nam ac anabledd. Mae “nam” yn cyfeirio at gyflwr iechyd unigolyn, tra bo “anabledd” yn cyfeirio at y ffyrdd y caiff pobl anabl eu gwahaniaethu neu eu hamddifadu o fynediad neu gynhwysiant gan unigolion a sefydliadau eraill. Y tu hwnt i'r cyfyngiadau penodol y gall nam unigolyn eu gosod

⁵² Bryan and others (2024). ‘[The Geography of the Disability Employment Gap](#)’. Prifysgol Sheffield.

ar y math o waith y gallant ei wneud, mae pobl anabl yn aml yn wynebu rhwystrau corfforol a sefydliadol i gael mynediad at gyflogaeth ac i symud ymlaen yn eu gweithle, a gall y rhwystrau hyn gael eu gwaethygu gan ganfyddiadau negyddol o anabledd gan gyflogwyr a chydweithwyr.⁵³ Er enghraifft, mae diffyg addasiadau ac/neu gymorth sy'n ymwneud ag iechyd yn rhwystr sylweddol i gyflogaeth i bobl anabl.⁵⁴

Amddifadedd cyflogaeth rhanbarthol

2.26 Fel rhan o'i amcangyfrif o lefelau cyffredinol o amddifadedd ledled Cymru, fel y'u cyflwynir yn Mynegai Amddifadedd Lluosog ar gyfer Cymru (MALIC/WIMD), mae Llywodraeth Cymru yn amcangyfrif amddifadedd cyflogaeth ar draws ardaloedd yn seiliedig ar gyfran y boblogaeth o oedran gweithio sy'n gymwys i gael budd-daliadau sy'n ymwneud â diweithdra.⁵⁵ Mae **Ffigur 2.10** yn dangos y mesur hwn yn ôl Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is (LSOA), ardaloedd sydd fel arfer yn cynnwys tua 1,500 o bobl.

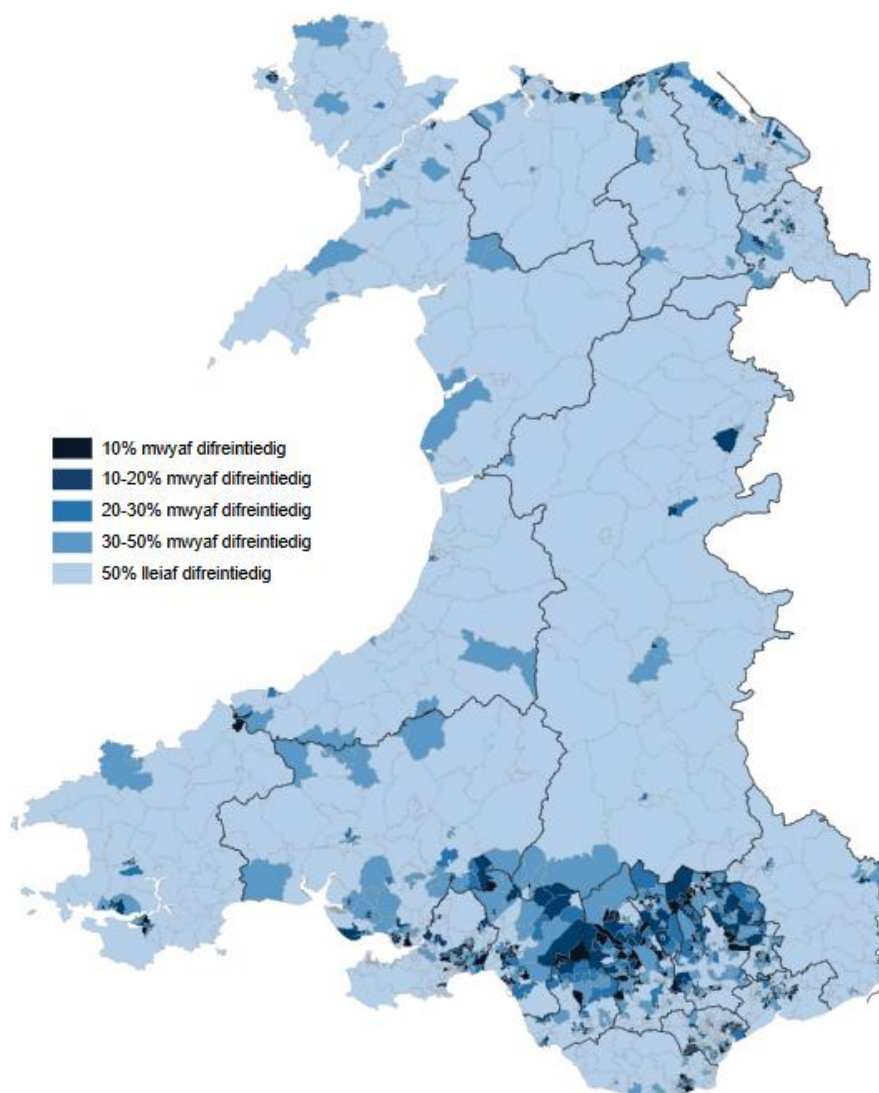
⁵³ Adran Anabledd y DU (2025). '[Disabled people's employment in the UK: A thematic review of the literature](#)'. Llywodraeth y DU.

⁵⁴ Porter (2024). '[Unlocking benefits: Tackling barriers for disabled people wanting to work](#)'. Sefydliad Joseph Rowntree.

⁵⁵ Cyfrifir drwy gyfran y rhai 18 i 66 oed sy'n gymwys i gael unrhyw un o'r canlynol: Lwfans Ceisio Gwaith (yn seiliedig ar gyfraniadau ac ar incwm), Lwfans Ceisio Gwaith Dull Newydd, Lwfans Cyflogaeth a Chymorth (yn seiliedig ar gyfraniadau ac yn seiliedig ar incwm), Lwfans Cyflogaeth a Chymorth Dull Newydd, Budd-dal Analluogrwydd, Lwfans Anabledd Difrifol, Lwfans Gofalwr, Cymhorthdal Incwm, a hawlwr Credyd Cynhwysol (UC) mewn gwahanol grwpiau amodoldeb (dim gofynion gwaith, cynllunio ar gyfer gwaith, paratoi ar gyfer gwaith, chwilio am waith).

Ffigur 2.10: Gwelir rhai o'r lefelau uchaf o amddifadedd cyflogaeth yn nyffrynnoedd a'r ardaloedd arfordirol yng Nghymru

Map o Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (LSOAau) wedi'u cysgodi yn ôl grŵp amddifadedd cyflogaeth, MALIC 2025

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru (Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru)

- 2.27 Un ffordd o ystyried data MALIC ar draws awdurdodau lleol yw edrych ar gyfran yr Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is (LSOAau) o fewn yr awdurdod lleol sy'n perthyn i'r 10% neu'r 50% mwyaf difreintiedig o'r holl ardaloedd. Gellir defnyddio'r dull hwn i nodi lle mae amddifadedd yn fwy dwys ei grynodiad, yn hytrach nag yn adlewyrchiad o lefel gyfartalog o amddifadedd. Yr awdurdod lleol â'r gyfran uchaf o Ardaloedd Allbwn Isaf ymhlith y 10% mwyaf difreintiedig o ran amddifadedd cyflogaeth yng Nghymru oedd Blaenau Gwent (24% o ardaloedd), gyda Castell-nedd Port Talbot yn dilyn (20% o ardaloedd). Doedd gan Sir Fynwy ddim ardaloedd bach yn y 10% mwyaf difreintiedig, ac roedd gan Geredigion, Gwynedd a Phowys

un LSOA yn unig yr un o fewn y categori hwn. Ar gyfer lefelau mwy cyffredin o amddifadedd, gellir nodi cyfran yr LSOAau a oedd ymhlith y 50% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig. Gan ddefnyddio'r mesur hwn, Powys a Sir Fynwy oedd â'r crynodiadau isaf o ardaloedd sy'n amddifadedd o ran cyflogaeth yng Nghymru (22% a 24% o ardaloedd, yn y drefn honno). Roedd gan Flaenau Gwent a Merthyr Tudful y ganran uchaf o ardaloedd â lefelau uwch na'r cyfartaledd o amddifadedd yng Nghymru (87% a 81% o ardaloedd, yn y drefn honno).⁵⁶

Sgiliau a chyrhaeddiad addysgol yng Nghymru

Rôl sgiliau wrth wella canlyniadau llafur ac economaidd

- 2.28 Mae sgiliau yn cyfeirio at y galluoedd, y cymwyseddau a'r wybodaeth y mae unigolion yn eu hennill drwy addysg, hyfforddiant a phrofiad. Ynghyd â safon iechyd unigolion, mae sgiliau yn ffurfio prif elfen cyfalaf dynol o fewn economi. Mae'r sgiliau hyn yn galluogi pobl i gyflawni tasgau'n fwy effeithlon ac effeithiol, gan hybu eu cynhyrchiant – ac felly eu perthnasedd i'r bennod flaenorol.
- 2.29 Yn ogystal â'r manteision i'r economi ehangach, mae medrusrwydd mewn llythrennedd, rhifedd a datrys problemau i gyd yn gysylltiedig â chanlyniadau gwell yn y farchnad lafur, o ran cyfranogiad ac enillion.⁵⁷ Canfuwyd hefyd fod sgiliau anwybyddol – megis hunanreolaeth, cymdeithasgarwch a rheoleiddio emosiynol – yn dylanwadu'n gadarnhaol ar ganlyniadau bywyd mewn amryw o feysydd.⁵⁸
- 2.30 Yng Nghymru, gellir dangos pwysigrwydd sgiliau a'r modd maent yn dylanwadau ar incymau'r farchnad lafur trwy'r cysylltiad rhwng lefelau uwch o gyrhaeddiad addysgol a lefelau uwch o gyfranogiad yn y farchnad lafur. Dengys hyn yn **Ffigur 2.11** ar gyfer Cymru. Roedd llai na hanner (45.0%) o'r rhai heb unrhyw gymwysterau yn weithgar yn economaidd — sef 41.2 pwynt canrannol yn is na'r rhai â chymwysterau addysg uwch neu uwch (Lefel RQF 4+), a oedd yn 86.2%. Bydd defnyddio'r LGF i helpu gwella sgiliau gweithwyr yng Nghymru felly'n hanfodol ar gyfer gwella cyfraddau cyfranogiad.
- 2.31 Mae'r adran ganlynol yn rhoi trosolwg o sut olwg sydd ar y dirwedd sgiliau bresennol yng Nghymru (fel y'i mesurir gan gymwysterau).

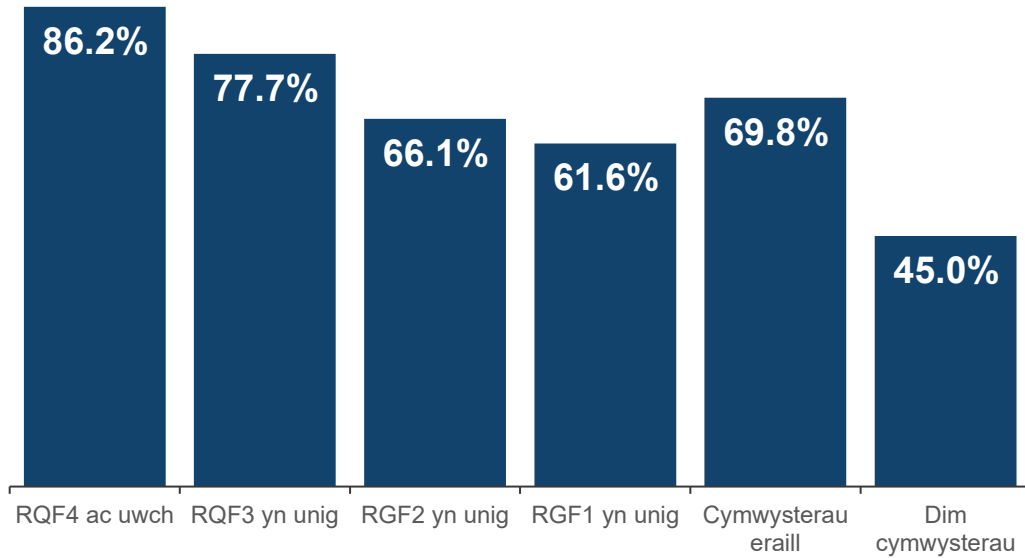
⁵⁶ Llywodraeth Cymru (2025). '[Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru \(MALIC\) 2025 results report](#)'.

⁵⁷ Quintini (2014). 'Skills at Work: How Skills and their Use Matter in the Labour Market'. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 158

⁵⁸ OECD (2025). '[Skills that Matter for Success and Well-being in Adulthood: Evidence on Adults' Social and Emotional Skills from the 2023 Survey of Adult Skills](#)'. Astudiaethau Sgiliau OECD.

Ffigur 2.11: Mae lefelau uwch o gymwysterau fel arfer yn gysylltiedig â mwy o debygolrwydd o fod yn weithgar yn economaidd

Cyfradd gweithgarwch economaidd yn ôl lefel cymwysterau yng Nghymru, y flwyddyn yn diweddu Rhagfyr 2024

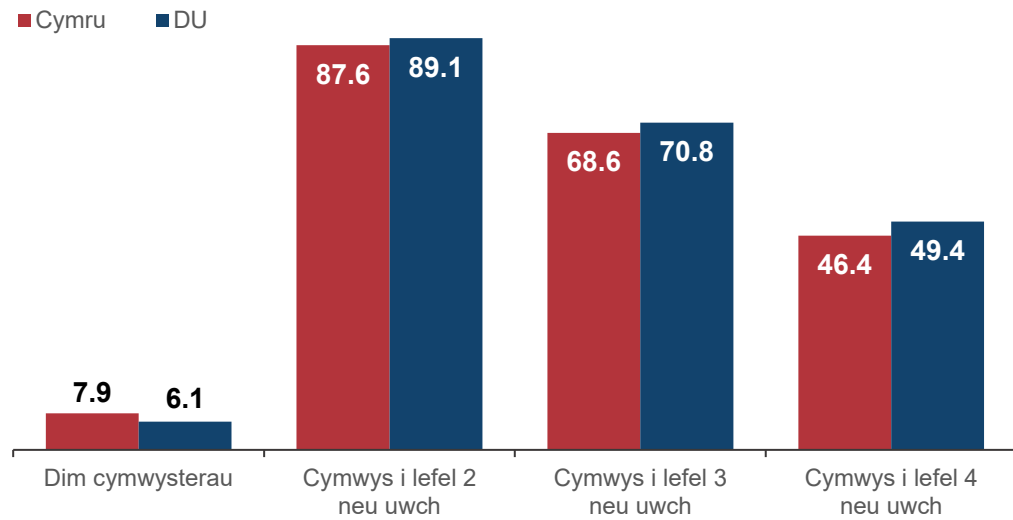
Ffynhonnell: Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth

Cyrhaeddiad addysgol y gweithlu

2.32 O ran cymwysterau ffurfiol, nid yw proffil gweithlu Cymru yn rhy wahanol i'r hyn a welir yn y DU, er ei fod yn tueddu rhywfaint tuag at lefelau sgiliau is. Gellir gweld dosbarthiad y lefelau uchaf o gymwysterau a gyflawnwyd gan bobl 18 i 64 oed yng Nghymru a'r DU yn **Ffigur 2.12**. Fel y dengys y ffigur, roedd cyfran y rhai heb gymwysterau yn 2024 yn uwch yng Nghymru o 1.8 pwynt canrannol, tra bo'r gyfran â chymwysterau ar y lefel honno neu'n uwch yn is yng Nghymru nag yn y DU ar lefelau RQF 2, 3 a 4.⁵⁹ Roedd cyfran y rhai â chymwysterau ar Lefel RQF 4 neu uwch (sy'n cynnwys cymwysterau addysg uwch) yn 3.0 pwynt canrannol yn is yng Nghymru nag yn y DU.

⁵⁹ Dim cymwysterau: dim cymwysterau ffurfiol, Lefel 1: un i bedwar pas TGAU (gradd A* i C neu radd 4 ac uwch) ac unrhyw TGAU eraill ar raddau eraill, neu gymwysterau cyfatebol, Lefel 2: pum pas TGAU neu ragor (gradd A* i C neu radd 4 ac uwch) neu gymwysterau cyfatebol, gan gynnwys prentisiaethau, Lefel 3: dau gymhwyster Safon Uwch neu ragor, neu gymwysterau cyfatebol, Lefel 4 neu uwch: Tystysgrif Genedlaethol Uwch, Diploma Cenedlaethol Uwch, gradd Baglor, neu gymwysterau ôl-raddedig.

Ffigur 2.12: Mae gan weithlu Cymru lefelau cymwysterau ychydig yn is
Cyfran (%) â'r lefelau uchaf o gymwysterau ymhlith pobl 18 i 64 oed, 2024

Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

- 2.33 Mae ymchwil yn awgrymu bod cymwysterau addysg uwch ac addysg bellach ill dau fel arfer yn arwain at enillion uwch yn y DU. Mae enillion o gymwysterau'n amrywio yn ôl y maes astudio; mae disgyblaethau fel STEM (gwyddoniaeth, technoleg, peirianeg a mathemateg), y gyfraith a'r economeg yn gysylltiedig â phremiymau enillion uwch. O ran cymwysterau addysg uwch, ymddengys bod y sefydliad lle astudiodd unigolion hefyd yn dylanwadu ar eu henillion, tra bo'r effaith hon yn llai amlwg ymhlith y rhai sydd â chymwysterau addysg bellach.⁶⁰
- 2.34 Er bod proffil cymwysterau Cymru yn tueddu ychydig tuag at gymwysterau is na'r DU, mae newidiadau cadarnhaol sylweddol wedi digwydd yn lefelau cyrhaeddiad addysgol ymhlith oedolion o oedran gweithio hanesyddol yn y DU.⁶¹ Yn 2004, roedd cyfran yr oedolion o oedran gweithio heb gymwysterau yn 17.0%, ac roedd tua chwarter yr oedolion (25.4%) â chymhwyster ffurfiol ar Lefel RQF 4 neu uwch. Dros y ddau ddegawd dilynol, roedd y gyfran heb gymwysterau wedi mwy na haneru (cwmp o 9.4 pwynt canrannol i 7.6%), tra bod cyfran y rhai â chymwysterau ar (neu uwch na) lefelau 2, 3 a 4 oll wedi cynyddu – gweler **Ffigur 2.13** am ragor o wybodaeth.
- 2.35 Mae dadansoddiad o economi'r DU yn awgrymu bod newid yn nghyfansoddiad y gweithlu tuag at weithwyr â lefelau uwch o gymwysterau wedi cyfrannu'n

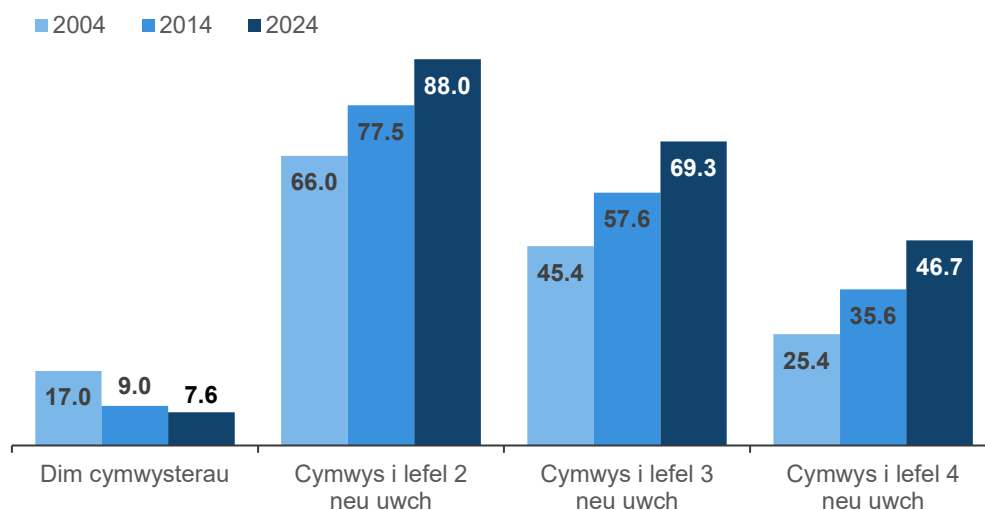
⁶⁰ Comisiwn Symudedd Cymdeithasol (2023). '[Labour market value of higher and further education qualifications: a summary report](#)'.

⁶¹ Diffinnir oedran gweithio hanesyddol fel menywod 18–59 oed a dynion 18–64 oed, ac fe'i defnyddir i alluogi cymariaethau dros gyfnodau hirach gan mai dim ond ar sail y diffiniad hwn o oed gweithio y mae data o 2004 ar gael.

gadarnhaol at dwf allbwn a chynhyrchiant (er y gallai'r effaith hon fod wedi gwanhau yn sgil yr argyfwng ariannol byd-eang).⁶²

Ffigur 2.13: Mae proffil cymwysterau Cymru wedi gwella dros y degawdau diwethaf

Cyfran (%) â'r lefelau uchaf o gymwysterau ymhlith oedolion o oedran gweithio hanesyddol, 2004 i 2024

Nodyn: *Diffinnir oedran gweithio hanesyddol fel menywod 18–59 oed a dynion 18–64 oed
Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

- 2.36 Mae cyrhaeddiad addysgol hefyd yn amrywio rhwng rhanbarthau ac mae'n bwysig i'r CJCau roi sylw iddo, yn enwedig o ystyried y canlyniadau gwaeth yn y farchnad lafur i'r rhai â lefelau is o gyrhaeddiad addysgol. Fel y dengys **Ffigur 2.14**, roedd cyfran y boblogaeth heb sgiliau yn 2024 ar ei isaf yng Ngheredigion ar 2.3% ac ar ei uchaf ym Mlaenau Gwent ar 13.8%. Mae gan Gyfoedd De Cymru lefelau uwch o gyrhaeddiad addysgol isel, gan fod pob awdurdod lleol yn y rhanbarth yn adrodd bod eu cyfran o oedolion o oedran gweithio heb gymwysterau yn uwch na chyfartaledd Cymru o 7.9%.
- 2.37 Mae dadansoddiad rhanbarthol wedi nodi o'r blaen fod llawer o ardaloedd yng Nghymoedd De Cymru ac yng Ngogledd Cymru mewn "cydbwysedd sgiliau isel". Dyma lle mae'r galw lleol am lafur a'r cyflenwad llafur yn cael eu gogwyddo'n bennaf tuag at sgiliau isel. Felly, gall mynd i'r afael â chyflenwad llafur heb wella'r amodau ar gyfer y galw am lafur (drwy greu cyfleoedd gwaith â chyflogau uwch neu sy'n fwy cynhyrchiol) arwain at ormodedd o sgiliau.⁶³ Felly, mae'n bwysig

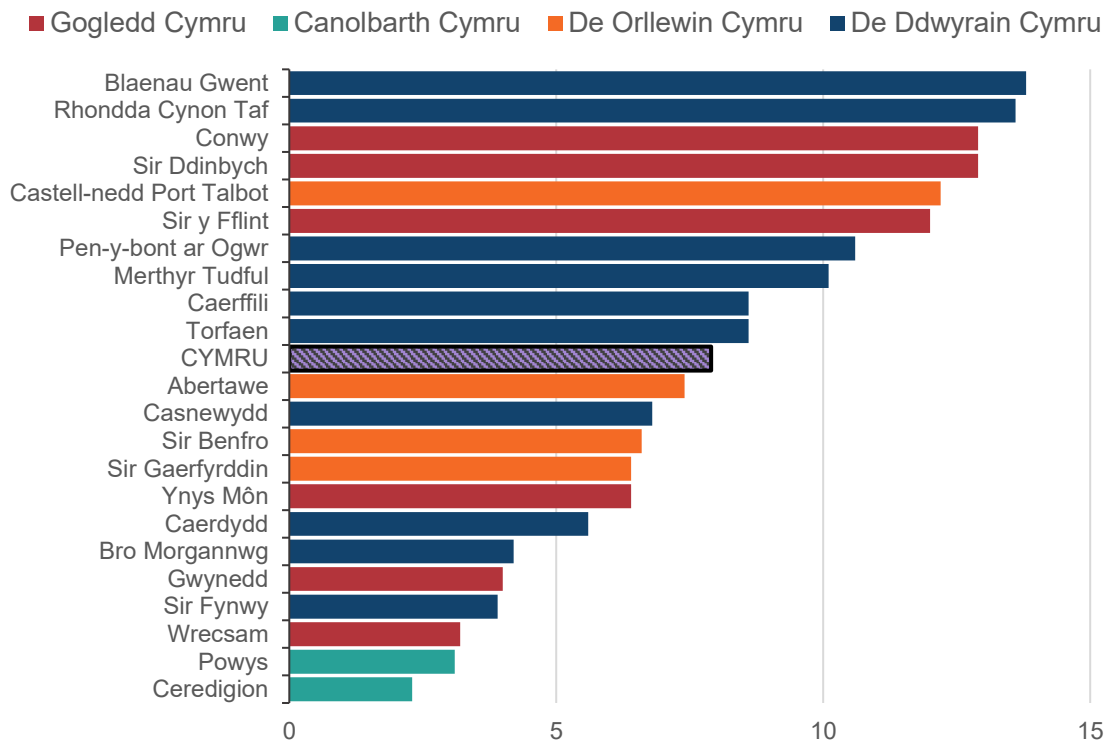
⁶² Conlon and others (2023). '[Skills and UK productivity: Estimating the contribution of educational attainment to productivity growth](#)'. Yr Adran Addysg.

⁶³ Swyddfa Wyddoniaeth y Llywodraeth (2017). '[Future of Skills & Lifelong Learning](#)'.

sicrhau bod ymyriadau sy'n anelu at wella cystadleurwydd a chynhyrchiant busnesau yn cael eu cydlynu â'r ymyriadau yn y farchnad lafur dan ystyriaeth.

Ffigur 2.14: Mae Awdurdodau Lleol De-ddwyrain Cymru a Gogledd Cymru yn cyfrif am y mwyafrif o'r ardaloedd lle mae diffyg cymwysterau yn y gweithlu yn uwch na chyfartaledd Cymru

Cyfran (%) y rhai 18 i 64 oed heb gymhwyster, yn ôl awdurdod lleol, 2024

Ffynhonnell: StatsCymru (Arolwg Poblogaeth Blynyddol)

2.38 O ystyried y cysylltiad rhwng cymwysterau a chyfranogiad yn y farchnad lafur, mae dadansoddiad Llywodraeth Cymru yn rhoi mewnwelediadau i'r graddau y gall gwahaniaethau mewn cyrhaeddiad rhwng nodweddion gwarchodedig helpu i egluro'r bylchau cyflogaeth a welir rhwng grwpiau. Dangosodd y dadansoddiad fod cyrhaeddiad addysgol, yn 2024, yn gyffredinol yn uwch ymhlith pobl o oedran gweithio nad ydynt yn anabl nag ymhlith pobl anabl yng Nghymru. Mae hyn yn awgrymu y gall fod rhwystrau ychwanegol sy'n wynebu pobl anabl wrth geisio cael gwaith – gan adlewyrchu'r angen i wella mynediad at weithgareddau addysgol. Fodd bynnag, roedd cyrhaeddiad addysgol yn gyffredinol uwch ar gyfer menywod a lleiafrifoedd ethnig nad ydynt yn wyn, sy'n awgrymu nad lefel sgiliau ffurfiol yw'r prif esboniad dros y bylchau cyflogaeth a welir ymhlith y grwpiau hyn.⁶⁴

⁶⁴ Llywodraeth Cymru (2025). '[Lefel y cymwysterau uchaf a ddelir gan oedolion o oed gweithio: 2024](#)'.

Gwella sgiliau a chyfranogiad yn y farchnad lafur

2.39 Mae'r is-adrannau canlynol yn ceisio rhoi trosolwg o'r math o ymyriadau y mae'r llenyddiaeth yn awgrymu sy'n gallu gwella cyfranogiad yn y farchnad lafur a sgiliau. Mae hyn yn cynnwys ymyriadau sydd â chymhwysedd eang ar draws grwpiau, yn ogystal â'r rhai a gynlluniwyd i wella canlyniadau llafur ar gyfer grwpiau yn ôl nodwedd, yn seiliedig ar y rhwystrau penodol i gyflogaeth ac addysg y maent yn eu hwynebu.

Uwchsgilio gweithwyr

2.40 Fel y cyfeiriwyd ato'n gynharach yn yr adroddiad hwn, mae lefelau cymwysterau'n gysylltiedig yn gryf â chanlyniadau'r farchnad lafur i'r unigolyn, yn ogystal â chanlyniadau economaidd-gymdeithasol ehangach i wledydd a rhanbarthau yn gyffredinol. Mae cymwysterau eu hunain yn gweithredu fel signalau i gyflogwyr ynghylch y sgiliau sydd gan ddarpar weithwyr.

2.41 Mae meta-ddadansoddiadau o raglenni'r farchnad lafur ar draws Ewrop ac mewn gwledydd eraill yn dangos bod ymyriadau sy'n canolbwyntio ar Gronni cyfalaf dynol (uwchsgilio) yn gallu gwella cyflogaeth ac enillion yn fwy effeithiol na dulliau eraill. Mae'r effeithiau cychwynnol yn gymedrol, ond gwelir cynnydd parhaus yn y tebygolrwydd o gael swydd ac yn y cyfraddau cyflogaeth dros amser (fel arfer ar ôl dwy i dair blynedd).⁶⁵

2.42 Mae adolygiadau eraill o'r llenyddiaeth sydd ar gael hefyd wedi canfod effeithiau cadarnhaol gan raglenni hyfforddi cyflogaeth ar ganlyniadau cyflogaeth ac ar gyflogau.⁶⁶ Canfuwyd bod rhaglenni byr yn fwy effeithiol ar gyfer gweithgareddau hyfforddi llai ffurfiol, tra bod rhaglenni hyfforddi estynedig yn arbennig o fuddiol ar gyfer hyfforddiant a ystyrid yn 'ddwys o ran sgiliau'. Canfuwyd yn arbennig o bwysig fod hyfforddiant sgiliau a ddarperir yn y gweithle neu drwy brofiad ymarferol yn fwy llwyddiannus na dulliau traddodiadol yn ystafell ddosbarth.

2.43 Bydd y mathau o sgiliau y gall rhaglenni hyfforddi geisio eu gwella fel arfer yn syrthio i dri chategori:

- **Sgiliau sylfaenol:** Mae'r rhain yn sgiliau sylfaenol sy'n ofynnol gan bawb waeth beth fo'r rôl – ac maent yn cynnwys llythrennedd, rhifedd a llawer o sgiliau digidol sylfaenol.

⁶⁵ Card, Kluve, and Weber (2018). 'What works? A meta analysis of recent active labor market program evaluations'. Journal of the European Economic Association, Cyf. 16, Rhif 3, tt. 894-831

⁶⁶ What Works Centre for Local Economic Growth (2016). '[Evidence review: Employment Training](#)'.

- **Sgiliau hanfodol:** Mae'r rhain yn aml yn cynnwys sgiliau fel sgiliau meddal – cyfathrebu, gwaith tîm ac arweinyddiaeth – sy'n drosglwyddadwy ac sy'n angenrheidiol ar draws y rhan fwyaf o rolau.
- **Sgiliau technegol:** Sgiliau sy'n ofynnol i weithio'n effeithiol mewn rhai proffesiynau a/neu ddiwydiannau.

- 2.44 Mae sgiliau sylfaenol yn hanfodol oherwydd y cysylltiad cryf sydd ganddynt nid yn unig â chanlyniadau economaidd unigolyn ond hefyd â'u canlyniadau iechyd a chymdeithasol. Heb y sgiliau hyn gall unigolion gael trafferth cael mynediad at wasanaethau hanfodol a chyfranogi'n effeithiol ynddynt.⁶⁷ Mae adolygiadau tystiolaeth yn awgrymu bod atgyfnerthu cadarnhaol o ymdrechion dysgwyr, defnydd effeithiol o offer digidol, a hyd y cwrs yn ystyriaethau pwysig i'r rhai sy'n darparu hyfforddiant sgiliau sylfaenol i oedolion.⁶⁸
- 2.45 Mae tystiolaeth o 2023 sy'n dadansoddi hysbysebion swyddi yn awgrymu bod sgiliau meddal (megis cyfathrebu, gwaith tîm ac arweinyddiaeth) mewn galw mawr ledled Cymru.⁶⁹ Mae'r sgiliau hyn yn dal i gael eu gwerthfawrogi'n fawr gan gyflogwyr ac fe'u hystyrir yn ategol i sgiliau digidol mewn diwydiannau sy'n cael eu gyrru gan dechnoleg.⁷⁰ Fodd bynnag, gall addysgu sgiliau meddal fod yn fwy heriol, ac mae angen gofal wrth ddylunio cyrsiau er mwyn sicrhau bod yr amcanion dysgu yn cael eu cyflawni'n ddigonol.⁷¹
- 2.46 Er mwyn gwella sgiliau technegol, awgrymodd adolygiad o fodolau sector-benodol sy'n cael eu gyrru gan alw yng Nghanaada fod y modelau hyn yn dibynnu ar gysylltiadau cryf rhwng cyflogwyr, darparwyr hyfforddiant a chyrrff datblygu'r gweithlu eraill er mwyn bod yn llwyddiannus.⁷² Yng Nghymru, caiff y dull hwn ei hwyluso gan y Partneriaethau Sgiliau Rhanbarthol (PSRau), gydag un bartneriaeth ym mhob rhanbarth economaidd/CJC. Bydd gan y cyrrff hyn fewnwelediadau ar anghenion a bylchau sgiliau ar gyfer meysydd allweddol o dwf posibl. Mae enghreifftiau'n cynnwys technoleg ariannol a lled-ddargludyddion cyfansawdd yn Ne-ddwyrain Cymru, a logisteg a gweithgynhyrchu uwch yng Nghanolbarth

⁶⁷ Age UK (2024). ['Low literacy and numeracy skills lead to difficulties accessing essential services and benefit entitlements, says Age UK'](#)

⁶⁸ Bradstreet and others (2023). ['Evidence review: What works to improve adult basic skills?'](#) Sefydliad Dysgu a Gwaith.

⁶⁹ Pearson (2023). ['Wales Regional Skills Maps'](#).

⁷⁰ Poláková and others (2023). ['Soft skills and their importance in the labour market under the conditions of Industry 5.0'](#). Heliyon.

⁷¹ Laker and Powell (2011). ['The differences between hard and soft skills and their relative impact on training transfer'](#). Human Resource Development Quarterly. Cyfrol 22, Rhifyn 1, tt 111-122

⁷² Myers, Harding, and Pasolli (2021). ['Skills Training That Works: Lessons from Demand-Driven Approaches'](#). Astudiaeth IRPP 84. Montréal: Institute for Research on Public Policy

Cymru. Dylai gweithredu hyfforddiant llwyddiannus sy'n cael ei arwain gan sgiliau geisio manteisio ar y strwythurau presennol hyn, lle bo'n briodol.

Gwella canlyniadau'r farchnad lafur yn ôl rhywedd

- 2.47 Fel gyda dynion, y prif reswm mwyaf cyffredin dros anweithgarwch ymhlith menywod 16 i 64 oed yng Nghymru yw salwch hirdymor,⁷³ sy'n golygu bod polisïau sy'n anelu at wella canlyniadau sy'n ymwneud ag iechyd corfforol a meddyliol gwael yn cynnig manteision amlwg i wella canlyniadau'r farchnad lafur i fenywod. Caiff yr ymyriadau hyn eu trafod ymhellach yn y rhan sy'n ymwneud â gwella canlyniadau'r farchnad lafur i bobl anabl.
- 2.48 Fodd bynnag, er bod cyfran y menywod sy'n adrodd eu bod yn anweithgar yn economaidd yn bennaf oherwydd gofalu am y teulu/cartref wedi bod yn gostwng yn ystod y blynyddoedd diwethaf, dyma o hyd yr ail reswm mwyaf cyffredin a nodir dros anweithgarwch yn ôl y data diweddaraf. Ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Medi 2025, nododd 21.8% o fenywod 16 i 64 oed yng Nghymru eu bod yn anweithgar yn bennaf am y rheswm hwn, sef 16.2 pwynt canran yn uwch na'r ffigur ar gyfer dynion (5.6%).⁷⁴
- 2.49 Mae'r ymyriadau allweddol a gyfeirir atynt yn y llenyddiaeth i fynd i'r afael ag anweithgarwch oherwydd gofalu am eraill yn cynnwys ymyriadau sydd wedi'u cynllunio i helpu i leihau neu o leiaf ymdopi â'r cyfrifoldebau hyn. Mae fforddiadwyedd a hygyrchedd gofal plant yn cael eu nodi fel ffactorau pwysig i alluogi menywod i fynd i mewn i'r farchnad lafur (neu ddychwelyd iddi), o ystyried y rhwystrau amlwg y mae'r rhain yn eu gosod ar gyfranogiad.⁷⁵ O ran sgiliau, mae'n debygol y bydd hyblygrwydd yn y dull o gyflwyno hyfforddiant yn bwysig er mwyn diwallu anghenion y rhai sydd â chyfrifoldebau gofalu a gwella'r nifer sy'n manteisio ar gyfleoedd.⁷⁶ Mae hyn yn ystyriaeth bwysig pa un a yw hyfforddiant sgiliau'n cael ei gynnig mewn lleoliad gwaith (er enghraifft, gan gyflogwr) neu y tu allan i'r fath leoliad.
- 2.50 Mae'r dystiolaeth yn awgrymu bod menywod yn tueddu at gyrhaeddiad addysgol uwch na dynion yng Nghymru, felly mae gwella'r rhwystrau i gyflogaeth i fenywod sy'n dymuno dod o hyd i waith yn cynnig cyfleoedd amlwg i gyflogwyr.

⁷³ Llywodraeth Cymru (2026). '[Labour market statistics \(Annual Population Survey\): October 2024 to September 2025](#)'.

⁷⁴ Data wedi'i gymryd o'r Arolwg Poblogaeth Blynyddol

⁷⁵ PwC (2023) '[The economic impact of childcare policy: an empirical analysis](#)'.

⁷⁶ Women and Equalities Unit (2019). '[Flexible working qualitative analysis](#)'.

Gwella canlyniadau'r farchnad lafur yn ôl ethnigrwydd

- 2.51 Mae tystiolaeth yn awgrymu bod amrywiaeth o ffactorau yn dylanwadu ar ganlyniadau'r farchnad lafur ar gyfer lleiafrifoedd ethnig. Fel gyda grwpiau eraill, gall sgiliau, rhwydweithiau a normau diwylliannol (er enghraifft, mewn perthynas â chyfrifoldebau gofalu) ddylanwadu ar gyfranogiad yn y farchnad lafur. Fodd bynnag, mae lleiafrifoedd ethnig hefyd yn wynebu gwahaniaethu hiliol sy'n gallu effeithio ar eu mynediad at addysg a'u perfformiad ynddo,⁷⁷ yn ogystal â'u canlyniadau cyflogaeth, sydd fel arfer yn waeth.⁷⁸ Mae unigolion o rai lleiafrifoedd ethnig – Bangladeshi, Pacistanaidd a Du – hefyd yn fwy tebygol o fod mewn swyddi â chyflog isel ac o ansawdd gwaeth, megis ffurfiau mwy ansicr o gyflogaeth.⁷⁹
- 2.52 I grwpiau mudol, gall sgiliau cyfyngedig yn yr iaith Saesneg greu rhwystr gwirioneddol i chwilio am waith ac i sicrhau cyflogaeth. Gall dosbarthiadau Saesneg i Siaradwyr Ieithoedd Eraill (ESOL) fod yn fuddiol ar gyfer gwella sgiliau iaith; fodd bynnag, gall eu heffeithiolrwydd ddibynnu ar sicrhau bod myfyrwyr yn cael eu cyfeirio at ddsbarthiadau sy'n briodol i'w lefel o hyfedredd, dwyster y dosbarthiadau, a chymhellant y myfyrwyr i ddysgu.⁸⁰
- 2.53 Mae gwerthusiadau blaenorol o raglenni prentisiaethau ar draws gwledydd datblygedig yn awgrymu bod unigolion o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig a mudol yn llai tebygol o gymryd rhan yn y rhaglenni hyn na'u cyfoedion.⁸¹ Awgrymodd yr un gwerthusiad fod y buddion llawn o gwblhau prentisiaethau – o ran canlyniadau cyflogaeth ac enillion cyflog – efallai'n llai pendant i grwpiau lleiafrifol. Ceir arsylwadau tebyg ar gyfer hyfforddiant cyflogaeth, sy'n tanlinellu'r angen i ddarparwyr hyfforddiant archwilio sut y gallant estyn allan yn well at unigolion o leiafrifoedd ethnig.
- 2.54 Mae rhaglenni mentora hefyd wedi'u hyrwyddo'n benodol i gynyddu hyder a pharodrwydd i weithio ymhlith pobl ifanc o leiafrifoedd ethnig, er bod gan y rhaglenni hyn gymhwysedd eang, waeth beth fo'u hethnigrwydd.

Gwella canlyniadau'r farchnad lafur i bobl anabl

- 2.55 Mae llawer o'r agweddau craidd ar wella canlyniadau'r farchnad lafur i bobl anabl y tu allan i gwmpas yr LGF, o ystyried y rôl hanfodol y mae polisi iechyd cyhoeddus

⁷⁷ Metcalf and others (2014). '[How place influences employment outcomes for ethnic minorities](#)'. Sefydliad Joseph Rowntree.

⁷⁸ UCL (2025). '[UK employers less likely to recruit disadvantaged ethnic minority graduates](#)'.

⁷⁹ Hudson and others (2026). '[Ethnicity, poverty, and in-work inequalities in the UK](#)'.

⁸⁰ Adran Gwaith a Phensiynau y DU (2019). '[Interventions supporting ethnic minority labour market participation: part one](#)'.

⁸¹ What Works Centre for Local Economic Growth (2024). '[Rapid evidence review: The impact of local economic growth interventions on minority ethnic and immigrant groups](#)'.

a lles yn ei chwarae wrth ddylanwadu ar y canlyniadau hyn. Fodd bynnag, wrth gynyddu cyfleoedd hyfforddi sgiliau, gall llunwyr polisi lleol barhau i geisio dylanwadu ar ba mor hygyrch yw cyfleoedd sgiliau a chyflogaeth er mwyn hybu cyfraddau cyfranogiad.

- 2.56 Gan fod cyrhaeddiad addysgol fel arfer yn is yng Nghymru i bobl anabl nag i bobl nad ydynt yn anabl, dylai hyfforddiant sgiliau geisio gwneud ei ddarpariaeth mor hygyrch â phosibl i oedolion anabl. Mae tystiolaeth yn awgrymu bod rhan o'r bwlch cyflogaeth rhwng pobl anabl a phobl nad ydynt yn anabl yn deillio o wahaniaethau yn lefelau cymwysterau (tua 12% yn y DU, mewn un astudiaeth).⁸²
- 2.57 Dylid ystyried dileu'r rhwystrau i addysg gynhwysol. Mae diffyg hyblygrwydd mewn trefniadau addysgol wedi'i nodi fel ffactor sy'n gallu cyfyngu ar allu myfyrwyr anabl i gymryd rhan mewn addysg.⁸³ Mae sicrhau bod staff sy'n darparu hyfforddiant eu hunain â'r sgiliau, y wybodaeth a'r hyfforddiant angenrheidiol i gefnogi dysgwyr anabl yn hollbwysig er mwyn gallu cynllunio cyrsiau sy'n diwallu anghenion unigol yn y ffordd orau.
- 2.58 Mae llawer o bobl anabl yn adrodd bod agweddau cydweithwyr a chyflogwyr tuag atynt yn gallu cael effaith negyddol ar eu gallu i gael a chynnal cyfleoedd cyflogaeth. Mae darparu hyfforddiant o ansawdd da i gyflogwyr, er mwyn eu galluogi i recriwtio a chefnogi gweithwyr anabl yn well, wedi'i nodi yn y llenyddiaeth fel rhywbeth hollbwysig i hybu eu cyfranogiad yn y farchnad lafur.⁸⁴ Mae enghreifftiau o hyn yn cynnwys y cymorth y mae Llywodraeth Cymru, drwy Busnes Cymru, yn ei ddarparu i gyflogwyr gyda adnoddau ar sut y gallant recriwtio, cefnogi a chadw gweithwyr anabl yn fwy effeithiol.⁸⁵
- 2.59 Mae adolygiad o'r lenyddiaeth sydd ar gael yn awgrymu bod gwasanaethau cymorth cyflogaeth, sy'n helpu pobl â phroblemau iechyd corfforol neu feddyliol i ddod o hyd i waith a'i gadw, yn effeithiol wrth wella canlyniadau yn y farchnad lafur.⁸⁶ Fel arfer, mae'r gwasanaethau hyn wedi'u hintegreiddio â gwasanaethau iechyd er mwyn gallu diwallu anghenion unigol y rhai sy'n rhyngweithio â hwy yn y ffordd orau.

⁸² Bryan and others (2025). '[The role of education in the disability employment gap](#)'. Oxford Economic Papers. Cyfrol 77, Rhifyn 4, tt 1106–1127

⁸³ Uned Anabledd (2026). '[Disabled people's lived experience of education in the UK: an evidence review](#)'. Llywodraeth y DU.

⁸⁴ Uned Anabledd (2025). '[Disabled people's employment in the UK: A thematic review of the literature](#)'. Llywodraeth y DU.

⁸⁵ Busnes Cymru (d.d). '[Cyflogaeth Pobl Anabl](#)'. [Cyrchwyd 5 Mawrth 2026]

⁸⁶ Ramsay (2024). '[What Policy Interventions Are Needed to Reduce Economic Inactivity for People with Poor Health and Older People?](#)'. International Public Policy Observatory.

Gwella canlyniadau'r farchnad lafur i bobl ifanc

- 2.60 Yn gyffredinol, y cyfnod gorau i sicrhau bod pobl ifanc yn cael y prif gymwysterau a fydd yn gwella eu rhagolygon yn nes ymlaen yn eu bywyd yw yn ystod cyfnod eu haddysg orfodol. Fodd bynnag, i oedolion ifanc nad ydynt bellach mewn addysg orfodol, mae sicrhau bod cymorth ar gael i ennill cymwysterau hanfodol yn cael ei gefnogi'n eang yn y llynyddiaeth. Gall y sgiliau neu'r cymwysterau a grybwyllwyd uchod gael effaith ychwanegol os cânt eu hennill yn gynharach yn (neu cyn) oes waith unigolyn.
- 2.61 Mae rhaglenni cyflogaeth â chymhorthdal wedi'u gweithredu mewn gwledydd fel y DU (Cronfa Swyddi'r Dyfodol), yr Iseldiroedd a Sweden. Mae'r rhaglenni hyn yn ceisio cynyddu apêl pobl ifanc i gyflogwyr drwy leihau'r costau llafur cysylltiedig y mae busnesau'n gorfod eu hysgwyddo. Fel arfer, mae rhaglenni o'r fath yn cael eu hanelu at y rhai sydd wedi bod yn ddi-waith am gyfnod hir. Mae'r dystiolaeth ynghylch effeithiolrwydd y rhaglenni hyn yn gymysg, gyda rhai effeithiau cadarnhaol ar ddod o hyd i waith i'r rhai sy'n cymryd rhan, ond ystyrir bod yr effaith net gyffredinol (wrth gyfrif y rhai a fyddai wedi dod o hyd i waith beth bynnag) yn gymharol fach.⁸⁷
- 2.62 Mae darparu manau pwrpasol, er enghraifft canolfannau cyflogaeth ieuenctid, hefyd yn cael ei wneud mewn rhannau o'r DU, gan gynnig cymorth ar draws amrywiaeth o feysydd (cyngor gyrfaoedd, mentora, hyfforddiant) mewn amgylchedd sy'n gyfeillgar i bobl ifanc. Yng Nghymru, er enghraifft, mae Coleg Cambria yn gweithredu fel "siop un stop" ar gyfer cymorth cyflogadwyedd. Mae'r gallu i gymryd rhan mewn clybiau ieuenctid wedi'i ganfod yn cael effaith gadarnhaol a chynaliadwy sy'n gysylltiedig ag iechyd corfforol, ymddygiadau rhag-gymdeithasol, a chyrhaeddiad addysgol.⁸⁸
- 2.63 Canfu adolygiad o raglenni cyflogaeth ieuenctid ledled y byd effeithiau cadarnhaol arwyddocaol mewn tua thraean o'r rhaglenni a werthuswyd (gyda effaith gyfartalog fach). Yn allweddol, canfuwyd mai dyluniad a chyflwyno'r ymyriadau oedd yn llawer pwysicach wrth ddylanwadu'n gadarnhaol ar ganlyniadau na'r math penodol o ymyriad.⁸⁹ Canfu adolygiad o raglenni cyflogaeth ieuenctid yng Nghanada ac mewn gwledydd tebyg sy'n siarad Saesneg fod y rhaglenni mwyaf addawol nid yn unig yn mynd i'r afael ag anghenion cyflogaeth pobl ifanc, ond

⁸⁷ Nancarrow and others (2023). '[The impact of wage subsidies on the employment of disadvantaged and/or marginalised young people](#)'. Youth Futures Foundation.

⁸⁸ SQW (2024). '[Youth provision and life outcomes](#)'. Adroddiad i Lywodraeth y DU (DCMS).

⁸⁹ Kluge and others (2019). '[Do youth employment programs improve labor market outcomes? A quantitative review](#)'. World Development. Cyfrol 114, Chwefror 2019, Tudalennau 237-253

hefyd yn darparu sgiliau bywyd a chymorth i sefydlogi bywyd (er enghraifft, cymorth gyda iechyd meddwl, tai, trafnidiaeth a chaethiwed).⁹⁰

- 2.64 Dylid rhoi sylw gofalus i sicrhau bod rhaglenni posibl yn cael eu harchwilio'n drylwyr er mwyn sicrhau eu bod wedi'u targedu'n dda ac wedi'u hintegreiddio'n effeithiol ag eraill wasanaethau/cyflogwyr, gan nodi'n glir sut y maent yn mynd i'r afael â rhwystrau cyflogaeth i bobl ifanc.

Crynodeb

- 2.65 Mae datblygu sgiliau a chymwysterau perthnasol yn sylfaenol i wella rhagolygon unigolion yn y farchnad lafur, yn enwedig i'r rhai a allai wynebu heriau ychwanegol wrth sicrhau cyflogaeth. Mae'r lenyddiaeth yn tynnu sylw'n gyson at y ffaith bod ennill cymwysterau craidd yn ystod addysg orfodol yn gosod sail gadarn ar gyfer cyfleoedd yn y dyfodol. I oedolion ifanc sydd wedi gadael addysg ffurfiol, cydnabyddir yn eang bod mynediad at gymorth wedi'i dargedu i ennill cymwysterau hanfodol hefyd yn hanfodol. Mae effeithiolrwydd ymyriadau yn dibynnu nid yn unig ar eu cynnwys ond hefyd ar y modd y cânt eu dylunio a'u cyflwyno. Mae tystiolaeth yn dangos bod rhaglenni sydd wedi'u dylunio'n dda, yn hyblyg ac wedi'u hintegreiddio – hynny yw, y rhai sy'n cyd-fynd yn agos ag anghenion unigol ac sy'n darparu cymorth cynhwysfawr – yn llawer mwy tebygol o arwain at ganlyniadau cadarnhaol na datrysiadau generig sy'n ceisio ffitio pawb yr un fath. Felly, mae canolbwytio ar ddatblygu sgiliau ynghyd â chynllunio ymyriadau'n ofalus yn hollbwysig i fynd i'r afael ag anweithgarwch economaidd ac i gefnogi cyfranogiad cynhwysol mewn addysg a chyflogaeth.
- 2.66 Mae lleihau anweithgarwch economaidd yn hollbwysig i feithrin cymdeithas fwy cynhwysol ac wydn, yn enwedig ar gyfer pobl ifanc, unigolion anabl, menywod a phobl o leiafrifoedd ethnig. Gall anweithgarwch economaidd ymhlith y grwpiau hyn – yn enwedig ymhlith y rhai â sgiliau isel – gael ei rwystro'n aml gan eu gallu i ennill y cymwysterau y mae cyflogwyr yn gofyn amdanynt. I bobl anabl, gall diffyg cymorth a hyfforddiant wedi'u teilwra gyfyngu ar gyfranogiad mewn addysg a'r farchnad lafur, tra i bobl ifanc, gall peidio â chael cymwysterau craidd yn ystod neu ar ôl addysg orfodol gyfyngu ar eu rhagolygon yn y dyfodol. I'r rhai sy'n gofalu am eraill – sy'n aml yn effeithio ar fenywod yn fwy na dynion – gall diffyg hyblygrwydd mewn trefniadau cyflogaeth a hyfforddiant weithredu fel rhwystr i fanteisio ar y cyfleoedd sydd ar gael. I bobl o leiafrifoedd ethnig, gall anweithgarwch economaidd gael ei waethygu gan heriau ychwanegol, gan gynnwys gwahaniaethu

⁹⁰ Youmans and others (2024). '[Meeting the employment needs of marginalized youth: a review of promising youth employment programs](#)'. International Journal of Child, Youth and Family Studies. Cyfrol 15, Rhif.4.

a mynediad anghyfartal at gyfleoedd. Mae mynd i'r afael â'r rhwystrau hyn yn hanfodol nid yn unig ar gyfer lles unigolion ond hefyd ar gyfer twf economaidd ehangach a chydlyniant cymdeithasol.

- 2.67 Mae themâu cyffredin mewn ymyriadau effeithiol yn cynnwys pwysigrwydd hyblygrwydd, integreiddio a chymorth wedi'i dargedu. Dylai ymyriadau fod wedi'u dylunio a'u cyflwyno'n dda, gan ganolbwyntio ar anghenion unigol yn hytrach na dull un-maint-i-bawb. Mae darparu hyfforddiant o ansawdd uchel i staff a chyflogwyr, integreiddio gwasanaethau cymorth cyflogaeth ag iechyd a gofal cymdeithasol, a chynnig manau pwrpasol megis hybiau cyflogaeth ieuencid oll yn cael eu nodi fel strategaethau addawol i hybu cyfranogiad a sgiliau yn fwy cyffredinol. Gall rhaglenni ar gyfer pobl ifanc sy'n mynd i'r afael nid yn unig ag anghenion cyflogaeth ond hefyd â sgiliau bywyd ehangach a sefydlogrwydd – megis iechyd meddwl, tai a thrafnidiaeth – helpu i fynd i'r afael â'r ffactorau ehangach sy'n gyrru anweithgarwch y tu hwnt i sgiliau. Yn y pen draw, dylai pob ymyriad gael ei ddylunio i sicrhau ei fod mor gydlynol â phosibl o fewn y cyd-destun economaidd-gymdeithasol lleol y caiff ei gyflwyno ynddo.

3 Gwella seilwaith ranbarthol

Pwysigrwydd seilwaith gwyrdd

- 3.1 Mae buddsoddi mewn technolegau a gwelliannau gwyrdd wedi bod ac yn parhau i fod yn hanfodol i Gymru gyflawni ei thargedau hinsawdd statudol. Mae datgarboneiddio'r gridiau ynni, gwella systemau trafndiaeth, a chynyddu effeithlonrwydd ynni stoc adeiladau presennol a newydd ill dau yn elfennau hanfodol i leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr tiriogaethol ac i gefnogi'r trawsnewid i economi garbon isel. Rhaid i fuddsoddiadau mewn seilwaith hefyd fod yn wydn i effeithiau newid hinsawdd, gan sicrhau y gall asedau corfforol wrthsefyll digwyddiadau tywydd eithafol mwy aml a phatrymau hinsawdd sy'n newid.
- 3.2 Mae mesurau effeithlonrwydd ynni yn cynrychioli strategaeth gost-effeithiol ar gyfer lleihau allyriadau yn y tymor byr a'r tymor hir. Mae gweithredu technolegau hynod effeithlon – yn amrywio o bwmpiau gwres a mesuryddion clyfar i awtomeiddio diwydiannol a rheoli'r galw ymhlith defnyddwyr – yn gallu rhyddhau arbedion ynni sylweddol a lleihau costau gweithredu.
- 3.3 Mae'r is-adrannau canlynol yn darparu rhywfaint o gyd-destun ynghylch yr angen am ymyrraeth yn y maes hwn.

Allyriadau ar draws yr economi a rhwymedigaethau hinsawdd

- 3.4 Yn 2023, amcangyfrifir i Gymru allyrru 34.9 megatunnell o nwyon tŷ gwydr (MtCO₂e) gros,⁹¹ sy'n cyfateb i 11.0 tonnell y pen – gostyngiad o 43.2% o gymharu â'r 19.1 tonnell y pen a gofnodwyd yn 1999.
- 3.5 Efallai nad yw'n syndod, o ystyried hanes diwydiannol dwfn Cymru, fod allyriadau fesul pen yng Nghymru wedi bod yn uwch ers tro byd na rhai'r OECD a'r UE, er bod y bwlch wedi culhau'n sylweddol – yn enwedig ers 2016. Yn 1999, roedd allyriadau fesul pen yng Nghymru -19.1 tonnell - yn sylweddol uwch na'r OECD (11.0 tonnell) a'r UE (9.1 tonnell).⁹² Erbyn 2011, roedd y ffigur ar gyfer Cymru yn 14.4 tonnell y pen, o'i gymharu â 10.0 tonnell ar gyfer yr OECD a 7.5 tonnell ar gyfer yr UE. Erbyn

⁹¹Mae allyriadau gros yn cyfeirio at gyfanswm yr holl allyriadau a gynhyrchir ac nid ydynt yn ystyried atafaelu carbon (neu ddal carbon – naill ai'n dechnolegol neu'n naturiol).

⁹² Mae ffigurau fesul pen (ac unrhyw ffigurau cyfanswm a ddefnyddir i'w rhoi mewn cyd-destun) yn yr adran hon yn eithrio'r sector Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth (LULUCF) er mwyn cyd-fynd â safonau cymariaethau traws-wlad Banc y Byd. Mae ystadegau eraill (wrth edrych ar allyriadau Cymru ar wahân), oni nodir fel arall, yn cynnwys LULUCF.

2023, roedd allyriadau Cymru wedi gostwng i 10.8 tonnall y pen, gan ddod yn nes at ffigur yr OECD o 8.0 tonnall a ffigur yr UE o 5.6 tonnall. Yn gyffredinol, roedd gostyngiad o 43.2% yn allyriadau fesul pen yng Nghymru yn rhagori ar y gostyngiadau a welwyd yn yr OECD (26.9%) a'r UE (32.4%).⁹³

- 3.6 Mae trywydd allyriadau tiriogaethol Cymru ers hanner olaf yr 20fed ganrif wedi bod yn un o ddirywiad cyson, er na fu ar gyflymder unfurf drwy'r cyfnod. Ers y flwyddyn sylfaen (1990), mae cyfanswm yr allyriadau 'net' wedi gostwng 38.4%,⁹⁴ gan ddisgyn o 55.4 MtCO₂e i 34.1 MtCO₂e yn 2023. Yn arbennig o nodedig, mae'r gyfradd gostyngiad wedi cyflymu yn ystod y blynyddoedd diwethaf: tra bo'r gostyngiad cyfartalog blynyddol rhwng 1990 a 2015, ond yn 0.37 MtCO₂e,⁹⁵ rhwng 2016 a 2023 mae hyn wedi cynyddu i tua 2.0 MtCO₂e bob blwyddyn.⁹⁶
- 3.7 Ers 2020, mae targedau allyriadau mwy uchelgeisiol wedi'u gosod i adlewyrchu uchelgais gynyddol Llywodraeth Cymru i leihau allyriadau tiriogaethol. Yn 2021, ymrwymodd Cymru drwy ddeddfwriaeth i gyrraedd Sero Net erbyn 2050, sy'n gynydd yn yr uchelgais o'i gymharu â'r targed o ostyngiad o 80% a osodwyd yn 2016. Mae **Tabl 3.1** yn dangos sut y newidiodd y targedau interim a tharged 2050.

Tabl 3.1: Targedau allyriadau Cymru a ddeddfwyd ac a gytunwyd gan Senedd Cymru

	Targedau allyriadau blaenorol (a gytunwyd yn 2016)	Allyriadau Sero Net erbyn 2050 (a gytunwyd yn 2021)
2020	27%	~
2030	45%	63%
2040	67%	89%
2050	(O leiaf) 80%	(O leiaf) 100%

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru

- 3.8 Rhaid i allyriadau barhau i ostwng ar y gyfradd ôl-2016 os yw'r targed presennol ar gyfer 2030 i'w gyrraedd. Bydd cyflawni gostyngiad o 63% o'i gymharu â'r flwyddyn

⁹³ Banc y Byd (2024). [Allyriadau carbon deuocsid \(CO₂\) heb gynnwys LULUCF fesul pen \(t CO₂e/y pen\)](#). Cronfa ddata ar-lein.

⁹⁴ Mae allyriadau net yn cyfeirio at gyfanswm yr allyriadau ar ôl tynnu unrhyw allyriadau sy'n cael eu hamsugno (eu secwestru).

⁹⁵ Cyfrifir hyn fel y gostyngiad yn cyfanswm yr allyriadau rhwng 1990 a 2015 (55.504 MtCO₂e – 46.240 MtCO₂e = 9.264 MtCO₂e), wedi'i rannu dros 25 mlynedd, sy'n rhoi gostyngiad cyfartalog blynyddol o tua 0.37 MtCO₂e y flwyddyn.

⁹⁶ Cyfrifir hyn fel y gostyngiad yn cyfanswm yr allyriadau rhwng 2016 a 2023 (48.177 MtCO₂e – 34.084 MtCO₂e = 14.093 MtCO₂e), wedi'i rannu dros 7 mlynedd, sy'n rhoi gostyngiad cyfartalog blynyddol o tua 2.01 MtCO₂e y flwyddyn.

sylfaen (i lawr i 20.5 MtCO₂e) yn gofyn am ostyngiad blynyddol o tua 1.9 MtCO₂e.⁹⁷ Mae hyn yn wahanol i'r gostyngiad blynyddol o 2.2 MtCO₂e a nodwyd yn llwybr cytbwys Pedwerydd Cyllideb Carbon y Pwyllgor Newid Hinsawdd (PNH) tuag at Sero Net 2050 (sy'n gweld allyriadau'n gostwng i 18.7 MtCO₂e) — sy'n cyfateb i ostyngiad o 66%. Ar y gyfradd ostyngiad flynyddol ôl-2016 o 2.0 MtCO₂e, byddai allyriadau Cymru yn cyrraedd 63.5% yn is na'r flwyddyn sylfaen erbyn 2030, gan ragori ar y targed statudol ond syrthio ychydig yn brin o lwybr y CCC.

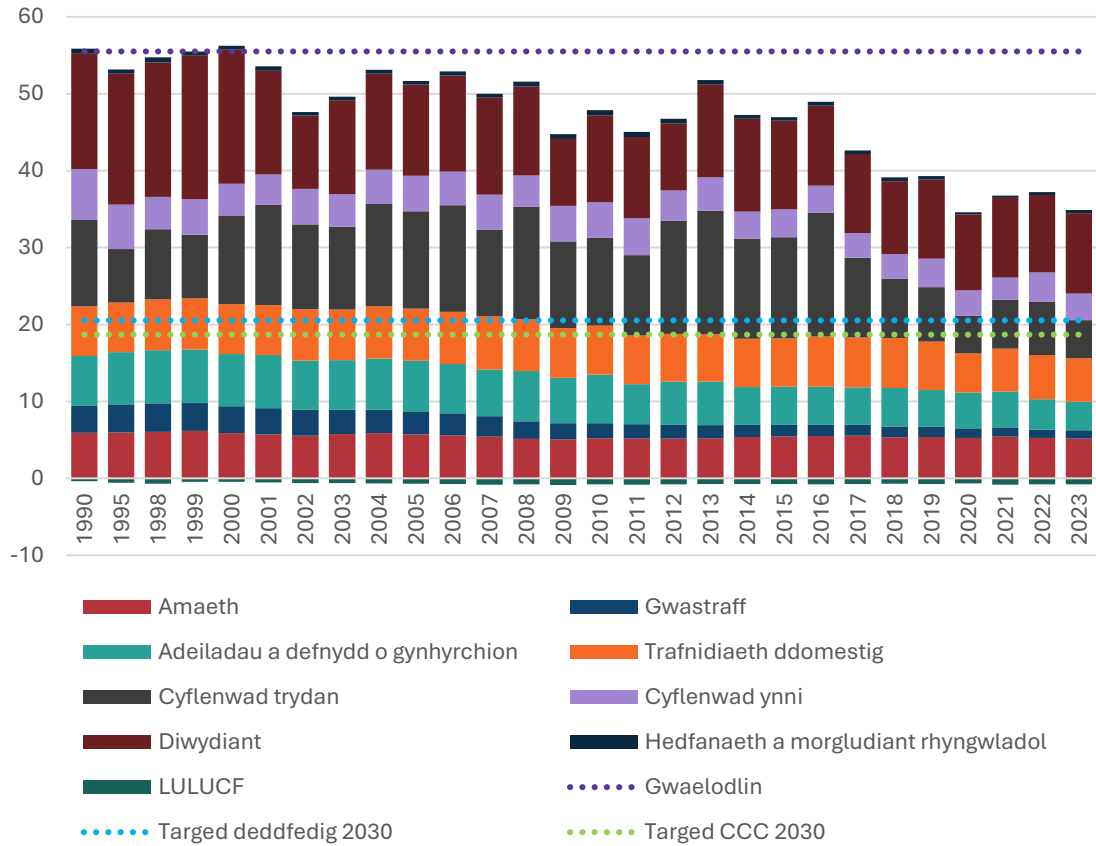
- 3.9 Mae'r gostyngiad o 36.5% mewn allyriadau a welwyd yn 2023 ers y flwyddyn sylfaen yn golygu bod Cymru wedi cyflawni dros hanner (58%) o'r gostyngiad cyffredinol y bydd ei angen i gyrraedd targed 2030.⁹⁸ Mae hynny, fodd bynnag, yn dal i adael swm sylweddol o ymdrech datgarboneiddio sydd angen ei chyflawni er mwyn cyrraedd y nod ar gyfer 2030.

⁹⁷Cyfrifir hyn fel y gostyngiad sydd ei angen i gyrraedd targed 2030: (34.084 MtCO₂e – 20.5 MtCO₂e = 13.584 MtCO₂e), wedi'i rannu dros y saith mlynedd rhwng 2023 a 2030, sy'n rhoi gostyngiad cyfartalog blynyddol o tua 1.94 MtCO₂e y flwyddyn

⁹⁸Gostyngodd allyriadau o 56.231 MtCO₂e yn 1990 i 35.688 MtCO₂e yn 2023, gostyngiad o 36.5% — tua 58% o'r gostyngiad o 63% sydd ei angen erbyn 2030

Ffigur 3.1: Mae allyriadau tiriogaethol Cymru yn parhau i ostwng, ond mae gwaith i'w wneud o hyd i gyrraedd y targed statudol ar gyfer 2030

Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr (MtCO₂e) yng Nghymru, yn ôl Sector

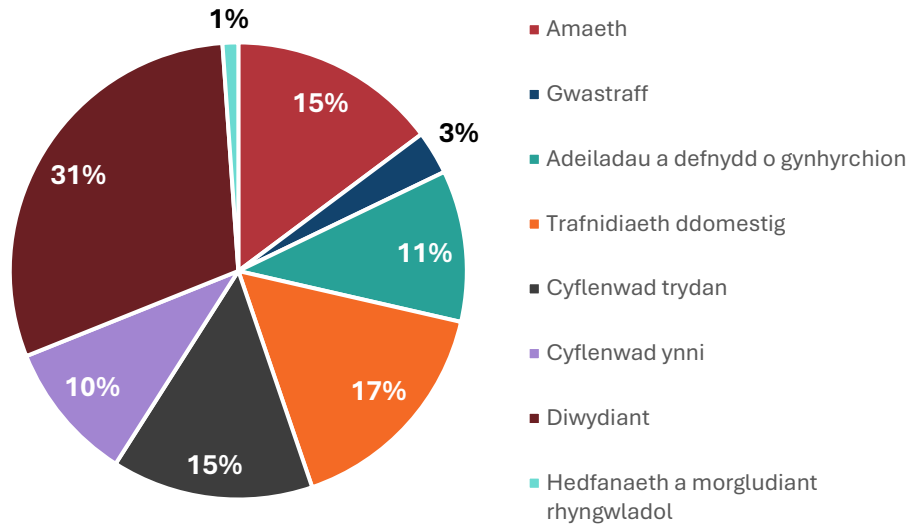
Nodyn: Ni ddarperir data allyriadau yn y set ddata NAEI ar gyfer y blynyddoedd 1991–1994 a 1996–1997
Ffynhonnell: Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol

Sectorau

3.10 Yn 2023, diwydiant (40%) a thrafnidiaeth ddomestig (17%) oedd y ddau gyfrannwr mwyaf at allyriadau CO₂ Cymru ar sail sector. Er bod allyriadau trafndiaeth wedi gostwng, maent bellach yn cynrychioli cyfran gynyddol o gyfanswm allyriadau Cymru, yn bennaf oherwydd y gostyngiad cymharol gyflymach a welwyd yn y sector pŵer. Mae pŵer (15%) yn parhau'n ffynhonnell nodedig o allyriadau, o flaen adeiladau (11%) a gwastraff (3%). Mae'r sector Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth (LULUCF) yn gweithredu fel sinc carbon sy'n dal cyfanswm net o -0.8 MtCO₂e (ac felly mae wedi'i eithrio wrth gyfrifo cyfrannau'r sectorau).

Ffigur 3.2: Diwydiant yw'r cyfrannwr mwyaf at allyriadau Cymru

Cyfran o gyfanswm allyriadau nwyon tŷ gwydr 'gros' yng Nghymru, yn ôl sector (2023)

Ffynhonnell: Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol

Ynni adnewyddadwy a chynhyrchu ynni carbon isel

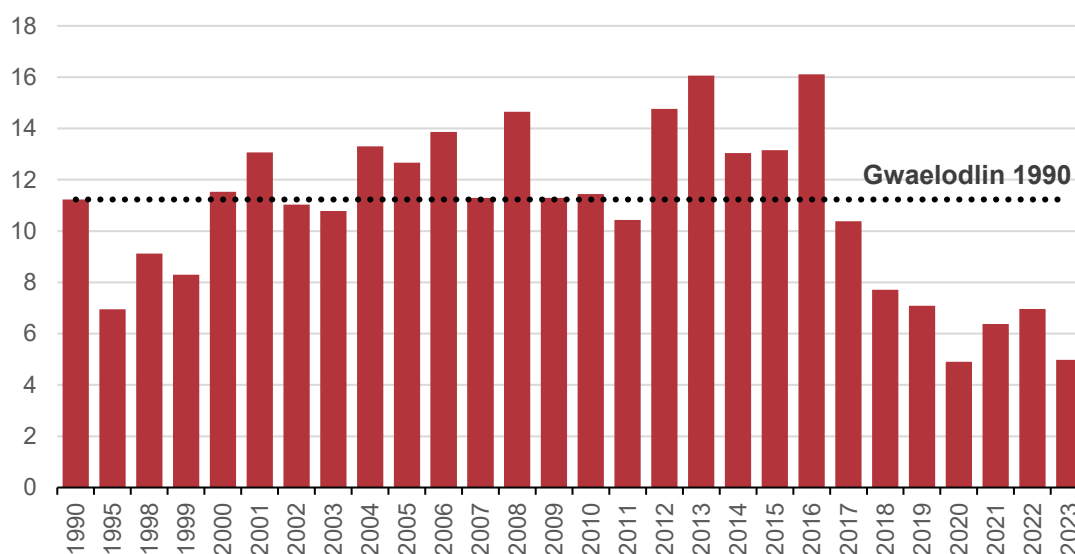
Trydan

Allyriadau

3.11 Cododd allyriadau nwyon tŷ gwydr (NTG) o'r sector pŵer yn gyffredinol dros y ddau ddegawd hyd at 2016. Fodd bynnag, fe wnaethant ostwng yn sydyn yn 2017 ac maent wedi parhau ar lwybr disgyn ers hynny. O ganlyniad i'r gostyngiad hwn, mae allyriadau yn 2023 yn sefyll ar 5.0 MtCO₂e, o'i gymharu â'r lefel sylfaen o 11.2 MtCO₂e - gostyngiad o 56% o'r lefel sylfaen (gweler **Ffigur 3.3**).

Ffigur 3.3: Mae allyriadau cyflenwi trydan yn amrywio o flwyddyn i flwyddyn ond, yn gyffredinol, maent wedi gostwng ers y flwyddyn sylfaen

Cyfraniad allyriadau o gyflenwi trydan yng Nghymru

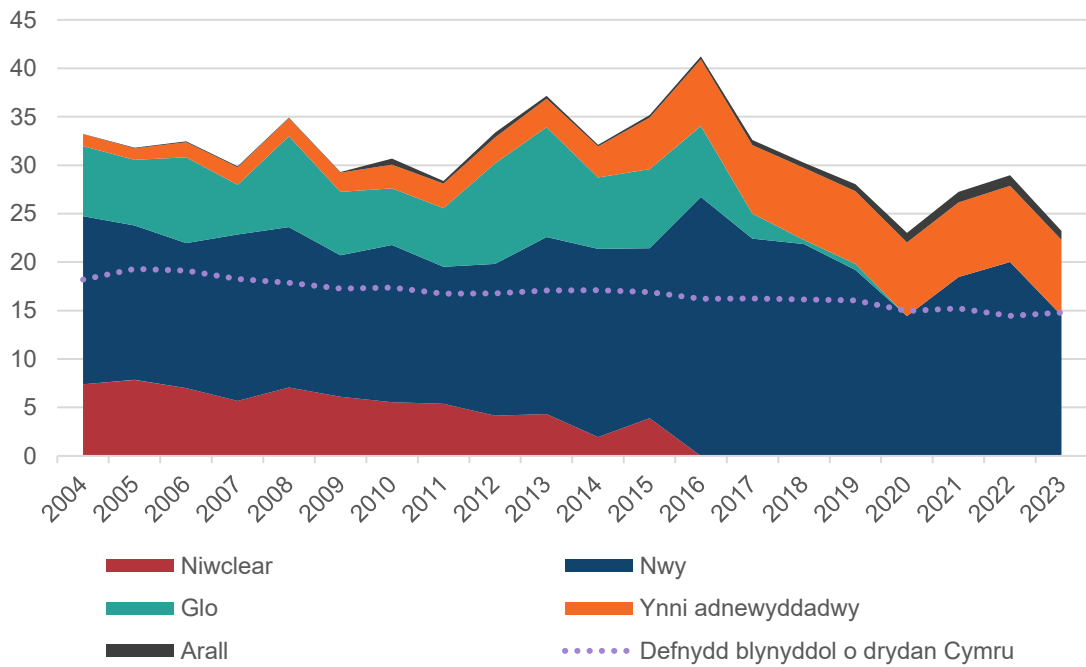
Ffynhonnell: Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol

Cynhyrchu Trydan

3.12 Mae Cymru yn allforiwr net o drydan ac amcangyfrifir ei bod wedi cynhyrchu 23.2 terawat-awr (TWh) o drydan yn 2023, tra'n defnyddio 14.8 TWh. Mae cymysgedd ynni'r trydan a gynhyrchir yng Nghymru yn cael ei ddominyddu gan drydan a gynhyrchir o nwy (14.5 TWh; 62%), gyda chynhyrchiant glo a niwclear bellach yn peidio â chyfrannu at gymysgedd ynni Cymru yn sgil dadgomisiynu Aberthaw, sef yr orsaf bŵer lo olaf yng Nghymru, yn 2020 (gweler **Ffigur 3.4** a **Ffigur 3.5**). Disgwylir i ynni niwclear ail-ymuno â'r cymysgedd ynni, gan fod Llywodraeth y DU wedi cyhoeddi bod Wylfa yng Ngogledd Cymru wedi'i ddewis fel safle ar gyfer gorsaf bŵer niwclear Reactor Modiwlaid Bach gyntaf y DU.⁹⁹

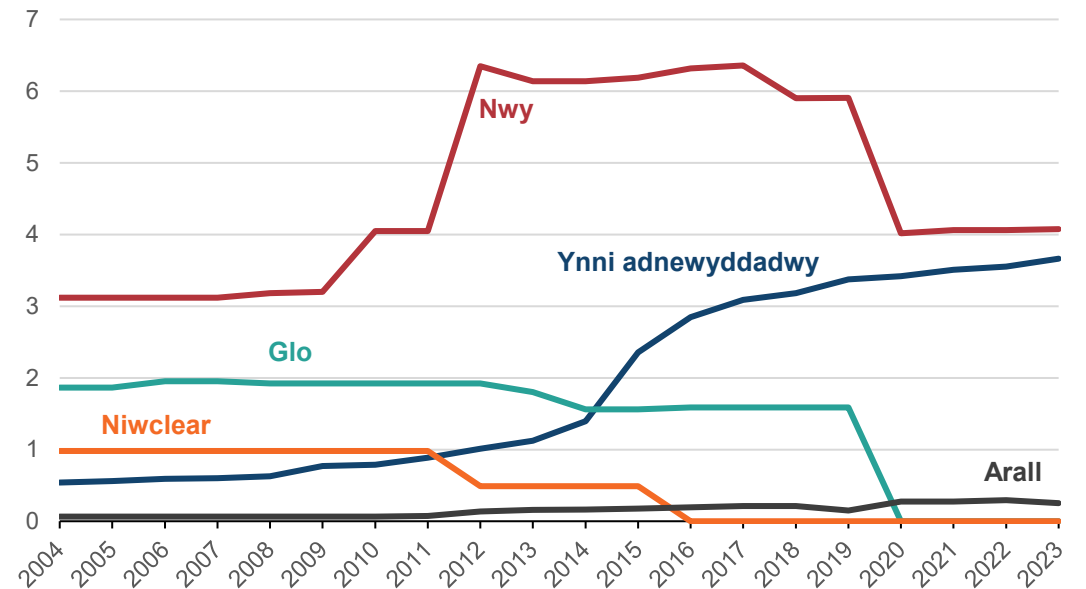
⁹⁹ Llywodraeth Cymru (2025). ['Datganiad ysgrifenedig: 'Datganiad Ysgrifenedig: Cyhoeddi Wylfa fel safle'r orsaf bŵer niwclear SMR \(Adweithydd Modiwlwr Bach\) gyntaf yn y DU'](#).

Ffigur 3.4: Mae cymysgedd dulliau cynhyrchu ynni Cymru wedi newid dros y ddau ddegawd diwethaf, ond mae nwy yn parhau i fod yn brif ffynhonnell ynni
Cynhyrchiant a defnydd trydan yng Nghymru (TWh), yn ôl ffynhonnell tanwydd

Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

Ffigur 3.5: Yn ôl y disgwyl, mae tueddiadau cynhyrchu ynni yn adlewyrchu'r newid yng nghymysgedd capasiti trydan Cymru, gyda ffocws cynyddol ar adnewyddadwy
Capasiti gosodedig trydan (GW) yng Nghymru, yn ôl ffynhonnell tanwydd

Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

Ynni adnewyddadwy yng Nghymru

3.13 Yn 2023, roedd gan Gymru 3,663 MW o gapasiti trydan adnewyddadwy wedi'i osod, gan gynhyrchu 7,798 GWh o drydan adnewyddadwy dros y flwyddyn. Darparodd technolegau gwres adnewyddadwy 869 MW pellach o gapasiti ac fe gynhyrchwyd 2,678 GWh o wres adnewyddadwy. Yn 2023, roedd cyfanswm o 118,248 o brosiectau ynni adnewyddadwy ar waith ledled Cymru (gweler **Tabl 3.2**).

Tabl 3.2: Ynni Adnewyddadwy yng Nghymru, yn ôl technolegau ynni

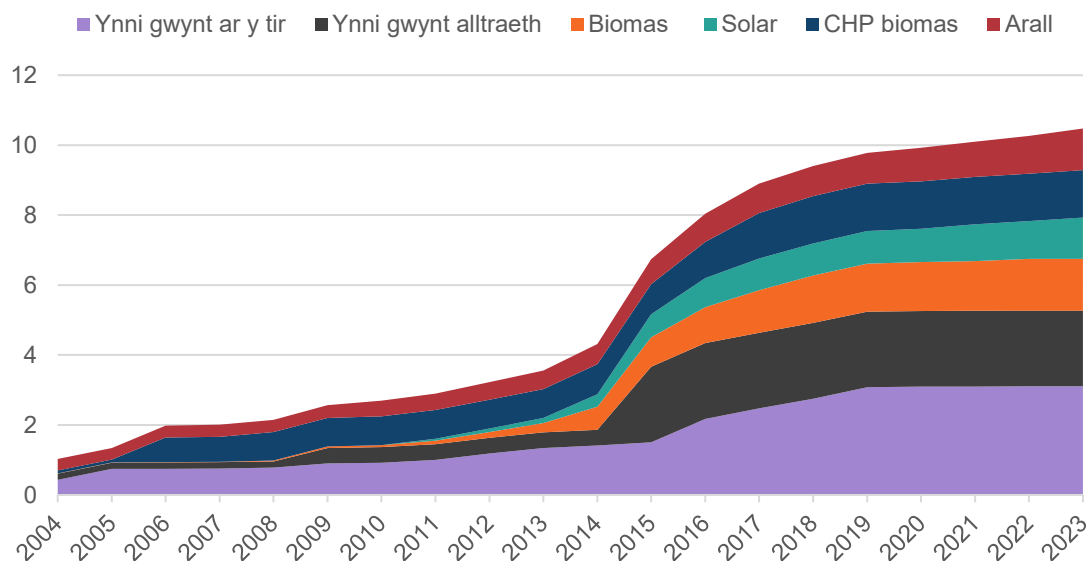
Technolegau ynni adnewyddadwy	Nifer y prosiectau	Trydan		Gwres	
		Capasiti amcangyfrifedig (MW)	Cynhyrchiant amcangyfrifedig (GWh)	Capasiti amcangyfrifedig (MW)	Cynhyrchiant amcangyfrifedig (GWh)
Treulio anaerobig	50	18	94	9	54
Biomass	3,691	0	0	482	1,479
Trydan biomass a gwres a phŵer cyfunedig	51	132	691	120	663
Ynni o Wastraff	2	26	134	0	0
Pwmp Gwres	22,067	0	0	231	396
Ynni dŵr	380	170	332	0	0
Nwy tirlenwi	21	22	53	0	0
Ynni gwynt alltraeth	3	726	2,163	0	0
Ynni gwynt ar y tir	754	1,267	3,106	0	0
Nwy carthion	4	11	41	13	78
Ynni solar ffotovoltaidd	86,398	1,291	1,184	0	0
Solar thermol	4,828	0	0	14	8
Cyfanswm Terfynol	118,248	3,663	7,798	869	2,678

Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

3.14 Yn 2023, gosodwyd 176 MW o gapasiti ynni adnewyddadwy yng Nghymru, gan gynnwys 109 MW o gapasiti trydanol a 67 MW o dechnolegau gwres newydd.

Ffigur 3.6: Tyfodd cynhyrchiant ynni adnewyddadwy yn gyflym rhwng 2013 a 2016

Cynhyrchu ynni adnewyddadwy (TWh) yng Nghymru

Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

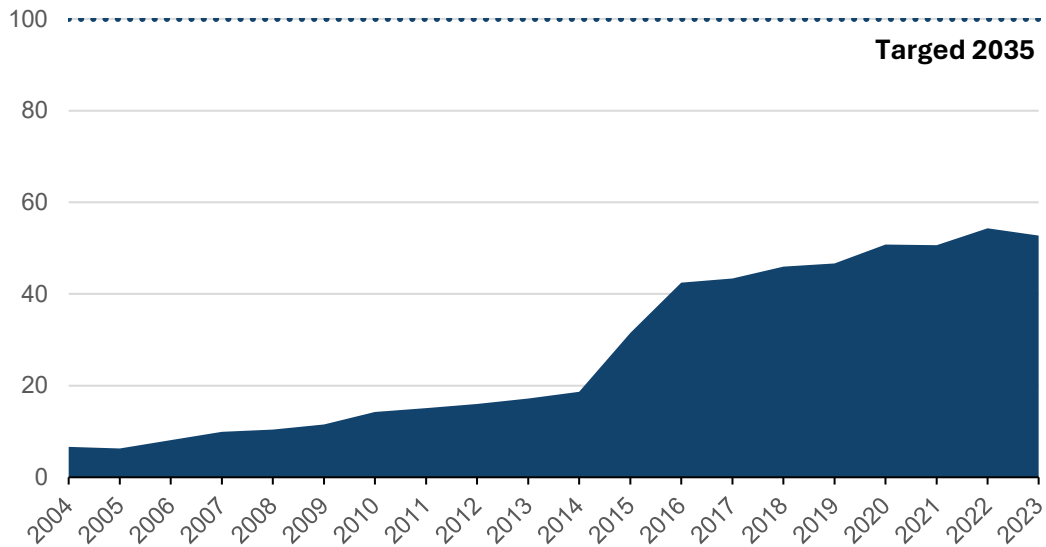
Trydan adnewyddadwy

- 3.15 Mae cynhyrchiant trydan adnewyddadwy yng Nghymru wedi cynyddu'n gyffredinol yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Yn 2023, roedd ynni adnewyddadwy yn cyfrif am 34% o'r holl drydan a gynhyrchwyd yng Nghymru, i fyny o 27% yn 2022. Er bod cyfanswm y capasiti adnewyddadwy wedi parhau i dyfu (gweler **Ffigur 3.5**), gostyngodd allbwn adnewyddadwy cyffredinol ryw faint – o 7.9 TWh yn 2022 i 7.8 TWh yn 2023 (gweler **Ffigur 3.4**). Roedd hyn oherwydd newidiadau bach yn y ffactorau llwyth blynyddol cyfartalog, yn enwedig ar gyfer gwynt ar y tir. Mae tua 68% o gynhyrchu trydan adnewyddadwy Cymru yn dod o wynt ar y tir ac ar y môr, gyda'r rhan fwyaf o'r allbwn sy'n weddill yn cael ei gynhyrchu gan solar PV a biomass (gweler **Tabl 3.2**).
- 3.16 Yn Llwybr Sero Net Cytbwys y CCC, ar gyfer pedwerydd cyllideb garbon Cymru, mae allyriadau o'r sector cyflenwi trydan yn gostwng tua 85% rhwng 2022 a 2033, gan adlewyrchu symudiad cyflym i ffwrdd o gynhyrchu tanwydd ffosil a chynnydd cyfatebol mewn ynni adnewyddadwy. Fel y pwysleisia'r CCC, mae angen defnyddio mwy o dechnolegau cynhyrchu carbon isel, megis gwynt a solar, i ddatgarboneiddio'r galw presennol ac i ddiwallu'r galw newydd wrth i sectorau eraill drydaneiddio Mae hyn yn tanlinellu pwysigrwydd strategol ehangu capasiti cynhyrchu ynni adnewyddadwy Cymru – nid yn unig i ddatgarboneiddio'r system drydan bresennol, ond hefyd i alluogi'r galw cynyddol gan bympiau gwres, cerbydau trydan a thrydaneiddio diwydiannol dros y degawd nesaf (gweler **Ffigur 3.8**).

- 3.17 Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed i gynhyrchu trydan adnewyddadwy yng Nghymru fod yn hafal i ddefnydd blynyddol o drydan yng Nghymru erbyn 2035. Yn 2023, roedd cynhyrchu trydan adnewyddadwy yng Nghymru yn cyfateb i 53% o'i defnydd trydan (gweler **Ffigur 3.7**).

Ffigur 3.7: Mae ynni adnewyddadwy bellach yn darparu 53% o ddefnydd trydan Cymru – cynnydd clir, ond dim ond tua hanner y targed ar gyfer 2035

Cyfran o ddefnydd trydan Cymru sy'n dod o ynni adnewyddadwy

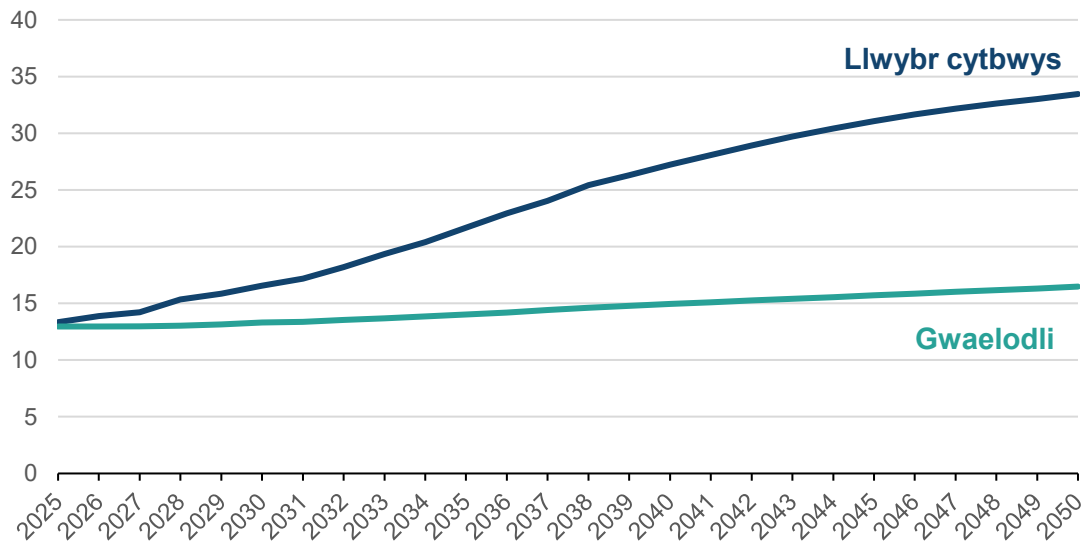
Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

- 3.18 Er bod cyfran yr ynni adnewyddadwy sy'n cael ei ddefnyddio i ddiwallu defnydd ynni Cymru wedi tyfu, disgwylir i alw am drydan gynyddu wrth i Gymru weithredu i leihau allyriadau mewn sectorau eraill, oherwydd mwy o drydaneiddio trafniadaeth, adeiladau a diwydiant (gweler **Ffigur 3.8**). Bydd cyrraedd y targed ar gyfer 2035 yn gofyn am gynydd tua thair gwaith yn y cynhyrchu trydan adnewyddadwy.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Mae cynhyrchu adnewyddadwy presennol yn 7.8 TWh o'i gymharu â'r galw disgwylidig o 21.7 TWh yn 2035, sy'n awgrymu y byddai angen cynyddu allbwn adnewyddadwy tua thair gwaith i gyrraedd y targed o 100%.

Ffigur 3.8: O dan lwybr sero net y CCC, disgwylir i'r galw am drydan gynyddu'n sylweddol

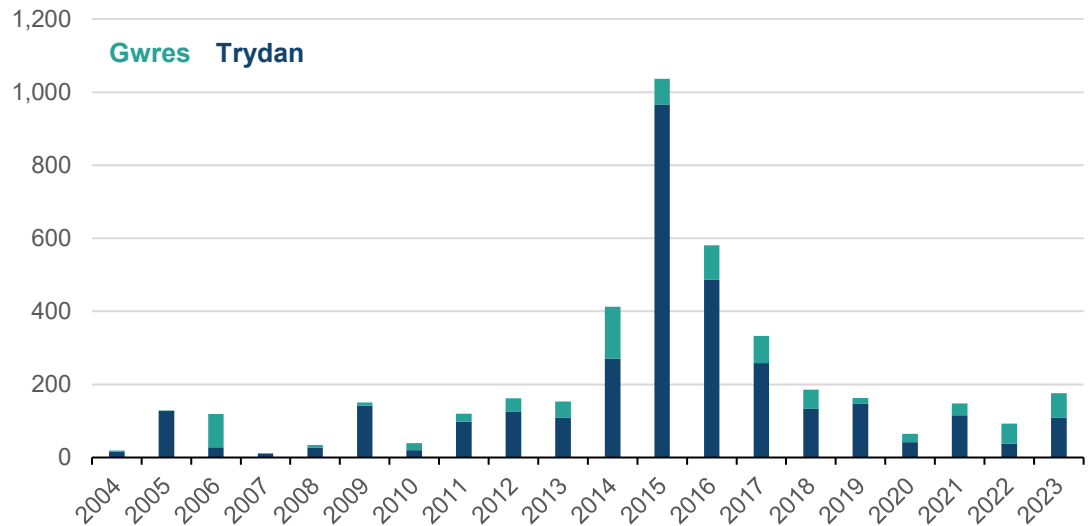
Galw disgwyliedig am drydan (TWh)

Ffynhonnell: Pwyllgor Newid Hinsawdd y DU

Ffigur 3.9: Cyrhaeddodd y capasiti adnewyddadwy a osodwyd yn flynyddol ei uchafbwynt yn 2015

Capasiti ynni adnewyddadwy a osodwyd yng Nghymru (MW), yn ôl blwyddyn

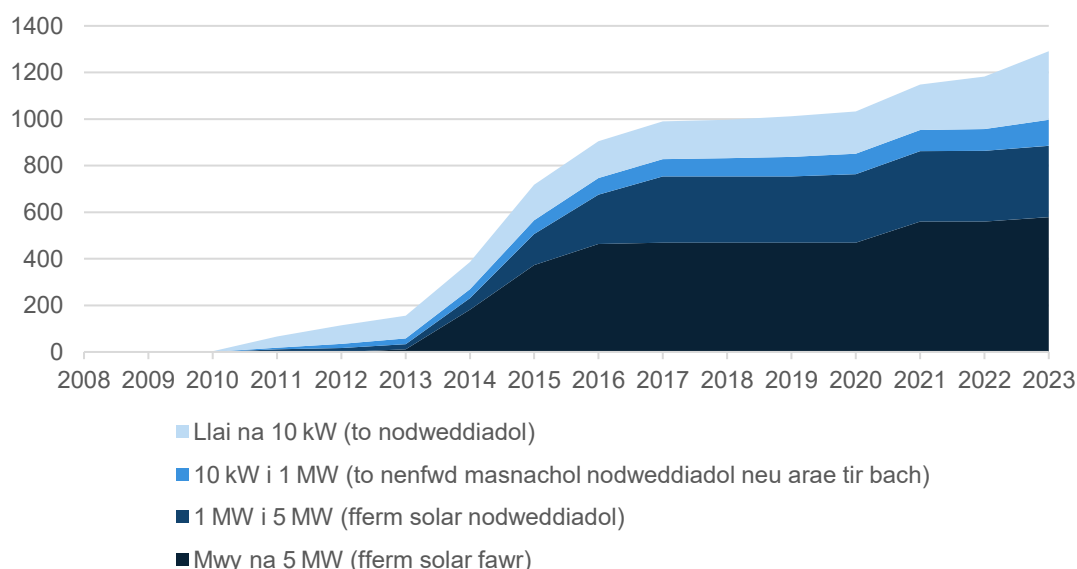

Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

3.19 Roedd y capasiti newydd a osodwyd yn 2023 bron ddwywaith cymaint ag yn 2022, gan gyrraedd 176 MW o'i gymharu â 93 MW. Roedd hyn yn cynnwys 109 MW o gapasiti trydan a 68 MW o gapasiti gwres. Fodd bynnag, mae 2023 yn parhau'n llawer is na'r uchafbwynt yn 2015 o 1,036 MW, ac yn is na'r ychwanegiadau blynyddol a gofnodwyd rhwng 2014 a 2018. Serch hynny, dyma'r cynnydd blynyddol uchaf ers 2018 (gweler **Ffigur 3.9**)

Ffigur 3.10: Cynyddodd gosodiadau solar ffotofoltaidd yn sylweddol yn 2013–2016 ac maent wedi dangos twf newydd yn ddiweddar

Cyfanswm y capasiti solar ffotofoltaidd a osodwyd yng Nghymru (MW), yn ôl graddfa

Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

3.20 Cyfrifodd systemau solar ffotofoltaidd am 15.2% o gynhyrchu trydan adnewyddadwy Cymru yn 2023 ac am 35.2% o'r capasiti.¹⁰¹ Mae hyn yn dangos natur gynhenid amrywiol pŵer solar – er bod capasiti sylweddol wedi'i osod, mae cynhyrchu gwirioneddol yn cael ei gyfyngu gan batrymau golau dydd tymhorol, amodau tywydd a newidiadau dyddiol mewn ymbelydredd solar.

3.21 Yn 2023, gosodwyd 108 MW o gapasiti solar PV newydd yng Nghymru – mwy na dwbl y swm a osodwyd yn 2022. Cyfrifodd prosiectau graddfa fach iawn (<10 kW) am tua 64% o'r capasiti newydd hwn. Mae cyfanswm y capasiti solar ffotofoltaidd ledled Cymru bellach yn 1.3 GW ar draws mwy na 86,000 o brosiectau.

Gwres Adnewyddadwy

3.22 Yn 2023, cynhyrchodd Cymru tua 2.6 TWh o wres adnewyddadwy, gyda chyfanswm o 869 MW o gapasiti gwres adnewyddadwy wedi'i osod yn ei gefnogi (gweler **Tabl 3.2**). Y ddwy brif ffynhonnell o wres adnewyddadwy yw Biomass a Phympiau Gwres, a gynhyrchodd 1,479 a 396 GWh yn y drefn honno yn 2023 (gweler **Ffigur 3.11**). Mae biomass yn parhau i fod yn brif ffynhonnell gwres adnewyddadwy yng Nghymru, gan gyfrif am tua 55% o gyfanswm y capasiti gwres adnewyddadwy yn 2023.¹⁰²

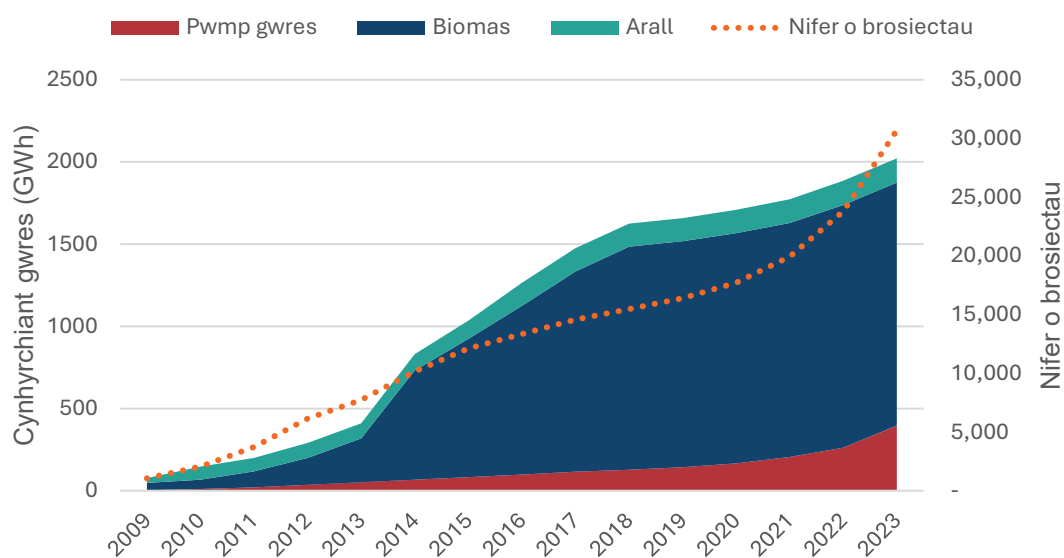
¹⁰¹1,184 GWh allan o 7,798 ac 1.291 GW allan o 3.663, yn y drefn honno.

¹⁰²Capasiti biomass o 482 MW allan o gyfanswm gwres adnewyddadwy o 869 MW yn 2023

- 3.23 Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed i osod 580,000 o bympiau gwres erbyn 2035. Mae'r cynnydd presennol yn sefyll ar tua 22,000 o osodiadau, gyda 6,900 wedi'u hychwanegu yn 2023.¹⁰³

Ffigur 3.11: Mae prosiectau gwres adnewyddadwy a chynhyrchiant wedi tyfu'n sylweddol yn ystod y blynyddoedd diwethaf

Cyfanswm cynhyrchiant gwres adnewyddadwy (GWh)

Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

- 3.24 Nid yw'r adran hon yn canolbwyntio ar bympiau gwres domestig unigol, gan fod y dechnoleg hon yn cael ei thrafod yn fanylach ymhellach yn y bennod hon.

O dan berchnogaeth leol

- 3.25 Mae Llywodraeth Cymru wedi ceisio hybu modelau perchnogaeth leol wrth gynhyrchu ynni adnewyddadwy fel ffordd o sicrhau y gall cymunedau eu hunain elwa o'r prosiectau ynni sy'n cael eu darparu yn eu hardal.¹⁰⁴ Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed o 1.5 GW o gapasiti ynni adnewyddadwy o dan berchnogaeth leol erbyn 2035.¹⁰⁵ Yn 2023, roedd 900 MW o gapasiti ynni adnewyddadwy wedi'i osod o dan berchnogaeth leol.

¹⁰³ Llywodraeth Cymru (2025). 'Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023'.

¹⁰⁴ Llywodraeth Cymru (2020). 'Datganiad Polisi: Perchnogaeth leol ar gynhyrchu ynni yng Nghymru – er budd Cymru heddiw a chenedlaethau'r dyfodol'

¹⁰⁵ Mae pypiau gwres wedi'u heithrio o darged perchnogaeth leol Llywodraeth Cymru gan eu bod yn cael eu mesur yn well yn ôl nifer yr osodiadau yn hytrach nag yn ôl capasiti, ac oherwydd bod ganddynt eu targed mabwysiadu eu hunain.

Tabl 3.3: Ynni adnewyddadwy o dan berchnogaeth leol yng Nghymru (2023)

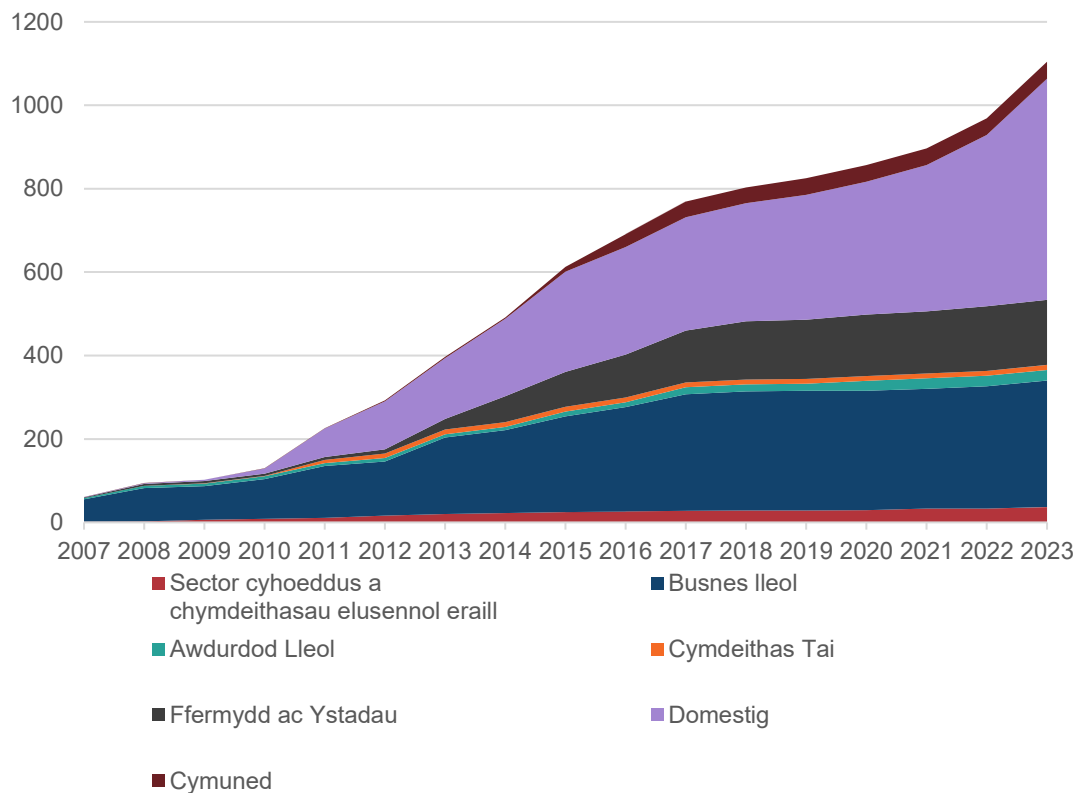
Categori perchnogaeth	Cyfanswm nifer y prosiectau	Capasiti (MWe)	Capasiti (MWth)	Cynhyrchiant amcangyfrifedig (GWh)
Cymuned	202	39.7	0.5	55.4
Domestig	100,139	296.3	234.9	726.1
Ffermydd ac Ystadau	855	23.9	132.4	495.6
Cymdeithas Dai	5,852	7.4	4.9	11.3
Awdurdod Lleol	309	22.1	3.2	35.8
Busnes Lleol	1,881	286.4	17.0	822.4
Sectorau cyhoeddus eraill ac elusennau	566	12.8	23.9	88.2
Cyfanswm	109,804	688.5	416.8	2234.7

Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

- 3.26 Amcangyfrifir erbyn hyn fod gan Gymru fwy na 89,500/109,804 o brosiectau trydan a gwres adnewyddadwy o dan berchnogaeth leol, ac mae 90% ohonynt yn cael eu dosbarthu fel rhai domestig. Mae'r prosiectau domestig hyn fel arfer yn systemau ffotofoltaidd solar pen tŷ bach eu maint a systemau biomas, felly dim ond 37% o'r holl gapasiti o dan berchnogaeth leol y maent yn cyfrif amdano (Gweler **Ffigur 3.12**).

Ffigur 3.12: Mae perchnogaeth leol ar ynni adnewyddadwy wedi cynyddu, gan gyrraedd y targed blaenorol o 1MW yn 2023

Capasiti adnewyddadwy o dan berchnogaeth leol GW, yn ôl math o berchnogaeth

Ffynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

Storio a chapasiti

- 3.27 Bydd storio ynni yn chwarae rôl gynyddol ganolog wrth gyflawni'r system hyblyg, carbon-isel sy'n ofynnol. Mae technolegau storio yn darparu gwasanaethau hanfodol sy'n cefnogi sefydlogrwydd a dibynadwyedd y rhwydwaith trydan, gan leihau'r dibyniaeth ar opsiynau cydbwysu carbon-uchel ac alluogi cyfraniad mwy gan gynhyrchu adnewyddadwy.
- 3.28 Mae'r gyfran gynyddol o gynhyrchiant adnewyddadwy amrywiol – yn enwedig gwynt a solar – yn cryfhau'r achos dros ehangu storio ar raddfa'r grid. Gall technolegau storio reoli amrywiadau mewn allbwn adnewyddadwy drwy symud ynni ar draws y dydd, gan liniaru cyfnodau o or-gyflenwad a chefnogi'r galw pan fo cynhyrchiant yn isel, gan leihau'r angen am bŵer dosbarthadwy carbon-ddwys, megis planhigion nwy.
- 3.29 Mae gan Gymru gymysgedd o dechnolegau storio ynni presennol a rhai sy'n dod i'r amlwg. Yn 2023, roedd gan Gymru 73 MW o storfa batri weithredol a 2,088 MW o bŵer dŵr storio pwmpio. Mae dwy safle pŵer dŵr storio pwmpio mawr (Ffestiniog

a Dinorwig) yn cyfrif am tua thri chwartero gyfanswm capasiti storio pwmpio'r DU, gan ddarparu 2.1 GW o bŵer a thua 11 GWh o storfa rhyngddynt, gyda phrosiect pwmpio dŵr 100 MW arall yng Ngwynedd hefyd ar y gweill.

- 3.30 Nid oes unrhyw brosiectau storio hydrogen carbon isel ar raddfa fawr yn gweithredu yng Nghymru ar hyn o bryd, ond gallai hydrogen chwarae rôl bwysig yn y dyfodol — er enghraifft mewn cydbwyso'r system, storio tymhorol, defnyddiau diwydiannol a datgarboneiddio ehangach. Mae Llywodraeth Cymru wedi datgan bod hydrogen “yn meddu ar y potensial i chwarae rôl arwyddocaol wrth gyflawni ein targedau heriol i leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr i sero-net erbyn 2050”.¹⁰⁶

Tabl 3.4: Capasiti storio yng Nghymru yn ôl technoleg (2023)

Storio	Nifer y prosiectau	Capasiti trydanol (MW)
Storio batri	6	73
Ynni dŵr storio pwmpio	2	2,088
Hydrogen	-	-
Cyfanswm	8	2,161

Fynhonnell: Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023

- 3.31 Mae Llwybr Cytbwys y Pwyllgor Newid Hinsawdd yn amlygu maint y storio sydd ei angen i gefnogi system drydan wedi'i datgarboneiddio'n llwyr, gan ragamcanu y bydd angen tua 11 GWh o gapasiti storio ar Gymru erbyn 2033 – lefel sydd eisoes wedi'i chyrraedd.¹⁰⁷

Ymyriadau Ynni

Rhesymeg y Ddyfais

- 3.32 Mae prosiectau ynni adnewyddadwy cam cynnar a rhai sydd o dan berchnogaeth leol yn aml yn wynebu rhwystrau megis costau datblygu cychwynnol uchel, cyfnodau ad-dalu hir, ac ansicrwydd o ran cynllunio a chysylltiad â'r grid. Gall y ffactorau hyn arwain at danfuddsoddi, hyd yn oed lle mae manteision cyhoeddus ehangach – megis allyriadau is, llai o ddibyniaeth ar ynni wedi'i fewnforio a gwydnwch lleol cryfach – yn sylweddol. Gallai'r Gronfa Twf Leol (LGF) helpu i leihau'r risgiau cam cynnar hyn ac alluogi prosiectau na fyddent fel arall yn symud ymlaen.
- 3.33 Mae hefyd heriau cydlynu sy'n gallu cyfyngu ar ledaeniad ynni adnewyddadwy. Mae cynyddu cynhyrchu sydd o dan berchnogaeth leol fel arfer yn gofyn am aliniad

¹⁰⁶ Llywodraeth Cymru (2025). [‘Datganiad ysgrifenedig: Ymgynghoriad polisi a ffefrir ar hydrogen’](#).

¹⁰⁷ Llywodraeth Cymru (2025). [‘Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023’](#).

rhwng awdurdodau lleol, cymunedau, gweithredwyr y grid, tirfeddianwyr a chadwyni cyflenwi. Gall cydlynu ar raddfa ranbarthol fod yn heriol, a gall hynny olygu nad yw cyfleoedd i ddatgarboneiddio, cryfhau diogelwch ynni lleol a chadw gwerth economaidd o fewn cymunedau Cymru yn cael eu gwireddu'n llawn. Gall gweithgarwch ar lefel y CJC helpu i fynd i'r afael â'r bylchau cydlynu hyn drwy gefnogi cynllunio rhanbarthol mwy strategol a datgloi prosiectau sy'n darparu llu o fanteision.

- 3.34 Er bod cynhyrchu adnewyddadwy a pherchnogaeth leol yng Nghymru wedi tyfu, mae'n debygol y bydd cynnydd pellach yn dibynnu ar gamau wedi'u targedu i oresgyn y rhwystrau buddsoddi a chydlynu yn y camau cynnar hyn.

Datblygu Coridorau Datgarboneiddio Gwres Rhanbarthol

- 3.35 Mae'r galw am wres yng Nghymru wedi'i glystyru'n fawr, gan greu cyfleoedd clir ar gyfer rhwydweithiau gwres ardal a systemau pwmp gwres a rennir. Mae pypiau gwres cymunol yn systemau a rennir sy'n gwasanaethu un bloc o fflatiau neu res o dai teras. Maent yn arbennig o bwysig ar gyfer blociau o fflatiau, lle gall diffyg lle gyfyngu ar osod systemau pwmp gwres unigol. I'r gwrthwyneb, mae rhwydweithiau gwres yn systemau mwy a chanolog sy'n dosbarthu gwres i nifer o adeiladau ac sy'n aml yn cysylltu â pherthnasau nad ydynt yn breswyl i ddarparu llwythi angor.
- 3.36 Mae'r cynlluniau hyn yn aml yn aros yn eu hunfan oherwydd bod y camau cynharaf – gwaith parthau gwres, prif gynlluniau rhwydwaith, cydlynu llwythi angor a gosod y darn cyntaf o bibellwaith cefnffyrdd – yn cynnwys cyfnodau ad-dalu hir ac yn anaml iawn yn cael eu hystyried gan y farchnad ar eu pennau eu hunain. Er mwyn gwneud y rhwydweithiau'n fwy hyfyw ar gyfer buddsoddi, gellir defnyddio cyllid cyhoeddus i helpu i gefnogi camau cynllunio prosiectau o'r fath.
- 3.37 Er enghraifft, cafodd Rhwydwaith Gwres Bae Caerdydd (sy'n agosáu at gael ei gwblhau) ei alluogi gan gyd-ariannu cyhoeddus – bydd yn dal stêm a oedd yn cael ei wastraffu'n flaenorol o gyfleuster lleol sy'n cynhyrchu ynni o wastraff ac yn ei bibellu fel gwres defnyddiol i adeiladau cyhoeddus a phreifat, gan gynhyrchu manteision economaidd a charbon.¹⁰⁸ Mewn cymunedau gwledig neu wasgaredig, lle nad yw rhwydweithiau gwres llawn eu maint yn hyfyw, gallai CJCau ddefnyddio'r LGF i dreialu clwstwr o bympiau gwres cymunol neu gynlluniau 'micro' ardaloedd. Gallai grŵp o gartrefi gael eu gwasanaethu gan ffynhonnell pwmp gwres o'r ddaear neu o'r aer a rennir, gan wella effeithlonrwydd a fforddiadwyedd o'i gymharu â systemau unigol. Mae profiad rhyngwladol yn tanlinellu effaith harneisio gwres gwastraff ar raddfa: er enghraifft, mae canolfan

¹⁰⁸ Yr Ymddiriedolaeth Garbon (2023). [Low carbon district heating with Cardiff Council](#).

ddata Facebook yn Odense yn Nenmarc yn adfer hyd at 100,000 MWh o wres gwastraff bob blwyddyn i gyflenwi rhwydwaith gwres ardal ar draws y ddinas – digon i gynhesu tua 6,900 o gartrefi - ac mae'r cyfan yn cael ei bweru gan drydan adnewyddadwy.¹⁰⁹

Ehangu Cynhyrchu a Storio Ynni Adnewyddadwy sydd o dan Berchnogaeth Leol

- 3.38 Mae llawer o brosiectau gwynt, solar a storio canol radd yng Nghymru yn wynebu bwlch cyllido yn y cam datblygu. Mae costau sy'n gysylltiedig ag astudiaethau dichonoldeb, arolygon amgylcheddol, cynllunio a gwaith grid yn aml yn ormodol i grwpiau cymunedol neu ddatblygwyr llai, hyd yn oed pan fo'r prosiectau'n dechnegol hyfyw. Gallai'r LGF helpu i fynd i'r afael â rhai o'r risgiau cam cynnar hyn, a gellir ei ddefnyddio hefyd fel cyllid cyfatebol neu gyfalaf cost-isel yn ystod y cam adeiladu i gefnogi cyd-fuddsoddi, os yw'n unol â chynlluniau ynni rhanbarthol.
- 3.39 Mae gan Gymru sail gadarn o brosiectau ynni adnewyddadwy sydd o dan berchnogaeth leol ac yn cael eu rhedeg yn lleol neu gan gymunedau, ond mae'r don nesaf o gynlluniau canolig eu maint – megis ynni gwynt ar y tir, ffermydd solar a gosodiadau storio batri canolig eu maint – yn wynebu risgiau datblygu a bwlch cyllido. Yn arbennig, yn 2023 ni chomisynwyd unrhyw ffermydd gwynt newydd am y tro cyntaf ers y 1990au.¹¹⁰
- 3.40 Gellid defnyddio cyllid cam datblygu i gefnogi prosiectau ynni lleol dan arweiniad cynghorau, cwmnïau cydweithredol neu fentrau cymunedol. Gallai ymyriadau o'r fath gynnwys grantiau neu fenthyciadau ailgylchadwy i dalu costau cam cynnar megis astudiaethau dichonoldeb, asesiadau amgylcheddol, ceisiadau cynllunio a gwaith cysylltu â'r grid – costau sy'n aml yn rhy beryglus i grwpiau cymunedol neu ddatblygwyr llai eu hysgwyddo ar eu pennau eu hunain. Yn ystod y cam cyfalaf, gallai opsiynau pellach megis cyllid cyfatebol neu fenthyciadau llog-isel helpu i gau bylchau cyllido a gwneud cyd-fuddsoddi gan fanciau, cwmnïau cydweithredol neu fuddsoddwyr cymunedol yn fwy cyraeddadwy.
- 3.41 Ar raddfa ranbarthol, efallai y bydd cyfleoedd hefyd i safoni neu grynhoi gweithgarwch – er enghraifft drwy fframweithiau caffael ar y cyd ar gyfer tyrbinau, paneli solar a batris, neu drwy fodolau cyffredin ar gyfer cytundebau budd cymunedol a strwythurau cyd-berchnogaeth. Gallai ymyriadau o'r fath helpu i leihau costau uned ac i gefnogi cyflawniad mwy cyson ar draws sawl prosiect.

¹⁰⁹ Facebook Sustainability (202). '[Denmark data center to warm local community](#)'.

¹¹⁰ RenewableUK Cymru (2025). '[Wind, Solar and Tidal Stream: Unleashing the Full Value of Welsh Renewables](#)'.

- 3.42 Mae enghreifftiau o Gymru yn amlygu'r potensial: Cododd Awel Aman Tawe,^{111 112} cwmni ynni gwynt cydweithredol cymunedol yn Ne Cymru, dros £2.5 miliwn drwy gynigion cyfranddaliadau lleol (wedi'u hehangu gan fenthyciad gan Lywodraeth Cymru) i adeiladu dau dyrbin gwynt gyda chyfanswm o 4.7 MW – sydd bellach yn cynhyrchu tua 12 GWh y flwyddyn (digon i bweru tua 2,500 o gartrefi), gyda'r elw'n cael ei ailfuddsoddi yn y gymuned. Yn yr un modd, cyfunodd cynllun ynni dŵr Ynni Ogwen yng Ngwynedd gyhoeddiad cyfranddaliadau lleol (tua 85% o'r cyfalaf yn dod o fewn y gymuned) â chyllid cychwynol gan raglenni llywodraethol, gan alluogi gosodiad ynni dŵr 'rhedeg-yn-yr-afon' 100 kW sy'n awr yn pweru 185 o gartrefi ac yn sianelu incwm i brosiectau lleol. Mae'r achosion hyn yn dangos sut y gall cymorth cyhoeddus cymedrol ryddhau cyfalaf lleol sylweddol. Mae dadansoddiad gan Lywodraeth y DU wedi canfod bod prosiectau adnewyddadwy â pherchnogaeth leol a rennir yn tueddu i ddarparu mwy o fuddion cymunedol ac i fwynhau lefel uwch o dderbyniad cyhoeddus, gan amlygu gwerth y model hwn.¹¹³

Cefnogi Systemau Ynni Lleol Clyfar (SLES) ar Draws Prif Asedau Cymunedol

- 3.43 Mae Systemau Ynni Lleol Clyfar yn integreiddio cynhyrchu ar y safle (solar ffotofoltaidd, gwynt bach neu CHP), storio batri, pypmiao gwres trydan, gwefrwyr cerbydau trydan a thechnolegau rheoli uwch i gydbwysu cyflenwad a galw yn ddeallus o fewn ardal benodol – boed hynny'n gampws, yn gymdogaeth neu'n rhwydwaith o adeiladau cyhoeddus.
- 3.44 Er enghraifft, mae Clwb Pêl-droed Treffynnon yn Sir y Fflint wedi uwchraddio ei faes chwarae yn ddiweddar gyda system ynni glyfar integredig sy'n cynnwys paneli solar ar y safle, banciau batri, pypmiao gwres o'r aer ar gyfer y clwb, sawl pwynt gwefru cerbydau trydan, a rheolyddion clyfar sy'n cysylltu'r goleuadau llifoleuol a'r offer â llwyfan rheoli ynni.¹¹⁴ Disgwylir i'r prosiect SLES cynhwysfawr hwn, a gefnogir gan grant gan Lywodraeth Cymru, gyflenwi tua 80% o anghenion ynni blyneddol y clwb, gan leihau ei ddefnydd o drydan y grid a'i filiau ynni i raddau tebyg. Mae'r degau o filoedd o bunnoedd sy'n cael eu harbed bob blwyddyn ar drydan yn cael eu hailgyfeirio i raglenni gwreiddiau'r clwb, gan ddangos y buddion cymunedol sy'n deillio o hunangynhaliadaeth ynni leol.
- 3.45 Mae ymchwil yn dangos y gall SLES wella gwydnwch ynni lleol (drwy alluogi cymunedau neu gampysau i barhau i weithredu yn ystod toriadau ehangach ar y

¹¹¹ Llywodraeth Cymru (d.d.) 'Awel Aman Tawe - astudiaeth achos ynni'.

¹¹² Ynni Lleol/Local Energy (2019). 'Awel Co-op: Fferm Wynt Mynydd y Gwrhyd'.

¹¹³ Yr Adran Diogeledd Ynni a Sero Net (2025). 'Community benefits and shared ownership for low carbon energy infrastructure: Atodiad Dadansoddol'.

¹¹⁴ Llywodraeth Cymru (2025). '£10 miliwn i gefnogi prosiectau ynni dan arweiniad y gymuned ledled Cymru'.

grid) a hyrwyddo cyfiawnder ynni drwy gadw buddsoddiad a buddion economaidd yn lleol.¹¹⁵

- 3.46 Yn hytrach na darparu cyllid ad-hoc ar gyfer gosodiadau solar neu fatri unigol, gallai ymyriadau ganolbwyntio ar ddatblygu mentrau rhanbarthol cydgysylltiedig ar gyfer Systemau Ynni Lleol Clyfar (SLES). Gallai hyn gynnwys nodi grwpiau o ganolfannau cymunedol, cyfleusterau hamdden, lleoliadau addysgol neu safleoedd gofal iechyd a allai elwa ar becynnau integredig sy'n cyfuno cynhyrchu adnewyddadwy, storio a rheolaeth glyfar.
- 3.47 Byddai pwyslais ar integreiddio yn helpu i sicrhau bod y technolegau hyn yn gweithredu gyda'i gilydd i optimeiddio defnydd ynni ac i rannu pŵer lle bo'n briodol, yn hytrach na gweithredu fel asedau ar wahân. Gallai rhaglen ranbarthol hefyd gefnogi safoni llwyfannau digidol a phrotocolau rhannu data sy'n ofynnol ar gyfer systemau clyfar, yn ogystal ag ymgynnull gwasanaethau hyblygrwydd – megis allforio pŵer wedi'i storio yn ôl i'r grid ar adegau o alw brig. Gallai treialu modelau SLES a graddio'r rhai sy'n profi'n effeithiol helpu i leihau costau ac allyriadau ar draws safleoedd cymunedol, gan gefnogi ymgysylltiad y cyhoedd â dulliau ynni mwy datganoledig.

Adeiladu Gwydnwch Ynni Gwledig drwy Ficrorwydweithiau a Storio

- 3.48 Mewn ardaloedd gwledig, gall cyfyngiadau ar y grid a bregusrwydd i doriadau gyfyngu ar allu busnesau bach, ffermydd a chymunedau gwasgaredig i drydaneiddio gwres a thrafnidiaeth. Mae microrwydweithiau – sy'n cysylltu cynhyrchu solar, storio batri, systemau ymateb i alw ac, mewn rhai achosion, gwynt neu ynni dŵr ar raddfa fach – yn cynrychioli ymyriad posibl i wella gwydnwch lleol a lleihau'r dibyniaeth ar uwchraddiadau drud i'r grid. Gallai cyllid gefnogi treialu systemau o'r fath, yn enwedig lle mae diddordeb presennol mewn perchnogaeth leol, ynghyd â'r astudiaethau technegol, y trefniadau cyfreithiol a'r integreiddio â chynllunio ynni lleol sy'n ofynnol ar gyfer eu datblygu. Dros amser, gellir cysylltu microrwydweithiau hefyd â phympiau gwres ar raddfa gymunedol neu storfa thermol a rennir er mwyn creu systemau ynni mwy cyfannol sy'n addas i ardaloedd gwledig.
- 3.49 Mae cyfyngiadau capasiti ar y grid yng Nghymru – yn enwedig mewn ardaloedd gwledig – yn cyfyngu ar y gallu i ehangu technolegau carbon-isel ac yn gweithredu fel rhwystr i drydaneiddio gwres a thrafnidiaeth.¹¹⁶ Mae microrwydweithiau gwledig – systemau trydan ar raddfa fach sy'n gallu gweithredu'n

¹¹⁵ Gupta and others (2025). '[Energy transition through community energy, local energy and smart local energy system initiatives](#)'. Advances in Building Energy Research, Cyfrol 20, Rhif 1, 33–61

¹¹⁶ Senedd y DU (2022). '[Grid capacity in Wales](#)'. Pwyllgor Materion Cymreig.

hanner-annibynnol ar y prif rwydwaith – yn cynrychioli ymyriad posibl i wella gwydnwch ynni lleol a chefnogi datgarboneiddio mewn ardaloedd oddi ar y grid neu â grid gwan. Gall microrwydweithiau ddod â chynhyrchu adnewyddadwy, storio batri a rheolaeth glyfar ynghyd i reoli cyflenwad a galw, gyda rhai ffurfweiddiadau hefyd yn cynnwys cynhyrchu wrth gefn neu dechnolegau sy'n dod i'r amlwg fel storio hydrogen. Gellid defnyddio cyllid ar gyfer arloesi neu brosiectau arddangos i dreialu systemau o'r fath mewn ardaloedd anodd eu cyrraedd ac asesu eu hyfywedd ymarferol.

- 3.50 Enghraifft gyfredol yw'r fenter HARVEST yng Nghanolbarth Cymru (sy'n rhan o raglen arloesedd hinsawdd Llywodraeth Cymru), sy'n arbrofi gyda system ynni wledig 'rhithwir' sy'n cysylltu ffermydd lleol a busnesau bach drwy ynni adnewyddadwy a storio a rennir.¹¹⁷ Yn ei ail gam, derbyniodd HARVEST tua £500k gan Lywodraeth Cymru a £660k ychwanegol drwy Ynni Cymru i osod paneli solar a batris ac i brofi rheolaethau grid clyfar yn nhref Llanidloes a'r cyffiniau.¹¹⁸ Bydd y prosiect hwn yn archwilio sut y gall microrwydwaith ar raddfa gymunedol alluogi cymdogion i gynhyrchu, rhannu a storio ynni'n lleol, gan gynyddu gwydnwch yn erbyn aflonyddwch ar y grid a lleihau'r angen am uwchraddiadau rhwydwaith costus. Mae ymchwil ryngwladol yn atgyfnerthu gwerth dulliau o'r fath: mae astudiaethau wedi canfod bod microrwydweithiau cymunedol yn galluogi datganoli cyflenwad ynni a hyd yn oed masnachu trydan rhwng cyfoedion o fewn cymunedau, tra hefyd yn gwella dibynadwyedd mewn ardaloedd â gridiau gwan.¹¹⁹ Fodd bynnag, maent hefyd yn nodi bod rhwystrau sylweddol yn parhau – sef costau cyfalaf cychwynnol uchel, cymhlethdod rheoleiddiol, a diffyg mecanweithiau cyllido wedi'u teilwra ar gyfer gridiau bach eu maint.

Cryfhau Gallu Rhanbarthol, Sgiliau a Datblygu'r Biblinell Gam Cynnar

- 3.51 Mae capasiti cyfnod datblygu cyfyngedig o fewn cynghorau, grwpiau cymunedol ac actorion lleol eraill yn gyfyngiad ar draws llawer o dechnolegau carbon-isel. Gallai ymyriadau sy'n anelu at gydlynu rhanbarthol gynnwys darparu templedi achos busnes safonol, modelau caffael a chyfreithiol a rennir, a chymorth technegol i leihau dyblygu ac i wella ansawdd prosiectau. Gallai rhaglenni sgiliau ar gyfer peirianwyr rhwydweithiau gwres, gosodwyr pypmiao gwres a thechnegwyr batris hefyd helpu i ehangu cadwyni cyflenwi lleol a chefnogi cyflawniad amserol.

¹¹⁷ Tyfu Canolbarth Cymru (dim dyddiad). '[Innovating to Optimise Rural Grids Through Agricultural Communities](#)'. [Cyrchwyd 30 Ionawr 2026]

¹¹⁸ Cyngor Sir Powys (2025). '[Mid Wales projects move into prototype stage to deliver real-world clean energy solutions](#)'.

¹¹⁹ Trivedi and others (2022). '[Microrwydweithiau Seiliedig yn y Gymuned: Literature Review and Pathways to Decarbonise the Local Electricity Network](#)'. Renewable Energy, 185: 1336–1350

Gall cryfhau'r amodau galluogi hyn gyfrannu at biblinell ehangach ac hunangynhaliol o brosiectau ynni dros amser.

- 3.52 Mae astudiaethau ar drawsnewidiadau carbon-isel yn pwysleisio bod sefydliadau cefnogol a mecanweithiau cyllido yn hanfodol i oresgyn methiannau marchnad mewn meysydd fel ynni cymunedol.¹²⁰ Gall darparu grantiau ac arbenigedd arbenigol i ddod â phrosiectau i'r cam 'yn barod ar gyfer buddsoddi' helpu i ryddhau cyllid preifat a chymunedol, gyda'r ymyriadau hyn hefyd yn helpu i sefydlu piblinell hirdymor o fuddsoddiadau ynni lleol sy'n ymestyn y tu hwnt i'r cyfnod cyllido cychwynol.

Crynodeb o Ymyriadau Ynni

- 3.53 O edrych arnynt gyda'i gilydd, mae'r themâu hyn yn darparu canllaw hyblyg ar sut y gellid defnyddio ymyriadau i gyflymu ynni adnewyddadwy a charbon-isel o dan berchnogaeth leol ar raddfa ranbarthol. Nid yw hon yn rhestr gynhwysfawr na rhagnodol, a bydd y dewis o ymyriadau'n dibynnu ar y cyd-destun lleol, y trefniadau llywodraethu a blaenoriaethau'r gymuned. Fodd bynnag, mae canolbwyntio cymorth ar risgiau cam cynnar, integreiddio systemau a'r amodau galluogi ehangach ar gyfer buddsoddiad hirdymor yn gallu cryfhau economïau lleol a helpu i sicrhau bod buddion y trawsnewid ynni yn cael eu cadw o fewn cymunedau Cymru.

¹²⁰ Karimi (2025). '[Towards Sustainable Microgrids: A Review on the Integration of Renewable Energy and Energy Storage in Future Energy systems](#)'. Journal of Future Energy Systems, 7(1): 55–70.

Trafnidiaeth a Chysylltedd Digidol

- 3.54 Llwybr Newydd (2021) yw strategaeth drafnidiaeth 20-mllynedd Cymru, wedi'i strwythuro o amgylch tair prif flaenoriaeth: lleihau'r angen i deithio drwy ddod â gwasanaethau'n nes at bobl; galluogi symud pobl a nwyddau yn effeithlon, hygyrch a chynaliadwy drwy wasanaethau a seilwaith trafndiaeth sydd wedi'u dylunio'n dda – yn unol ag egwyddorion yr Hierarchaeth Drafnidiaeth Gynaliadwy; ac annog newid dulliau teithio tuag at ffurfiau teithio mwy cynaliadwy, gan gynnwys teithio llesol a thrafnidiaeth gyhoeddus.¹²¹
- 3.55 Mae'r Hierarchaeth Drafnidiaeth Gynaliadwy yn llywio buddsoddiadau yn y dyfodol drwy flaenoriaethu cynnal, rheoli ac uwchraddio seilwaith trafndiaeth presennol mewn ffordd sy'n gallu gwrthsefyll newid hinsawdd, a, lle bo angen seilwaith newydd, drwy roi blaenoriaeth i gerdded a beicio, trafndiaeth gyhoeddus, a cherbydau allyriadau hynod isel dros gerbydau modur preifat.

Allyriadau

- 3.56 Yn 2023, roedd cyfraniad allyriadau'r sector trafndiaeth¹²² yn cynrychioli 18% o allyriadau Cymru yn 2023 – tua 6.0 MtCO₂e ac yn 14.6% yn is na'r llinell sylfaen. Arhosodd allyriadau trafndiaeth yn bennaf yn ddigyfnewid am flynyddoedd nes i bandemig COVID-19 sbarduno gostyngiad sydyn yn 2020. Er bod allyriadau wedi adlamu'n rhannol, maent yn dal i fod yn is na lefelau 2019, gan adlewyrchu newidiadau parhaol mewn ymddygiad teithio a chynnydd mewn gweithio o gartref.

¹²¹ Llywodraeth Cymru (2021). [Llwybr Newydd: strategaeth drafnidiaeth Cymru](#).

¹²² Diffinnir y sector trafndiaeth, fel y disgrifir yma, fel sectorau 'Trafndiaeth Ddomestig' a 'Hedfan a Llongau Rhyngwladol' TESS yn y drefn honno.

Ffigur 3.13: Cwmpodd allyriadau trafndiaeth yn ystod COVID ac maent wedi aros yn is na'r llinell sylfaen ers hynny

Cyfraniad allyriadau (MtCO₂e) y sector trafndiaeth yng Nghymru

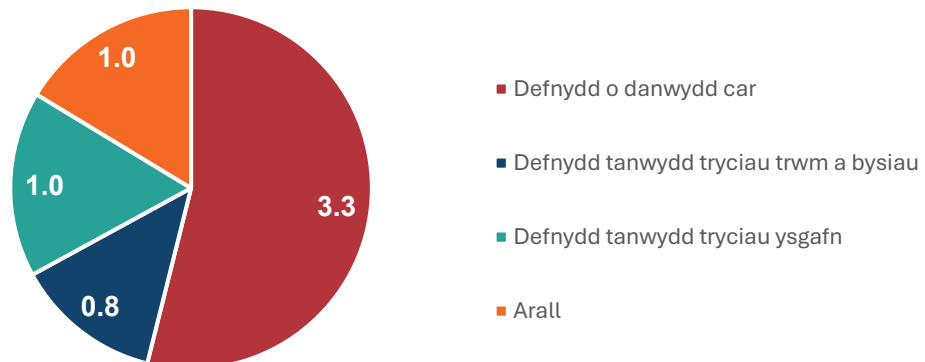

Ffynhonnell: Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol

3.57 Caiff allyriadau'r sector trafndiaeth eu dominyddu gan drafnidiaeth ar y tir, gyda cheir yn cyfrannu 53.9% o gyfanswm y sector (3.3 MtCO₂e). Ar ôl ceir, cyfrannodd tryciau dyletswydd ysgafn (16.6%, 1.0 MtCO₂e) a thryciau dyletswydd trwm (13.1%, 0.8 MtCO₂e) fwyaf at lefelau allyriadau, gan gynrychioli gyda'i gilydd 30% o gyfanswm y sector (gweler **Ffigur 3.14**).

Ffigur 3.14: Mae allyriadau o geir yn cyfrif am dros hanner allyriadau trafndiaeth

Dadansoddiad Allyriadau Trafndiaeth Cymru (MtCO₂e) yn 2023

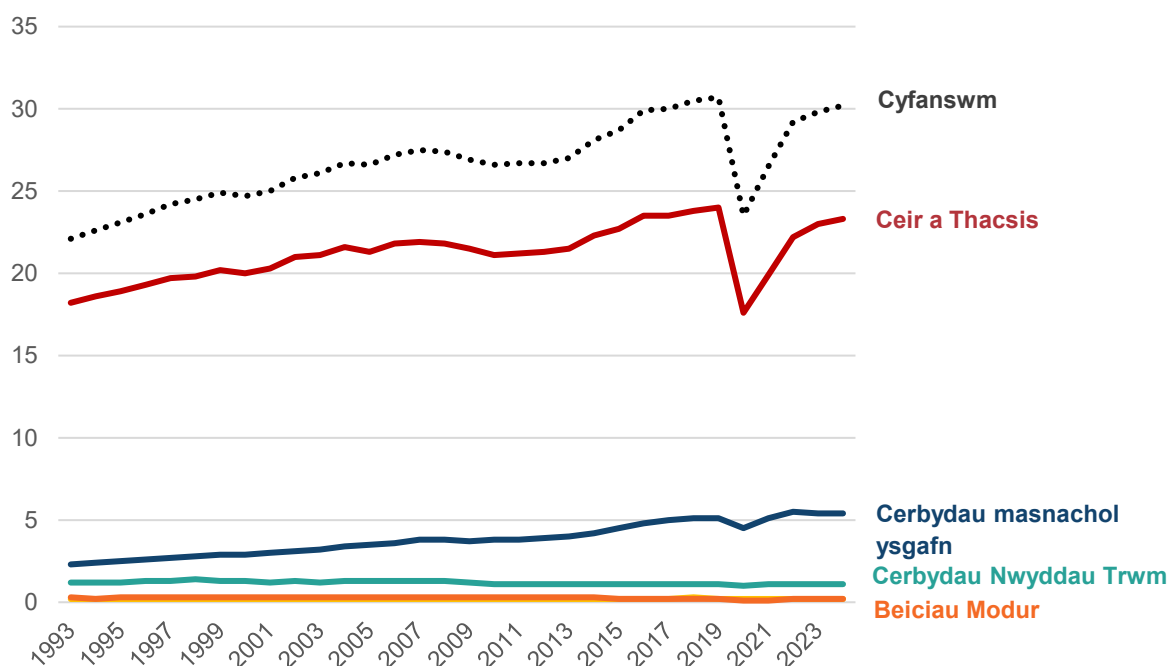
Nodyn: Mae 'Arall' yn cynnwys Hedfan sifil, Rheilffyrdd, Cludiant dŵr, Cyfanswm trafndiaeth ddomestig arall, a Hedfan a llongau rhyngwladol

Ffynhonnell: Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol

3.58 Yn unol â'r proffil allyriadau hwn, mae data cyfaint traffig yn dangos bod ceir yn dominyddu defnydd ffyrdd yng Nghymru yn llethol (gweler **Ffigur 3.15**). Mae'r data'n dangos bod cyfaint traffig ceir a thacsis yn sylweddol uwch na holl ddsbarthiadau cerbydau eraill drwy gydol y gyfres amser, gyda faniau ysgafn yn ffurfio'r categori nesaf mwyaf ond eto ar lefel llawer is. Mae cyfaint cerbydau nwyddau trwm yn parhau'n gymharol fach, ac mae bysiau a choetsys yn cynrychioli cyfran fach iawn o gyfanswm y cilometrau a deithir gan gerbydau. Mae'r dosbarthiad hwn o weithgarwch ffyrdd yn atgyfnerthu'r casgliad mai ceir yw'r prif ysgogwr o'r galw am drafnidiaeth a'r allyriadau cysylltiedig, tra bo moddau fel bysiau a choetsys yn cyfrif am gyfran ymylol yn unig o'r traffig ffyrdd.

Ffigur 3.15: Mae ceir a thacsis yn cyfrif am y mwyafrif llethol o'r traffig ffyrdd ac wedi dilyn trywydd hir-dymor am i fyny

Cyfaint traffig ffyrdd (biliynau o gilometrau cerbydau) yn ôl math o gerbyd ac yn ôl blwyddyn, Cymru

Nodyn: Cafodd 2000, 2001 a 2020–2022, yn y drefn honno, eu heffeithio gan brotest tanwydd Medi 2000 a chan effaith clwy'r Traed a'r Genau. A chan bandemig y coronafeirws (COVID-19). Cymerwch ofal wrth ddehongli'r data hyn a'u cymharu â chyfnodau amser eraill.

Ffynhonnell: Amcangyfrifon traffig ffyrdd (TRA), TRA0206, yr Adran Drafnidiaeth

Tueddiadau dulliau teithio

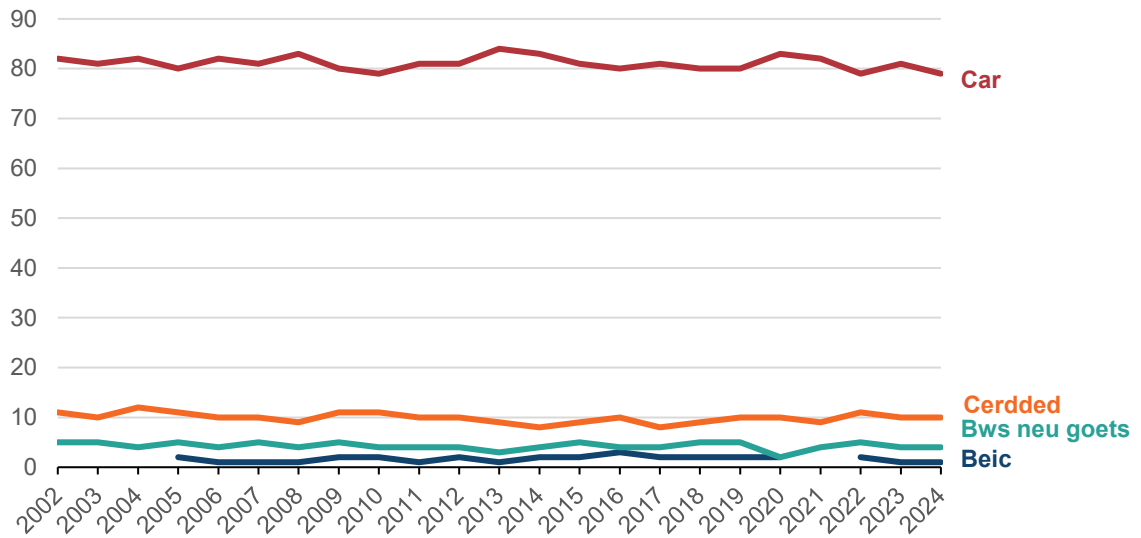
3.59 Wrth edrych ar dueddiadau dulliau teithio o ran defnydd trafndiaeth, mae **Ffigur 3.16** yn darparu dadansoddiad blynyddol o'r dull teithio arferol y dywedodd unigolion sy'n byw yng Nghymru eu bod yn ei ddefnyddio i gyrraedd gwaith. Yn 2023, amcangyfrifir bod 79% o weithwyr yng Nghymru yn defnyddio car i deithio i'r

gwaith – y gyfran uchaf o unrhyw ranbarth ym Mhrydain Fawr (yr un fath â'r Dwyrain Canolbarth). Mae hyn yn cymharu â 67% ar gyfer Prydain Fawr i gyd.

- 3.60 Un ffactor sy'n cyfrannu at gyfran uwch Cymru o deithwyr sy'n defnyddio car yw ei dwysedd poblogaeth cymharol isel a diffyg crynodiad, sy'n cynyddu'r tebygolrwydd bod unigolion yn byw ymhellach o ganolfannau cyflogaeth ac felly'n wynebu darpariaeth trafndiaeth gyhoeddus sy'n llai helaeth neu'n llai aml.

Ffigur 3.16: Trafnidiaeth mewn car yw'r dull teithio dominyddol ar gyfer teithio i'r gwaith yng Nghymru

Dull teithio arferol cyrraedd y gwaith pobl sy'n byw yng Nghymru (% o'r cyfanswm)

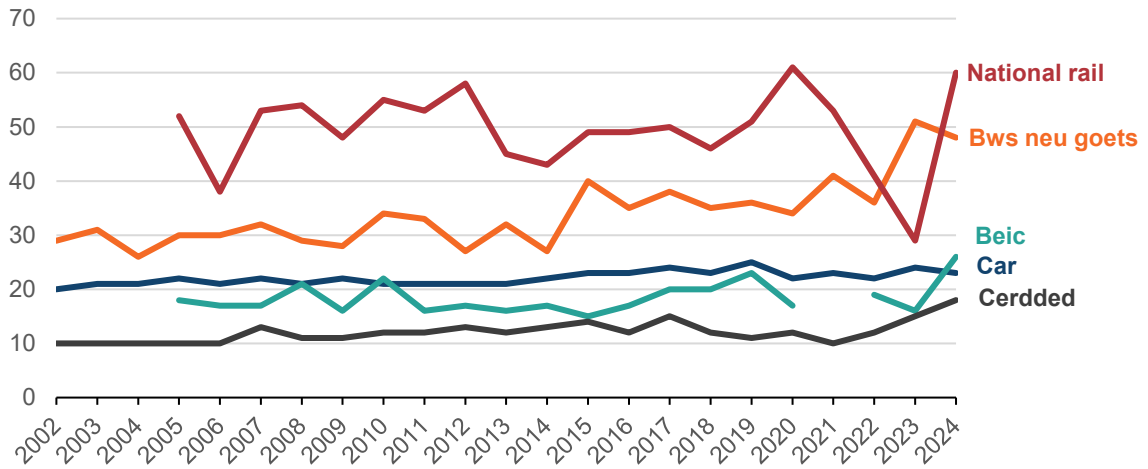

Ffynhonnell: TSGB0108, yr Adran Drafnidiaeth

- 3.61 Rhwng 2002 a 2024, nid welwyd unrhyw newid amlwg mewn dulliau teithio yng Nghymru. Mae cyfran y bobl sy'n teithio i'r gwaith mewn car wedi aros yn eithaf sefydlog, gan newid ychydig yn unig o 82% i 79%, gyda mân amrywiadau o flwyddyn i flwyddyn.
- 3.62 Mae amseroedd teithio i'r gwaith yng Nghymru wedi cynyddu ychydig ers 2002, gan godi o 20 munud i 24 munud yn 2024 ar draws pob dull teithio (gweler **Ffigur 3.17**). Fodd bynnag, er gwaethaf y cynnydd cymedrol hwn, roedd amser teithio cyfartalog Cymru yn 2024 yn dal yn is na chyfartaledd Prydain Fawr, sef 28 munud.

Ffigur 3.17: Trafnidiaeth gyhoeddus fel arfer

Amser cyfartalog a gymerir i deithio i'r gwaith (munudau)

Ffynhonnell: TSGB0111, yr Adran Drafnidiaeth

- 3.63 Yn y cyd-destun hwn, mae strategaeth Gweithio'n Gallach Llywodraeth Cymru yn gosod uchelgais i 30% o'r gweithlu weithio o bell yn rheolaidd, ¹²³gan leihau'r angen am deithiau hirach i'r gwaith a gostwng y galw cyffredinol am deithio. Mae hyn yn cyd-fynd â Blaenoriaeth 1 o'r strategaeth Llwybr Newydd, sy'n pwysleisio mwy o weithio gartref ac o bell a mwy o ddefnydd o deithio llesol er mwyn lleihau'r dibyniaeth ddyddiol ar geir preifat.

Teithio Llesol

- 3.64 Diffinnir teithio llesol fel cerdded (am o leiaf 10 munud) neu feicio fel dull o deithio i gyrraedd cyrchfan benodol. Nid yw'n cynnwys cerdded na beicio a wneir er pleser, am resymau iechyd, neu ar gyfer hyfforddi.¹²⁴
- 3.65 Cymru oedd y wlad gyntaf i basio Deddf Teithio Llesol (2013), gan ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau gynllunio ar gyfer cerdded a beicio. Yn Neddf Teithio Llesol (Cymru) 2013, nododd Llywodraeth Cymru ei huchelgais 'i wneud cerdded a beicio y ffordd fwyaf naturiol a chyffredin o symud o gwmpas'.¹²⁵ Mae tystiolaeth o sawl astudiaeth boblogaeth hydredol yn y DU wedi dangos bod teithio llesol yn helpu i gynnal ac i wella iechyd corfforol a meddyliol drwy gydol oes unigolyn.¹²⁶ Canfu adroddiad gan Sefydliad Iechyd y Byd (WHO) yn 2022 hefyd fod teithio llesol

¹²³ Llywodraeth Cymru (2022). 'Gweithio'n ddoethach: strategaeth gweithio o bell i Gymru'.

¹²⁴ Llywodraeth Cymru (2023). 'Teithio llesol (cerdded a beicio): Ebrill 2022 i Mawrth 2023'.

¹²⁵ Ymchwil y Senedd (2023). 'Y Ddeddf Teithio Llesol: 10 mlynedd yn ddiweddarach'.

¹²⁶ Closer (2023). 'Active Travel: evidence and insights from UK longitudinal population studies'.

i'r gwaith yn gysylltiedig â thua 10% yn llai o risg o glefyd cardiofasgwlaidd a 30% yn llai o risg o ddiabetes math 2.¹²⁷

- 3.66 Wrth gwrs, efallai na fydd teithio llesol yn bosibl i bawb – megis unigolion ag anableddau symudedd neu'r rhai sy'n byw mewn lleoliadau hynod anghysbell – ond lle bo'n bosibl, gall gael effeithiau cadarnhaol ar iechyd a lles, gan gynnwys i'r rhai nad ydynt ar hyn o bryd yn cyrraedd y lefel cymeradwy o weithgarwch corfforol wythnosol. Mae hyn er gwaethaf yr effaith y gallai dewis teithio llesol ei chael ar leihau'n gadarnhaol gyfraniadau allyriadau o drafnidiaeth yng Nghymru ac ar greu cymunedau sy'n gyffredinol iachach i bobl fyw ynddynt.
- 3.67 Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed i 45% o deithiau gael eu gwneud drwy drafnidiaeth gyhoeddus, cerdded a beicio erbyn 2040. Roedd hyn yn cynrychioli cynnydd o 13% ar gyfran amcangyfrifedig y dulliau teithio yn 2019, sef 32%.¹²⁸
- 3.68 Mae datganiad uchelgais Sero Net Cymru yn nodi tri phrif lwybr lliniaru ar gyfer trafndiaeth: lleihau'r galw a sicrhau newid dull teithio (gyda thargedau i 35% o deithiau gael eu gwneud drwy drafnidiaeth gyhoeddus, cerdded a beicio erbyn 2025, gan godi i 39% erbyn 2030); cyflymu'r defnydd o dechnolegau allyriadau isel ac allyriadau sero; a gwella effeithlonrwydd tanwydd y fflyd o gerbydau confensiynol sy'n weddill.¹²⁹
- 3.69 Yn 2024–25, beiciodd 11% o oedolion o leiaf unwaith y mis at ddibenion teithio llesol. Mae hyn yn gynydd cymedrol o 1.8 pwynt canran ers 2018–19, gyda chynnydd a gostyngiad o flwyddyn i flwyddyn (gweler **Ffigur 3.18**)

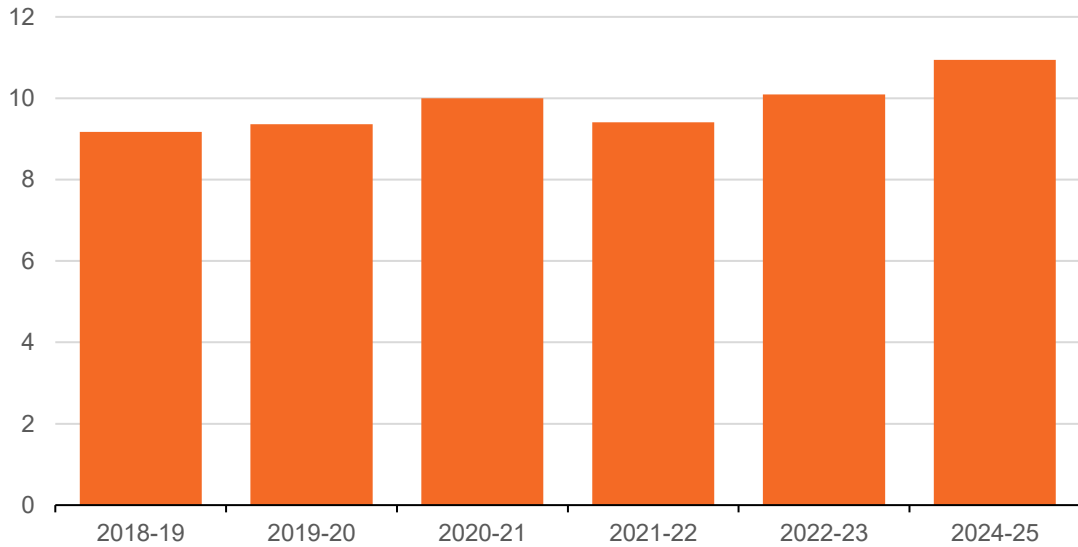
¹²⁷ Sefydliad Iechyd y Byd (2022). '[Cycling and walking can help reduce physical inactivity and air pollution, save lives and mitigate climate change](#)'.

¹²⁸ Llywodraeth Cymru (2023). '[Cynllun Cyflawni Trafnidiaeth Cenedlaethol 2022 i 2027](#)'.

¹²⁹ Llywodraeth Cymru (2023). '[Cynllun Cyflawni Trafnidiaeth Cenedlaethol 2022 i 2027](#)'.

Ffigur 3.18: Mae cyfran y bobl a feiciodd o leiaf unwaith y mis wedi parhau i gynyddu rhywfaintyn ystod y blynyddoedd diwethaf

Cyfran y bobl a deithiodd ar feic o leiaf unwaith y mis

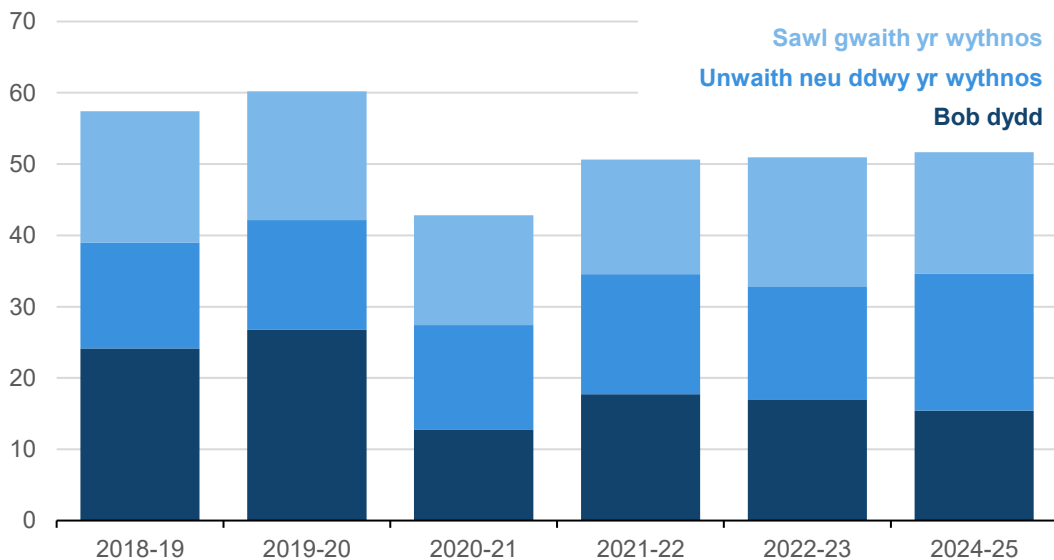

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Cymru.

- 3.70 Mae cyfran y bobl a gerddodd am o leiaf 10 munud fel ffurf o deithio llesol yn parhau i fod yn sylweddol uwch na'r gyfran a feiciodd. Yn 2024–25, nododd 52% o'r ymatebwyr eu bod yn cerdded unwaith neu ddwywaith yr wythnos at ddibenion teithio llesol, sy'n fras gyson â 2021–22 a 2022–23 (y ddwy flynedd ar 51%), er eu bod yn is na'r lefelau cyn y pandemig, sef 57% yn 2018–19 a 60% yn 2019–20.

Ffigur 3.19: Mae cyfran yr oedolion sy'n cerdded at ddibenion teithio llesol wedi dirywio ers 2018–19, gyda gostyngiad amlwg yn nifer y rhai sy'n cerdded bob dydd

Cyfran (%) yr oedolion sy'n ymgymryd â theithio llesol drwy gerdded, yn ôl amllder

Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Cymru.

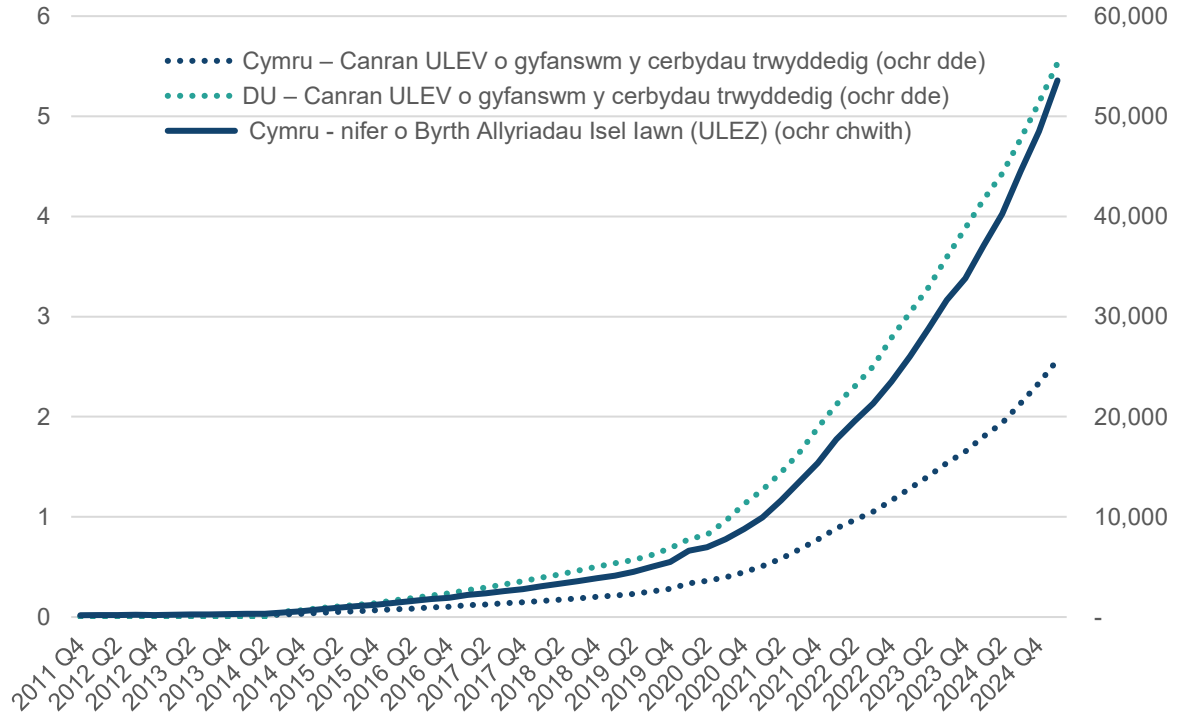
Cerbyd Trydan

- 3.71 Er gwaethaf yr Hierarchaeth Drafnidiaeth Gynaliadwy, ni fydd teithio llesol na thrafnidiaeth gyhoeddus yn briodol ar gyfer pob math o daith. O ystyried y dibyniaeth barhaus uchel ar geir mewn patrymau teithio bob dydd, disgwylir felly i gyfran sylweddol o'r gostyngiad mewn allyriadau yn y sector trafndiaeth yn y dyfodol ddod o gynnydd yn y defnydd o gerbydau sy'n allyrru llai ac o gerbydau allyriadau sero.
- 3.72 Yn wir, o dan Lwybr Cytbwys y CCC, rhagwelir y bydd y trawsnewid o gerbydau ag injan tanio mewnol i gerbydau trydan- batri (BEVs) yn darparu'r rhan helaeth o'r datgarboneiddio yn y sector trafndiaeth yng Nghymru dros y cyfnod 2025–2050. Amcangyfrifir bod mabwysiadu cerbydau trydan batri (BEVs) yn cyfrif am 87.8 MtCO₂e cyfanswm o 98.0 MtCO₂e ostyngiad mewn allyriadau trafndiaeth arwyneb, o'i gymharu â 5.1 MtCO₂e sy'n cael ei briodoli i fesurau lleihau'r galw, a ddiffinnir yma fel lleihau cyfanswm y cilometrau a deithir gan gerbydau. Er nad yw llwybr y CCC wedi'i fwriadu i fod yn rhagnodol, mae'n tynnu sylw at rôl ganolog trydaneiddio wrth sicrhau gostyngiadau hirdymor mewn allyriadau o drafnidiaeth arwyneb.
- 3.73 Fel y dengys **Ffigur 3.20**, mae canran y cerbydau trwyddedig ar y ffordd sy'n cael eu dosbarthu ar hyn o bryd fel cerbydau allyriadau isel iawn (ULEVs) tua 5.5% yn y DU ac 2.6% yng Nghymru. Er mai cyfran gymharol fach o'r cerbydau ar y ffordd yng Nghymru a'r DU ar hyn o bryd yw cerbydau trydan, mae'r gyfran hon wedi cynyddu'n sylweddol dros y blynyddoedd diwethaf.
- 3.74 Mae Llywodraeth y DU wedi ymrwymo i ddadgarboneiddio cyflym o drafnidiaeth ffyrdd drwy gyfuniad o ddyddiadau diddymu graddol a gorchmynion rheoleiddiol. Bydd gwerthiant ceir petrol a diesel newydd yn dod i ben yn 2030, gyda hybridau'n cael eu caniatáu tan 2035, tra bydd faniau â pheiriannau hylosgi mewnol (ICE) yn gallu parhau tan 2035. Caiff y diddymu graddol hyn eu gorfodi gan y Gorchymyn Cerbydau Allyriadau Sero (ZEV), sy'n ei gwneud yn ofynnol i weithgynhyrchwyr gyrraedd targedau blynyddol cynyddol ar gyfer gwerthiant ceir a faniau allyriadau sero – roedd y ffigur ar gyfer ceir yn 2024, sef 24.3%, yn uwch na'r targed o 22%; cyrhaeddodd y ffigur ar gyfer faniau 9.3%, ychydig yn is na'r targed o 10%.¹³⁰

¹³⁰ Yr Adran Drafnidiaeth (2025). '[Phasing out sales of new petrol and diesel cars from 2030 and supporting the ZEV transition: summary of responses and joint government response](#)'.

Ffigur 3.20: Mae mabwysiadu cerbydau allyriadau isel iawn (ULEVs) wedi parhau i gyflymu dros y blynyddoedd diwethaf, ond mae'r duedd yng Nghymru yn llusgo y tu ôl i'r hyn a welir yn y DU

Tueddiadau cerbydau allyriadau isel iawn (ULEV) yng Nghymru a'r DU

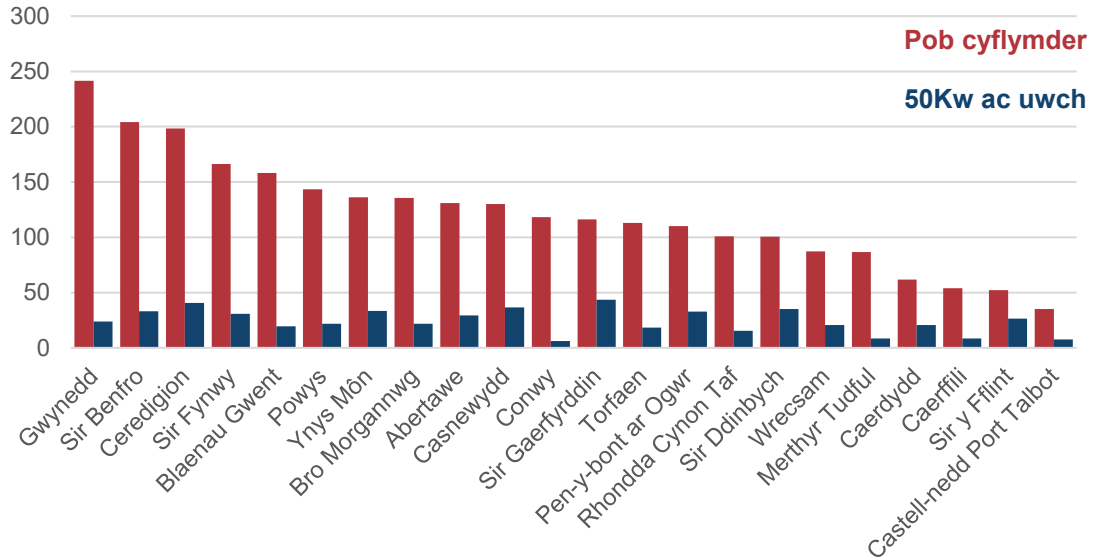

Ffynhonnell: TSGB0108

- 3.75 Mae angen rhwydwaith cynhwysfawr o wefrwyr cerbydau trydan sy'n hygyrch i'r cyhoedd er mwyn cefnogi mabwysiadu cerbydau trydan batri ar raddfa fawr yng Nghymru. Bydd cyfradd gosod pwyntiau gwefru yn dibynnu'n bennaf ar fuddsoddiad gan y sector preifat, ac fe'i heffeithir o bosibl gan gost uwchraddio cysylltiadau'r grid a thirwedd wledig Cymru.
- 3.76 Mae darpariaeth seilwaith gwefru yng Nghymru yn parhau i fod yn anghyson. Er enghraifft, mae gan Wunedd 242 o ddyfeisiau gwefru cyhoeddus fesul 100,000 o drigolion, o'i gymharu â dim ond 36 yn Neath Port Talbot (gweler **Ffigur 3.21**). Ceir amrywiad sylweddol hefyd yn y ddarpariaeth pŵer-uchel (50kW+), gyda Sir Gaerfyrddin yn cynnal 43 o wefrwyr o'r fath fesul 100,000 o bobl, tra nad oes gan Ferthyr Tudful ond naw.

Ffigur 3.21: Mae amrywiad sylweddol yn narpariaeth dyfeisiau gwefru cyhoeddus ledled Cymru

Dyfeisiau gwefru cyhoeddus fesul 100,000 o'r boblogaeth yn 2025, yn ôl cyflymder gwefru

Ffynhonnell: TSGB0108

Mynediad at wasanaethau a chysylltedd

3.77 Mae siopau bwyd, ysgolion, swyddfeydd post, llyfrgelloedd, canolfannau hamdden, meddygfeydd teulu a deintyddion yn enghreifftiau o wasanaethau hanfodol y mae pobl yng Nghymru angen cael mynediad atynt yn weddol aml neu ar frys er mwyn cefnogi eu bywydau o ddydd i ddydd. Wrth drafod ‘mynediad’, mae’n bwysig cydnabod bod sawl dimensiwn yn cyfrannu at ba un a yw gwasanaeth yn wirioneddol hygyrch – ac mae rhai ohonynt yn cael eu hanwybyddu’n aml. Er bod yr adran hon yn canolbwyntio ar amser teithio fel y prif fesur o hygyrchedd (a ddefnyddir fel arfer fel dirprwy ar gyfer pellter), mae ffactorau eraill — megis yr amseroedd y mae gwasanaethau ar gael, a pha mor hawdd yw trefnu apwyntiadau neu ymweliadau — hefyd yn chwarae rhan arwyddocaol i unigolion. Fodd bynnag, mewn llawer o achosion, mae’r agweddau ehangach hyn ar hygyrchedd y tu allan i gwmpas ymyriadau buddsoddi rhanbarthol.

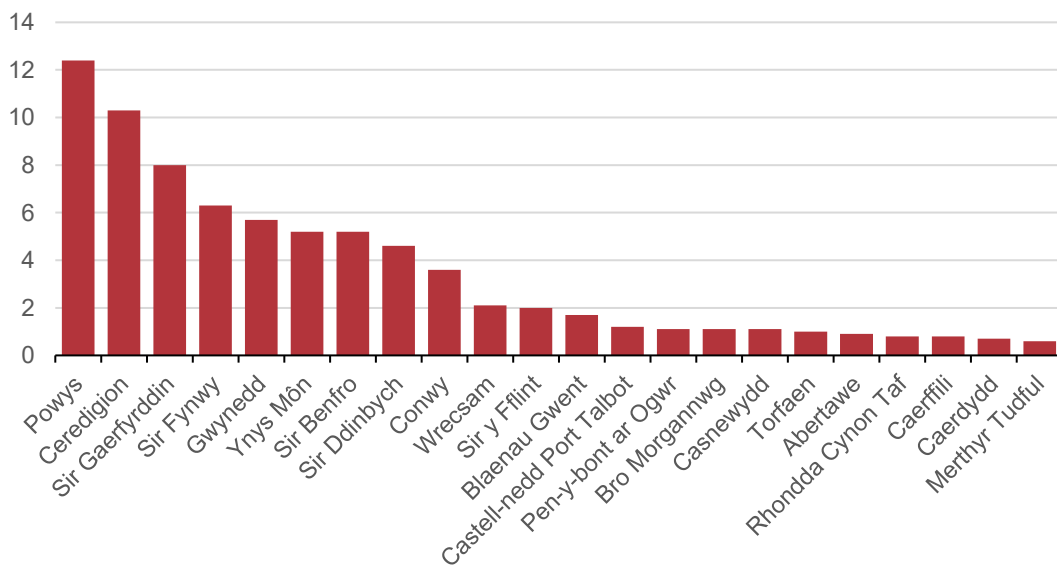
3.78 Fel y gellid ei ragweld, mae’r amser teithio disgwylidig i gyrraedd amryw wasanaethau yn hirach i unigolion po lai yw’r math o anheddiad y maent yn byw ynddo (dinasoedd, trefi, pentrefi ac ati); ac mae dwysedd poblogaeth yr ardal ehangach gyfagos hefyd yn ffactor. Fodd bynnag, mae’r amser sydd ei angen i gyrraedd gwasanaethau wrth ddibynnu ar drafnidiaeth gyhoeddus yn cynyddu’n llawer cyflymach mewn aneddiadau llai o faint, o’i gymharu â’r rhai sydd â mynediad at gerbyd preifat (sydd yn gymharol isel ym mhob math o anheddiad).

3.79 Mae maint yr anheddiad, yn hytrach na pa mor ar wasgar yw'r ardal, yn ffactor fwy o ran cynyddu'r amser sydd ei angen i gyrraedd gwasanaethau. Er bod y mwyafrif o boblogaeth Cymru yn byw mewn trefi mawr, mae tua 30.2% o boblogaeth Cymru yn byw mewn Ardaloedd Allbwn sy'n cael eu dosbarthu fel rhai gwledig.¹³¹ Mae hyn yn parhau i olygu bod lleiafrif sylweddol yn wynebu anfantais difrifol os nad oes ganddynt fynediad at gerbyd preifat.

3.80 Mae cysylltedd band eang yn hanfodol i fywyd bob dydd, gan ategu sut mae pobl yn gweithio, yn dysgu, yn cael mynediad at wasanaethau, yn cyfathrebu ac yn cymryd rhan yn yr economi fodern. Ar draws Cymru, fodd bynnag, mae mynediad at fand eang cyflym a dibynadwy yn amrywio'n sylweddol, gyda Phowys – yr awdurdod lleol mwyaf gwasgaredig – â dros 12% o eiddo preswyl nad ydynt yn gallu derbyn band eang cyflym iawn (gweler **Ffigur 3.22**).

Ffigur 3.22: Mae amrywiad sylweddol yn y ddarpariaeth band eang cyflym iawn ar draws Cymru

Canran yr eiddo preswyl nad ydynt yn gallu derbyn band eang cyflym iawn (30 Mbit/eil), yn ôl Awdurdod Lleol (2025)

Ffynhonnell: Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (WIMD) 2025 – data dangosyddion yn ôl Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is (LSOA) ac awdurdod lleol – parth mynediad at wasanaethau

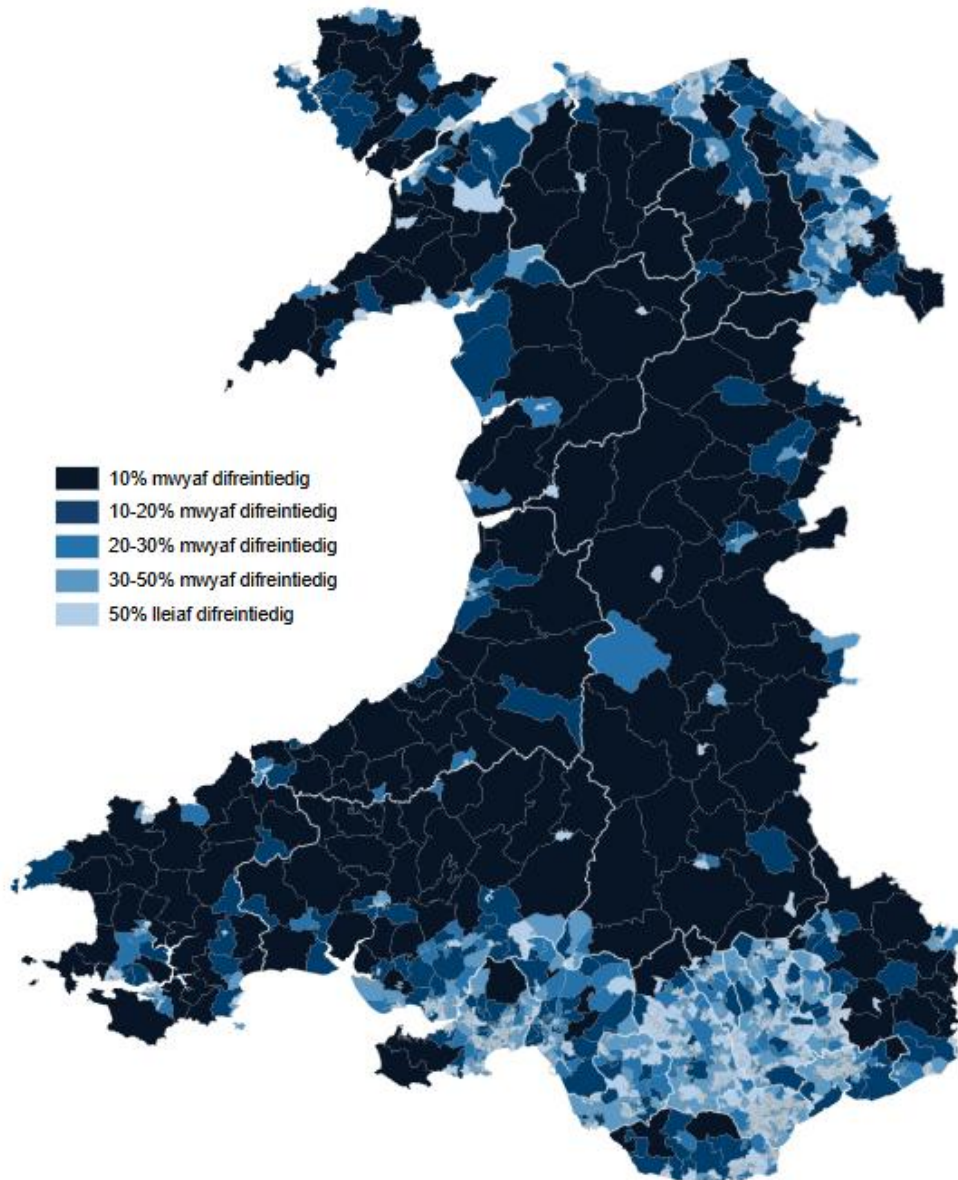
3.81 Mae map Parth Mynediad at Wasanaethau Cymru o Fynegai Amddifadedd Lluosog Cymru isod yn dangos faint o arwynebedd daearyddol Cymru sy'n cael ei gwmpasu gan yr 10% o Ardaloedd Allbwn Haen Is (LSOAs) mwyaf difreintiedig – yr ardaloedd mewn glas tywyll. Mae hyn yn dangos pa mor fawr yw'r problem o ran

¹³¹Cyfrifir cyfrannau poblogaeth drwy gyfuno'r Dosbarthiad Gwledig-Trefol ar gyfer Lloegr a Chymru (Tabl 1D: Dosbarthiadau Awdurdodau Lleol 2021 (LAD21) – Tabl Atodol y Dosbarthiad Gwledig-Trefol) ynghyd â chyfrifon poblogaeth preswylwyr arferol Cyfrifiad 2021 (P02: Poblogaeth preswylwyr arferol yn ôl grŵp oedran pum mlynedd, awdurdodau lleol yng Nghymru a Lloegr)

mynediad at wasanaethau mewn rhannau gwledig o Gymru lle mae dwysedd y boblogaeth yn is ac, o ganlyniad, mae'r LSOAau yn cwmpasu ardaloedd mwy.

Ffigur 3.23: Mae amddifadedd o ran mynediad at wasanaethau yn amlwg yn y rhan fwyaf o ranbarthau Cymru

Amddifadedd o ran mynediad at wasanaethau ar draws LSOAau, WIMD (2025)

Ffynhonnell: Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (2025)

Ymyriadau Trafnidiaeth

Rhesymeg y Ddyfais

3.82 Mae buddsoddiadau mewn seilwaith trafndiaeth wedi'u cydnabod ers tro byd fel ysgogwyr posibl o dwf economaidd lleol. Drwy wella cysylltedd a lleihau amseroedd teithio, gall ymyriadau o'r fath wella cynhyrchiant a chryfhau

mynediad at gyflogaeth, gwasanaethau a marchnadoedd. Er bod tystiolaeth am effeithiau lles ar lefel prosiect yn parhau i esblygu, mae meta-ddadansoddiadau ar lefel grynodedol yn gyson yn nodi perthynas gadarnhaol sylweddol rhwng seilwaith trafndiaeth a gweithgarwch economaidd ar raddfeydd rhanbarthol a chenedlaethol, yn enwedig yn y tymor hir ac ar lefelau uwch o grynhoi daearyddol.¹³² Mae Astudiaeth Trafndiaeth Eddington (2006) Llywodraeth y DU yn nodi yn yr un modd fod perfformiad rhwydweithiau cenedlaethol yn alluogwr pwysig cynhyrchiant a chystadleurwydd, gan amcangyfrif y gallai gostyngiad o 5 y cant yn amser teithio busnes ar y rhwydwaith ffyrdd arwain at arbedion cost o tua £2.5 biliwn—sef tua 0.2 y cant o'r CMC.¹³³

- 3.83 Y rhesymeg economaidd sylfaenol yw bod cysylltiadau trafndiaeth gwell yn cefnogi paru mwy effeithlon rhwng gweithwyr a swyddi ac yn galluogi busnesau i gyrraedd cyflenwyr a chwsmeriaid am gost is. Mae'r mecanweithiau hyn yn helpu i greu economïau crynhoi – enillion cynhyrchiant sy'n codi pan fydd gweithgarwch economaidd yn dod yn fwy crynodedig yn ddaearyddol.^{134,135} Er y gall effeithiau crynhoi o'r fath gryfhau cynhyrchiant mewn canolfannau trefol, nid yw dosbarthiad y buddion hyn yn unffurf.¹³⁶ Gall ardaloedd gwledig a phrin eu poblogaeth brofi enillion mwy cyfyngedig, gan adlewyrchu dwyseddau is o weithgarwch economaidd a llai o botensial ar gyfer effeithiau clwstwr.
- 3.84 Yn ehangach, mae rhwydweithiau trafndiaeth dibynadwy ac effeithlon yn hwyluso mynediad at wasanaethau hanfodol ac yn cefnogi cyfranogiad mewn cyflogaeth, addysg, gofal iechyd a gweithgareddau bob dydd, gan gyfrannu at les cyffredinol. Fel rheol, y gwneir y cynnydd mwyaf mewn cynhyrchiant neu enillion economaidd pan fydd ymyriad yn mynd i'r afael â bwlch cysylltedd clir neu'n datrys tagfa. Mewn ardaloedd sydd eisoes yn cael eu gwasanaethu'n dda gan seilwaith trafndiaeth, efallai y bydd buddsoddiad ychwanegol yn cynhyrchu enillion mwy cyfyngedig.
- 3.85 Mae datgarboneiddio trafndiaeth yn parhau i fod yn her ganolog i Gymru, gan fod y sector yn cyfrif am tua 17–18 y cant o allyriadau. Mae angen cymysgedd o ymyriadau, yn amrywio o fesurau sy'n lleihau neu'n osgoi'r angen i deithio i'r rhai sy'n symud gweithgarwch tuag at ddulliau mwy cynaliadwy neu'n gwella effeithlonrwydd a pherfformiad allyriadau'r gweithgarwch trafndiaeth sy'n parhau

¹³² Vålila (2025). '[The economic impact of transport infrastructure: a review of project-level vs. aggregate-level evidence](#)'. Transport Reviews, Cyfrol 45, Rhifyn 4, 4 Gorffennaf 2025, Tudalennau 459-481

¹³³ Trysorlys EF (2006). '[The Eddington Transport Study The case for action: Sir Rod Eddington's advice to Government](#)'.

¹³⁴ Graham (2007). '[Agglomeration, productivity and transport investment](#)'. Journal of transport economics and policy (JTEP), 41(3), 317-343

¹³⁵ What Works Centre for Local Economic Growth (2023). '[Understanding Agglomeration](#)'.

¹³⁶ Y Comisiwn Annibynnol ar Symudedd Cymdeithasol (2023). '[Spatial Agglomeration, Productivity and Inequality](#)'.

(y fframwaith Osgoi-Symud-Gwella).¹³⁷ Mae gan Lywodraeth Cymru dargedau sy'n ymwneud ag osgoi a symud ar gyfer trafndiaeth ar y tir eisoes, gan gynnwys i 39% o deithiau gael eu gwneud drwy ddulliau cynaliadwy ac i 30% o'r gweithlu weithio o bell erbyn 2030.

Seilwaith Teithio Llesol

- 3.86 Gall galluogi mwy o gerdded a beicio helpu i leihau dibyniaeth ar geir ac ar yr un pryd gefnogi iechyd y cyhoedd. Gallai ymyriadau gynnwys cynllunio a chyllido rhwydweithiau teithio llesol diogel – megis llwybrau beicio ar wahân, llwybrau cerdded gwell a chroesfannau ffyrdd diogel – i gysylltu ardaloedd preswyl â chyrchfannau allweddol fel canol trefi, ysgolion a chanolfannau trafndiaeth. Gellir defnyddio cyllid hefyd i lenwi bylchau ar gyfer prosiectau megis pontydd troed newydd neu ailddyluniadau ar lefel y stryd. Mae gwelliannau i seilwaith yn fwyaf effeithiol pan gânt eu hategu gan addysg ac ymgysylltu â'r gymuned, gan helpu trigolion i deimlo'n hyderus wrth fabwysiadu opsiynau teithio newydd.
- 3.87 Er enghraifft, feadeiladodd cynllun teithio llesol gwerth £30 miliwn yn Waltham Forest (Llundain) lonydd beicio a parthau troed; o ganlyniad, gostyngodd traffig ceir dros 50% mewn rhannau o'r fwrdeistref tra bod cerdded a beicio wedi cynyddu'n sylweddol.^{138,139} Gallai trawsnewidiadau tebyg mewn trefi yng Nghymru – wedi'u haddasu i anghenion lleol – wneud canol trefi'n fwy hygyrch ac atyniadol, er y bydd angen atebion mwy creadigol mewn pentrefi gwledig (e.e. llwybrau cerdded diogel drwy bentrefi) oherwydd y pellteroedd hirach.

Cerbydau Trydan a Seilwaith Gwefru

- 3.88 Mae ehangu defnydd o gerbydau trydan yn elfen bwysig o leihau allyriadau trafndiaeth ffyrdd. Gallai ymyriadau gynnwys buddsoddi mewn seilwaith gwefru cerbydau trydan, yn enwedig mewn lleoliadau lle mae'r sector preifat wedi bod yn arafach i'w ddarparu – megis trefi llai neu goridorau strategol allweddol. Gellid hefyd gyfeirio cymorth tuag at drydaneiddio fflydoedd cyhoeddus a rhai a rennir, gan gynnwys bysiau a cherbydau awdurdodau lleol, drwy gyfrannu at ddatblygu depos gwefru neu gynorthwyo gyda chaffael cerbydau. Gall mesurau o'r fath helpu i sicrhau bod y trawsnewid i gerbydau trydan yn hygyrch ar draws rhanbarthau ac ymhlith pob math o ddefnyddwyr trafndiaeth.
- 3.89 Mae pryder am yr ystod yn parhau i fod yn bryder amlwg ymhlith defnyddwyr presennol a darpar ddefnyddwyr cerbydau trydan batri (BEV), gan adlewyrchu

¹³⁷ Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru (2024). '[Sero Net 2035: Gwersi o Gynlluniau Rhyngwladol i Ddatgarboneiddio Trafndiaeth](#)'.

¹³⁸ Air Quality News (2023). '[Waltham Forest Sees Health Benefit from Cycling and Walking Scheme](#)'.

¹³⁹ Dajnak and Walton (2018). '[Waltham Forest study of life expectancy benefits of increased physical activity from walking and cycling](#)'.

ansicrwydd ynghylch a yw'r tâl sy'n weddill yn y cerbyd yn ddigon i gwblhau teithiau hirach neu rai eb eu cynllunio. I fynd i'r afael â'r rhwystr hwn, mae angen nid yn unig cynyddu argaeledd cyffredinol seilwaith gwefru ond hefyd ei ddsbarthiad gofodol,¹⁴⁰ gan gynnwys ehangu gwefru yn y gweithle o ystyried mai ceir yw'r modd teithio i'r gwaith mwyaf cyffredin (gweler **Ffigur 3.16**). Mae rhwydwaith gwefru trwchus ac hygyrch – yn enwedig un sy'n darparu opsiynau dibynadwy gartref, yn y gwaith ac ar draws prif goridorau teithio – wedi'i gydnabod yn eang fel elfen ganolog i leihau pryder am yr ystod. Drwy leihau'r risg gwirioneddol a'r risg posibl o beidio â gallu ail-wefru pan fo angen, gall seilwaith gwefru mwy estynedig ac wedi'i leoli'n well hybu hyder yn sylweddol yn y defnydd o gerbydau trydan a chefnogi mabwysiadu ehangach.

Trafnidiaeth Gyhoeddus Allyriadau Isel

- 3.90 Gall buddsoddi mewn opsiynau trafndiaeth gyhoeddus lân helpu i symud teithwyr i ffwrdd o ddefnyddio ceir preifat a lleihau allyriadau o deithiau hanfodol. Gallai ymyriadau gynnwys ariannu'r trawsnewid i fysiau a threnau allyriadau isel — er enghraifft drwy gefnogi fflydoedd bysiau trydan neu hydrogen, y seilwaith gwefru neu ail-gyflenwi cysylltiedig, a gwell cydlynu llwybrau ac amserlenni. Gall gweithio gyda gweithredwyr i gyflwyno bysiau trydan ar brif goridorau, ynghyd â mesurau megis tocynnau integredig, wneud trafndiaeth gyhoeddus yn fwy cyfleus ac yn fwy hygyrch. Gall cymorth cyfalaf wedi'i dargedu hefyd helpu i fynd i'r afael â'r costau cychwynnol uwch ar gyfer bysiau sero-allyriadau a seilwaith depo, gyda'r buddsoddiadau cychwynnol hyn yn cael eu gwrthbwyso dros amser gan gostau gweithredu is ac ystod ehangach o fanteision iechyd ac amgylcheddol.
- 3.91 Mae bysiau trydan yn dod yn opsiwn carbon-is na bysiau diesel pan fydd y grid trydan yn allyrru llai na thua 750g CO₂e yr kWh.¹⁴¹ Yn 2025, roedd allyriadau cyfartalog y grid yn y Deyrnas Unedig tua 170g CO₂e/kWh,¹⁴² sy'n dangos bod bysiau trydan eisoes yn cynnig mantais garbon sylweddol o dan yr amodau presennol. Wrth i systemau trydan barhau i ddatgarboneiddio – yn enwedig drwy gynydd mewn cynhyrchu adnewyddadwy – bydd y fantais hon yn cryfhau ymhellach.
- 3.92 Y tu hwnt i ostyngiadau mewn nwyon tŷ gwydr, mae bysiau trydan hefyd yn cynnig manteision sylweddol i ansawdd aer. Nid ydynt yn cynhyrchu unrhyw allyriadau NOx (ocsidau nitrogen a deuocsid nitrogen) o'r bibell wacáu, tra bo bysiau diesel yn parhau i fod yn brif ffynhonnell llygredd NOx. Mae tystiolaeth o astudiaeth yn 2024

¹⁴⁰ Shrestha and others (2022). '[Measures to resolve range anxiety in electric vehicle users](#)'. International Journal of Low-Carbon Technologies, Cyfrol 17

¹⁴¹ Nordelof and others (2019). '[Life Cycle Assessment of City Buses Powered by Electricity, Hydrogenated Vegetable Oil or Diesel](#)'. Transportation Research Part D, Cyfrol 75, tudalennau 211-222

¹⁴² Nowtricity (dim dyddiad). '[CO₂ emissions per kWh in United Kingdom](#)'. [Cyrchwyd 10 Chwefror 2026]

ar fysiau ysgol trydan yn dangos maint y manteision hyn: dangoswyd bod lleihad mewn amlygiad i PM_{2.5} (Gronynnau Matter â diamedr o 2.5 micrometr neu lai) a NO_x – llygryddion sy'n gysylltiedig ag asthma, clefydau cardiofasgwlaidd ac effeithiau iechyd andwyol eraill – yn darparu enillion sylweddol i iechyd y cyhoedd. Amcangyfrifodd yr astudiaeth y gallai disodli un bws ysgol diesel ag un trydan gynhyrchu hyd at \$247,600 o fanteision hinsawdd ac iechyd gyda'i gilydd dros ei oes.¹⁴³

- 3.93 Mae Casnewydd bellach yn gweithredu dros 50 o fysiau trydan, ac yn rhagweld gostyngiad o 11,500 tonnell o CO₂ (a dileu 4.5 tonnell o NO_x) dros 15 mlynedd drwy ddisodli bysiau diesel.¹⁴⁴ Mae hyn yn dangos sut mae cefnogaeth ranbarthol i fflydoedd e-bysiau yn arwain at enillion o ran yr hinsawdd ac ansawdd aer. Mewn trefi gwledig llai, gallai dyfeisiadau ganolbwyntio ar finibysiau allyriadau isel neu drafnidiaeth gymunedol, gan sicrhau teithio glanach y tu hwnt i rwydweithiau dinasoedd mawr.

Cysylltedd Digidol ar gyfer Symudedd Deallus

- 3.94 Gall seilwaith digidol a gwasanaethau symudedd sy'n cael eu gyrru gan ddata optimeiddio rhwydweithiau trafnidiaeth a gwella cysylltedd, yn enwedig mewn ardaloedd lle mae gwasanaethau confensiynol yn brin. Gallai ymyriadau posibl gynnwys datblygu atebion 'symudedd deallus' megis systemau rheoli traffig deallus, platfformau data agored a gwasanaethau trafnidiaeth ar-alw.
- 3.95 Er enghraifft, gallent ariannu gosod signalau traffig deallus sy'n addasu i amodau amser real, gan leihau tagfeydd ac allyriadau segur. Canfu meta-ddadansoddiad gan y Comisiwn Ewropeaidd (2019)¹⁴⁵ fod systemau rheoli signalau traffig addasol fel arfer yn lleihau oedi rhwng 10–20%, ac mewn peilot Surtrac yn Pittsburgh, UDA, dangoswyd bod signalau wedi'u gyrru gan AI yn lleihau oedi tua 25% ac allyriadau tua 20%.¹⁴⁶
- 3.96 Ymyriad arall yw trafnidiaeth ymatebol i'r galw: Mae gwasanaeth Fflecsi Cymru yn enghraifft o fodel llwyddiannus, gan ddefnyddio ap ffonau clyfar ac algorithmau i lwybro bysiau mini yn ddeinamig yn hytrach na dilyn llwybrau sefydlog.^{147,148} Dim ond pan a lle mae angen y mae'n gweithredu cerbydau, gan wella darpariaeth

¹⁴³ Harvard (2024). '[Electric school buses may yield significant health and climate benefits, cost savings](#)'. TH Chan School of Public Health.

¹⁴⁴ Newport Bus (2023). '[Our Electric Buses](#)'.

¹⁴⁵ Qadri and others (2020). '[State-of-art review of traffic signal control methods: challenges and opportunities](#)'. European Transport Research Review, Cyfrol 12, Erthygl rhif 55

¹⁴⁶ Govlaunch (2023). '[Pittsburgh, PA reduces traffic congestion with AI](#)'.

¹⁴⁷ Trafnidiaeth Cymru (dim dyddiad). '[Bws Fflecsi](#)'. [Cyrchwyd 10 Chwefror 2026]

¹⁴⁸ Trafnidiaeth Cymru (2022). '[flecsi – profiad o Drafnidiaeth Seiliedig ar alw yng Nghymru](#)'.

trafnidiaeth gyhoeddus mewn ardaloedd gwasgaredig tra'n lleihau milltiroedd bws gwag.

- 3.97 Gall CJCau ehangu gwasanaethau digidol-galluog o'r fath ar lefel ranbarthol (mewn partneriaeth â Trafnidiaeth Cymru), gan sicrhau bod cymunedau gwledig a threfol fel ei gilydd yn elwa ar arloesiadau symudedd deallus.

Platfformau Symudedd-fel-Gwasanaeth

- 3.98 Mae Symudedd-fel-Gwasanaeth (MaaS) yn cyfeirio at lwyfannau digidol sy'n integreiddio sawl dull trafndiaeth – megis trafndiaeth gyhoeddus, llogi ceir, rhannu beiciau a dewisiadau symudedd a rennir eraill – mewn un gwasanaeth y gall defnyddwyr ei gynllunio a thalu amdano'n ddi-drafferth. Drwy wneud teithio aml-ddull yn haws ac yn fwy cyfleus heb ddibynnu ar gar preifat, mae gan MaaS y potensial i annog newid modd teithio. Gallai ymyriadau gynnwys datblygu cymwysiaid integredig ar gyfer cynllunio teithiau a thocynnau, cefnogi creu hybiau symudedd corfforol lle mae sawl opsiwn trafndiaeth wedi'u cyd-leoli, a darparu cyllid i ehangu clybiau rhannu ceir, cynlluniau llogi e-feiciau, cyfleusterau parcio-a-theithio a systemau tocynnau integredig sy'n cwmpasu gwasanaethau bws, rheilffordd a llogi.

- 3.99 Mae enghreifftiau o Ewrop yn dangos y potensial: Sefydlodd Bremen (Yr Almaen) hybiau symudedd amlwg yn cyfuno rhannu ceir, beiciau a mynediad at drafndiaeth gyhoeddus – gan arwain at dros 6,500 yn llai o geir preifat ar ei strydoedd ac arbed 25,850 tonnell o CO₂ o fewn ychydig flynyddoedd.^{149,150}

- 3.100 I ranbarthau Cymru, gallai platfform MaaS helpu i gysylltu opsiynau symudedd gwledig a threfol, gan alluogi teithiwr mewn pentref i archebu bws ymatebol i'r galw yn ddi-drafferth i dref, ac yna drên a gwasanaeth llogi beiciau ar gyfer rhan olaf y daith. Drwy fuddsoddi mewn gwasanaethau integredig o'r fath, gellir gwella hygyrchedd a lleihau'r ddibyniaeth ar gerbydau un-person.

Coridorau Cludo Nwyddau Gwyrdd

- 3.101 Mae cludo nwyddau yn ffynhonnell allyriadau sylweddol, ac mae dadgarboneiddio symudiad nwyddau yn hanfodol ar gyfer targedau hinsawdd rhanbarthol a chenedlaethol, gyda thanwydd tryciau trwm a bysiau yn allyrru 793 kt CO₂e yn 2023.¹⁵¹

¹⁴⁹ ComoUK (dim dyddiad). '[Mobility hub case study - Bremen](#)'. [Cyrchwyd 10 Chwefror 2026]

¹⁵⁰ Comisiwn Ewropeaidd (2019). '[SHARE-North: Fostering shared mobility solutions for a low-carbon North Sea Region](#)'.

¹⁵¹ Gan nad oes data tanwydd wedi'u dadgyfuno ar gyfer cludo nwyddau yn unig ar gael, defnyddir tanwydd tryciau trwm fel dangosydd dirprwyol o gludo nwyddau ar y fyrdd, gan gydnabod bod y mesur hefyd yn cynnwys defnydd tanwydd bysiau.

- 3.102 Gellid datblygu ‘coridorau cludo nwyddau gwyrdd’ drwy fuddsoddi mewn seilwaith sy’n galluogi cludo nwyddau carbon-isel. Yn ymarferol, mae hyn yn golygu cefnogi gosod gorsafoedd gwefru pŵer-uchel neu hybiau ail-danwydd hydrogen ar gyfnodau rheolaidd ar hyd prif lwybrau tryciau (megis yr M4 yn Ne Cymru neu’r A55 yn y gogledd). Er enghraifft, cyfarparodd cynllun peilot e-briffordd yn Sweden ran ¹⁵² o draffordd â llinellau trydan uwchben ar gyfer tryciau hybrid – gan haneru defnydd ynni’r tryciau ar y llwybr hwnnw ac ddileu allyriadau pibell-gefn wrth deithio ar bŵer trydan.
- 3.103 Yng Nghymru, er y byddai system llinellau uwchben yn gofyn am gamau ar lefel genedlaethol, gallai ymyriadau ganolbwyntio ar sicrhau bod hybiau nwyddau rhanbarthol a chanolfannau dosbarthu wedi’u cyfarparu â seilwaith gwefru priodol ac ar gefnogi gwelliannau i gludo nwyddau ar y rheilffordd i symud nwyddau trwm oddi ar y ffordd lle bo hynny’n bosibl. Gellid mynd i’r afael â heriau cludo nwyddau trefol hefyd drwy fesurau megis galluogi fflydoedd faniau trydan a danfoniadau ar feiciau cargo ar gyfer logisteg y filltir olaf.

¹⁵² Siemens (2016). ‘[World's first eHighway opens in Sweden](#)’.

Tai / Tlodi Tanwydd

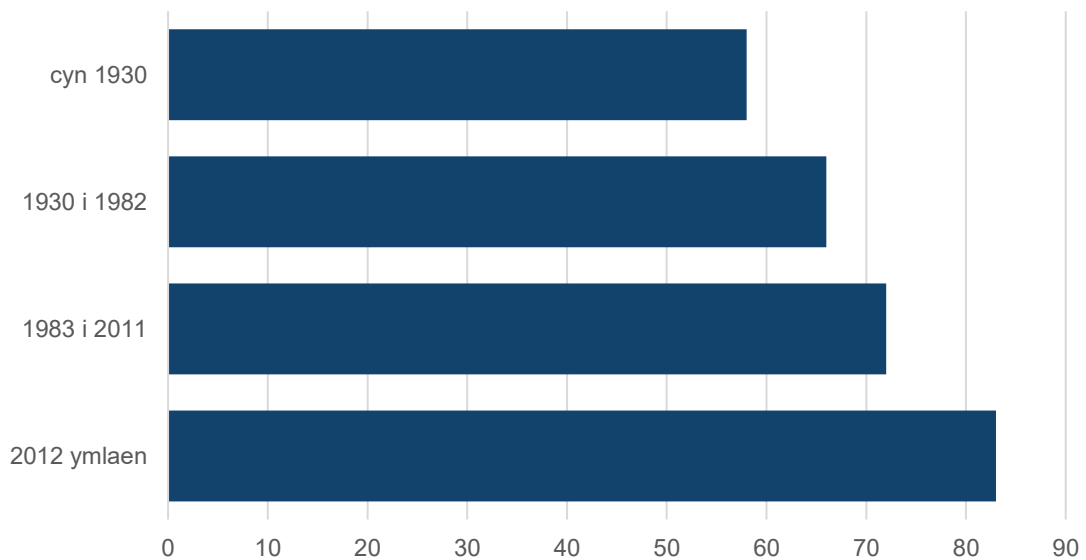
Stoc Adeiladau

3.104 Mae gan Gymru rai o'r stoc tai lleiaf ynni-ffeithlon yn Gorllewin Ewrop. Mae hyn yn rhannol oherwydd proffil oedran cartrefi Cymru: adeiladwyd tua 30.3% cyn 1919, tra dim ond 19.8% a adeiladwyd ar ôl 1992.¹⁵³ Mae'r gyfran yn amrywio'n sylweddol ar draws awdurdodau lleol – er enghraifft, mae bron hanner y cartrefi yn Rhondda Cynon Taf (49.7%) yn dyddio o'r cyfnod cyn 1919, o'i gymharu â dim ond 15.3% yn Sir y Fflint. Y Deyrnas Unedig sydd â'r stoc dai hynaf yn Ewrop, a Chymru sydd â'r stoc dai hynaf yn y DU.¹⁵⁴

3.105 Ar gyfartaledd, mae eiddo hŷn fel arfer yn cofnodi sgoriau effeithlonrwydd ynni is (gweler **Ffigur 3.24**), felly gellir defnyddio oedran yr eiddo fel dirprwy ar gyfer ansawdd - er ei fod yn amherffaith.

Ffigur 3.24: Mae tai hŷn fel arfer â lefelau effeithlonrwydd ynni gwaeth

Sgôr canolrifol effeithlonrwydd ynni, yn ôl oedran yr eiddo, Cymru, 21 Mawrth 2021

Ffynhonnell: Cyfrifiad SYG 2021, Effeithlonrwydd ynni tai yng Nghymru a Lloegr: 2023

3.106 Catrefi pâr yw'r math mwyaf cyffredin o dai, gan gyfrif am 31% o'r stoc dai. Mae cartrefi sengl yn cyfrif am 28%, tra bo tai teras a byngalos gyda'i gilydd yn cynrychioli 26%. Mae fflatiau, fflatiau deulawr neu randai yn cyfrif am 14%, ac mae

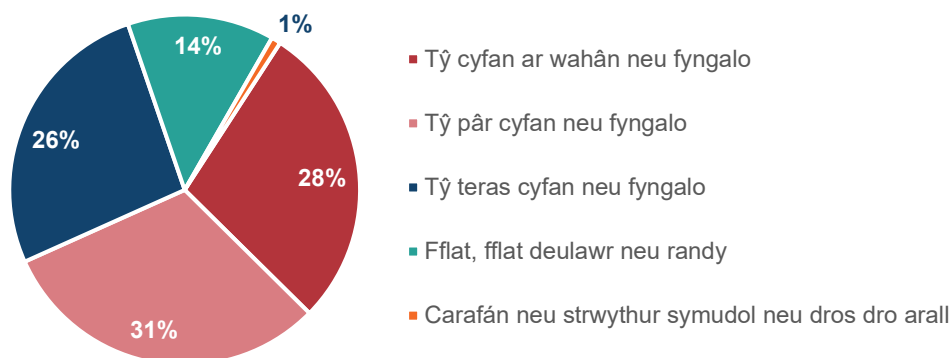
¹⁵³ Asiantaeth y Swyddfa Brisio (2024). '[Council Tax: stock of properties background information](#)'. Tabl CTSOP4.1: Nifer yr eiddo yn ôl band Treth Gyngor, cyfnod adeiladu'r eiddo, awdurdod lleol, a'r ardal allbwn haen is a chanolig, 2024

¹⁵⁴ Y Sefydliad Iechyd (2024). '[Proportion of properties built before 1919 by local authority](#)'.

strwythurau symudol neu dros dro eraill yn ffurfio'r 1% sy'n weddill (gweler **Ffigur 3.25**).¹⁵⁵

Ffigur 3.25: Cartrefi pâr yw'r math mwyaf cyffredin o dai yng Nghymru, gyda chartrefi sengl a thai teras yn dilyn, ac mae fflatiau'n ffurfio cyfran lai

Holltiad canrannol o'r mathau o lety ar gyfer pob annedd yng Nghymru, 21 Mawrth 2021

Ffynhonnell: Cyfrifiad SYG 2021, Tai yng Nghymru a Lloegr: 2021 o'i gymharu â 2011

3.107 Yn 2021, roedd 120,450 o anheddau heb eu meddiannu yng Nghymru, gan gyfrif am 8.2% o'r anheddau.¹⁵⁶

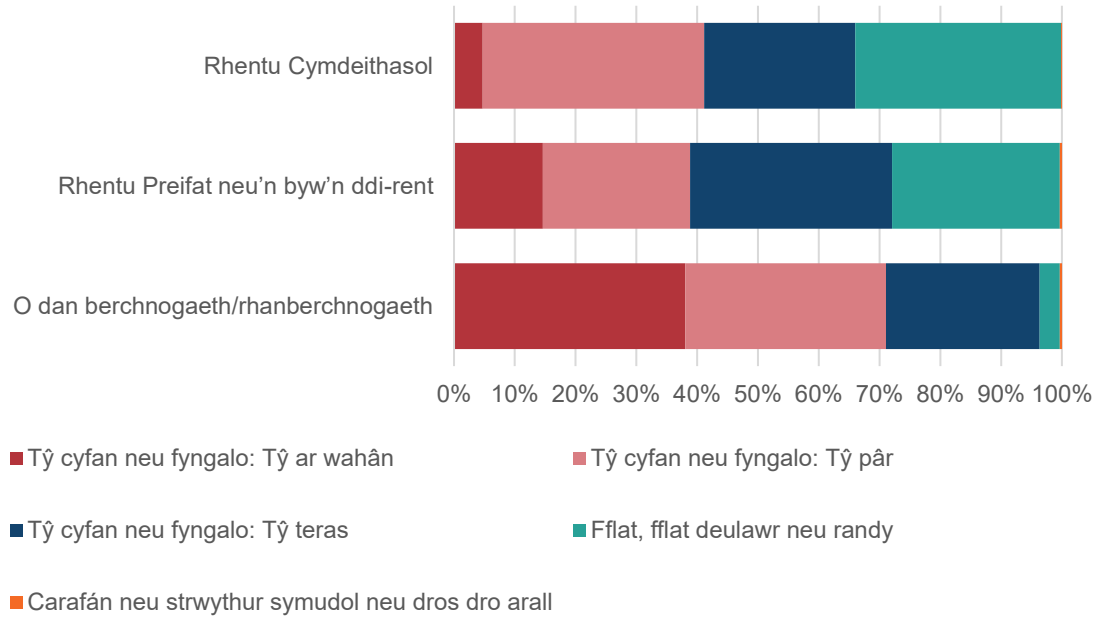
3.108 Ar gyfer anheddau a feddiannwyd, yng Nghymru, tai teras oedd â'r gyfran uchaf o anheddau wedi'u rhentu'n breifat (33.2%), tra bo cartrefi pâr â'r gyfran fwyaf o anheddau wedi'u rhentu'n gymdeithasol (36.5%). Roedd y gyfran fwyaf yng Nghymru o anheddau a berchnogir gan eu preswylwyr yn dai sengl (38.1%) - gweler **Ffigur 3.26**.

¹⁵⁵ Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2023). '[Housing in England and Wales](#)'.

¹⁵⁶ Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2023). '[Housing in England and Wales](#)'.

Ffigur 3.26: Mae'r mathau o lety yn amrywio'n sylweddol yn ôl deiliadaeth: dim ond cyfran fach o gartrefi wedi'u rhentu'n gymdeithasol yw tai cyfan a byngalos, ond nhw yw'r mathau mwyaf cyffredin ymhlith perchen-feddiannaeth

Holliad canrannol o fathau o lety yn ôl deiliadaeth anheddau a feddiannwyd, Cymru (2021)

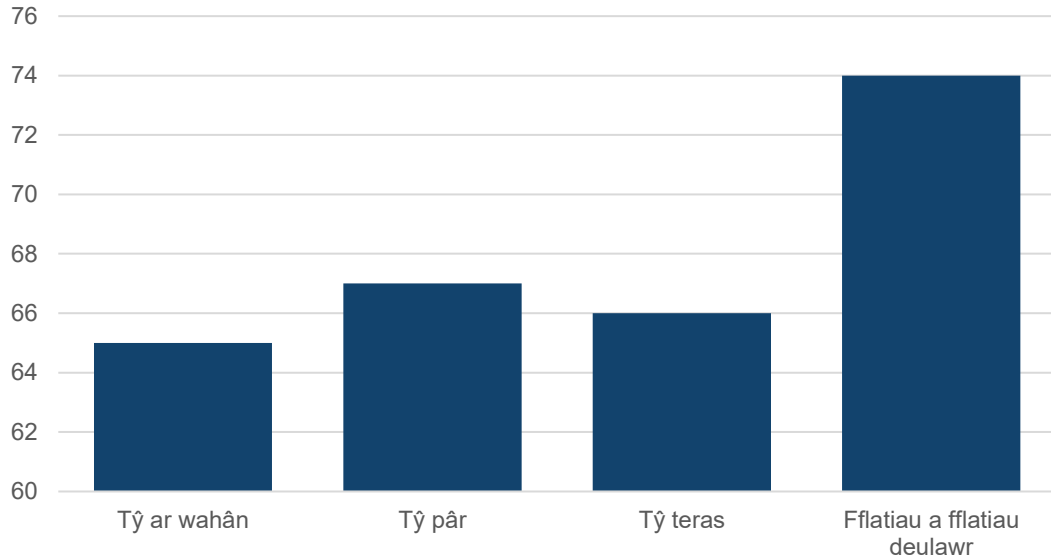
Ffynhonnell: Cyfrifiad SYG 2021, Tai yng Nghymru a Lloegr: 2021 o'i gymharu â 2011

- 3.109 Roedd sgôr canolrifol Tystysgrif Perfformiad Ynni (EPC) ar gyfer tai yng Nghymru yn 2025 yn 68 (sy'n cyfateb i fand D), gyda chartrefi mewn ardaloedd trefol fel arfer yn cael sgôr uwch nag mewn ardaloedd gwledig – o'i gymharu â sgôr Lloegr o 69 (band C).¹⁵⁷
- 3.110 Fflatiau a fflatiau deulawr oedd y math o eiddo mwyaf effeithlon o ran ynni yng Nghymru, gyda sgôr canolrifol o 74 ar gyfer effeithlonrwydd ynni yn 2024–5 (gweler **Ffigur 3.27**)

¹⁵⁷ Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2025). '[Energy efficiency of housing in England and Wales: 2025](#)'.

Ffigur 3.27: Mae fflatiau fel arfer yn fwy effeithlon o ran ynni na mathau eraill o eiddo

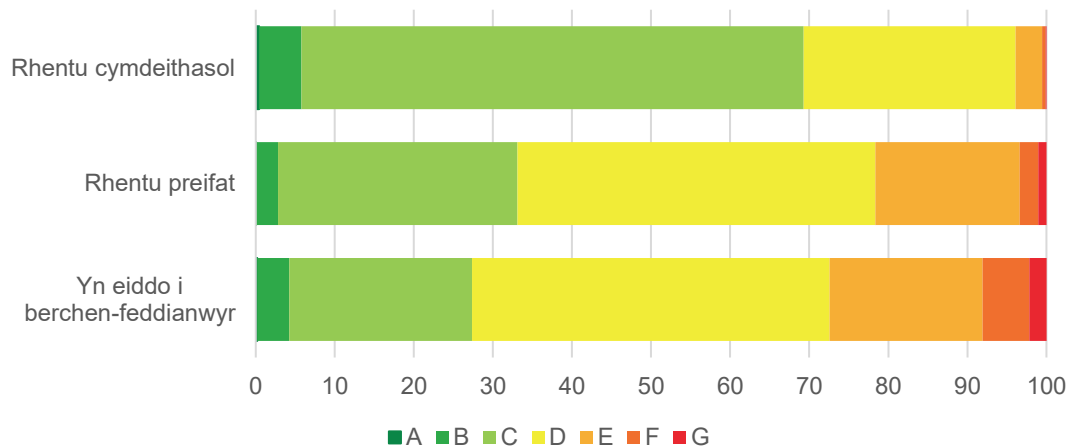
Sgôr canolrifol effeithlonrwydd ynni yn ôl math o eiddo, Cymru 2024–25, echel nad yw'n sero

Ffynhonnell: SYG, Sgôr canolrifol eReithlonrwydd ynni, Nghymru a Lloegr, 2025

3.111 Mae tai cymdeithasol yng Nghymru fel arfer yn fwy effeithlon o ran ynni na chartrefi a berchnogir gan eu preswylwyr neu gartrefi a rentir yn breifat. Tua 69% o dai cymdeithasol sydd â gradd EPC o A–C, o'i gymharu â 33% yn y sector rhentu preifat a 27% o gartrefi a berchnogir gan eu preswylwyr (gweler **Ffigur 3.28**). Mae'r gwahaniaeth hwn yn deillio'n rhannol o'r gofynion rheoleiddiol sy'n cael eu gosod ar wahanol fathau o ddeiliadaeth.

Ffigur 3.28: Mae tai cymdeithasol yng Nghymru fel arfer yn fwy effeithlon o ran ynni na chartrefi a berchnogir gan eu preswylwyr neu gartrefi a rentir yn breifat
Cyfansoddiad bandiau EPC yn ôl deiliadaeth yng Nghymru (2021)

Ffynhonnell: Cyfrifiad SYG 2021, Effeithlonrwydd ynni tai yng Nghymru a Lloegr: 2023

- 3.112 Un o brif ffynonellau defnydd ynni yn y cartref yw gwres canolog, gyda gwahanol ffynonellau gwres canolog yn cael eu hystyried yn fwy neu'n llai effeithlon o ran ynni. Nwy prif gyflenwad oedd y ffynhonnell fwyaf cyffredin o danwydd ar gyfer gwres canolog yng Nghymru, gyda 79% o anheddau yn defnyddio nwy prif gyflenwad. Ar hyn o bryd, o'r eiddo hynny sydd â thystysgrifau EPC, mae gan 1.5% yng Nghymru bympiau gwres. O blith holl awdurdodau lleol Cymru a Lloegr, Ceredigion yng Nghymru oedd â'r ail gyfran uchaf ar 9.5% (y tu ôl i Ganolbarth Suffolk gyda 10.6%).¹⁵⁸
- 3.113 Mae anheddau newydd yn fwy tebygol o gael pwmp gwres wedi'i osod nag anheddau presennol. O'r anheddau newydd yng Nghymru, mae gan 5.5% bympiau gwres wedi'u gosod, o'i gymharu â 1.0% o'r anheddau presennol.¹⁵⁹ Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed i osod 580,000 o bympiau gwres erbyn 2035. Mae'r cynnydd presennol yn sefyll ar tua 22,000 o osodiadau, gyda 6,900 wedi'u hychwanegu yn 2023.¹⁶⁰

Allyriadau Adeiladau

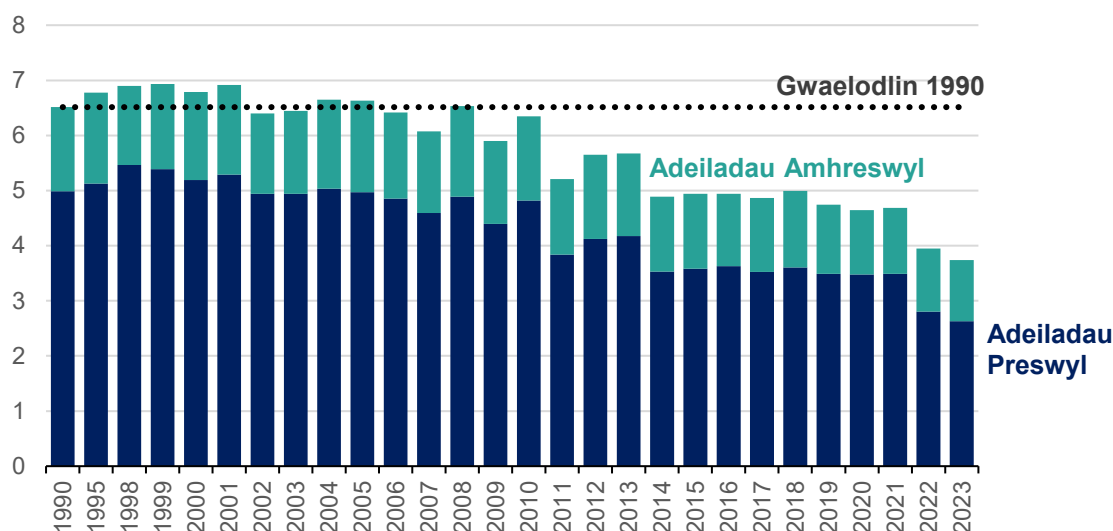
- 3.114 Yn 2023, roedd allyriadau adeiladau yn 3.7 MtCO₂e, sy'n cyfateb i 11% o'r holl allyriadau. Mae'r sector wedi lleihau allyriadau 42.9% ers y flwyddyn sylfaen, gyda gostyngiadau nodedig yn 2011 ac 2022, tra bo'r newidiadau yn y lefelau fel arall wedi bod yn fach.

¹⁵⁸ Y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2025). '[Energy efficiency of housing in England and Wales: 2025](#)'.

¹⁵⁹ Fel uchod.

¹⁶⁰ Llywodraeth Cymru (2025). '[Cynhyrchu Ynni yng Nghymru 2023](#)'.

Ffigur 3.29: Mae allyriadau adeiladau yng Nghymru wedi aros yn is na'r lefel sylfaen ers dros ddegawd ac wedi gostwng ymhellach yn y blynyddoedd diwethaf
Cyfraniad allyriadau (MtCO₂e) y sector adeiladau yng Nghymru

Fynhonnell: Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol

- 3.115 Mae adeiladau preswyl yn cyfrif am 70.4% o gyfanswm allyriadau adeiladau, sy'n cyfateb i 2.6 MtCO₂e. Mae hyn yn cynrychioli'r gyfran isaf ar gofnod, er ei bod yn dal yn fras gymaradwy â'r lefel uchaf o 79.2% a welwyd yn 1998.
- 3.116 Gellir cyflawni'r rhan fwyaf o'r gostyngiadau mewn allyriadau gan y sector adeiladau (preswyl ac anghartrefol) yn bennaf drwy gyfuniad o fesurau effeithlonrwydd ynni a gosod systemau gwresogi carbon isel – yn benodol pypiau gwres. Bydd yn bwysig sicrhau bod systemau gwresogi carbon isel yn hyfyw yn economaidd ac yn hygyrch i gartrefi a busnesau fel ei gilydd, yn enwedig o ystyried y costau cyfalaf cychwynnol uchel sy'n gysylltiedig â'r dechnoleg (a all fod yn rhwystr i'w mabwysiadu).
- 3.117 Mae effeithlonrwydd ynni yn fater trawsbynciol gan ei fod nid yn unig yn cynyddu ein gallu i leihau'r galw am ynni a gwastraff, ond gall hefyd helpu i leddfu tlogi tanwydd. Fodd bynnag, ni fydd gosod pypiau gwres ar ei ben ei hun yn mynd i'r afael â'r heriau hyn, gan fod eu heffeithiolrwydd yn dibynnu ar fesurau ategol megis inswleiddio digonol a gwelliannau ehangach i effeithlonrwydd thermol cartrefi.

Tlogi tanwydd

- 3.118 Mae strategaeth Trechu Tlogi Tanwydd 2021–2035 yn nodi uchelgais hirdymor Llywodraeth Cymru i ddileu tlogi tanwydd difrifol neu barhaus cyn belled ag sy'n rhesymol ymarferol, cyfyngu tlogi tanwydd cyffredinol i ddim mwy na 5% o aelwydydd ar unrhyw adeg, a lleihau o fwy na hanner nifer yr aelwydydd sy'n cael

eu hystyried yn 'agored i risg' o gymharu â lefelau 2018.¹⁶¹ Mae'r amcangyfrifon diweddaraf a fodelwyd ar gyfer 2024 yn dangos bod Cymru yn dal yn bell o gyrraedd y nodau hyn, gyda thua 340,000 o aelwydydd (25%) ar hyn o bryd mewn tldi tanwydd, gan gynnwys tua 63,000 o aelwydydd (5%) sy'n profi tldi tanwydd difrifol a 215,000 arall (16%) sy'n cael eu hasesu fel rhai mewn perygl.¹⁶²

3.119 Mae Llywodraeth Cymru wedi ceisio codi safonau effeithlonrwydd ynni cartrefi aneffeithlon ar draws sawl math o denantiaeth drwy gyfres o raglenni. Mae hyn yn cynnwys Cartrefi Gwyrdd Cymru, sy'n targedu aelwydydd perchnogion-preswyl sy'n- gallu- talu er mwyn cefnogi gwelliannau sy'n gwella perfformiad ynni, a'r Rhaglen Cartrefi Cynnes, sy'n cynnwys y cynlluniau Nyth a'r cyn-gynllun Arbed.¹⁶³ Mae'r cynllun Nyth yn darparu gwelliannau effeithlonrwydd ynni am ddim i aelwydydd incwm isel er mwyn lleihau tldi tanwydd a chefnogi datgarboneiddio, tra bo Arbed wedi gweithredu fel prif gynllun adnewyddu ar sail ardal y Llywodraeth, gan ddarparu inswleiddio, systemau gwresogi effeithlon a gwelliannau eraill i strwythur adeiladau mewn rhai o gymunedau mwyaf difreintiedig Cymru. Ers 2011, mae'r cynllun Nyth ar ei ben ei hun wedi darparu mesurau effeithlonrwydd ynni am ddim i dros 60,000 o aelwydydd.¹⁶⁴ Nod y rhaglenni hyn yw lleihau tldi tanwydd, hybu adfywio economaidd, a lleihau allyriadau.

3.120 Maes arall lle mae Llywodraeth Cymru wedi helpu i ddatgarboneiddio'r sector preswyl yw tai cymdeithasol, a gefnogir yn bennaf drwy'r Rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio (ORP). Mae'r ORP yn ariannu landlordiaid cymdeithasol i gynllunio a chyflawni llwybrau ailaddasu cartrefi cyfan sy'n rhoi'r ffabrig yn gyntaf, gan gefnogi datgarboneiddio hirdymor y sector.¹⁶⁵ Mae'n ofynnol i dai cymdeithasol fodloni Safon Ansawdd Tai Cymru (WHQS), sef set o ddangosyddion sy'n diffinio beth yw cartref o ansawdd da, ac mae Llywodraeth Cymru wedi darparu cyllid i awdurdodau lleol ac i landlordiaid cymdeithasol cofrestredig i'w helpu i gynnal a gwella eu stoc yn unol â'r safon hon.¹⁶⁶ Un o'r gofynion i fodloni'r WHQS yw bod cartrefi'n fforddiadwy i'w gwresogi ac yn cael yr effaith amgylcheddol leiaf posibl. O dan WHQS 2023, mae hyn yn cynnwys cyrraedd lefel isafswm effeithlonrwydd ynni sy'n cyfateb i Fand EPC C (SAP 75) ar gyfer pob annedd erbyn 2030.¹⁶⁷

¹⁶¹ Llywodraeth Cymru (2021). '[Trechu Tldi Tanwydd 2021 i 2035](#)'.

¹⁶² Llywodraeth Cymru (2025). 'Tldi Tanwydd: Amcangyfrifon Wedi eu Modelu ar gyfer Cymru: hyd at Hydref 2024'.

¹⁶³ Llywodraeth Cymru (2023). '[Yr iteriad nesaf o'r Rhaglen Cartrefi Clyd: gwersi a ddysgwyd](#)'.

¹⁶⁴ Llywodraeth Cymru (dim dyddiad). '[Cynllun Cartrefi Clyd Nyth](#)'. [Cyrchwyd 10 Chwefror 2026]

¹⁶⁵ Llywodraeth Cymru (2021). '[Y Rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio](#)'.

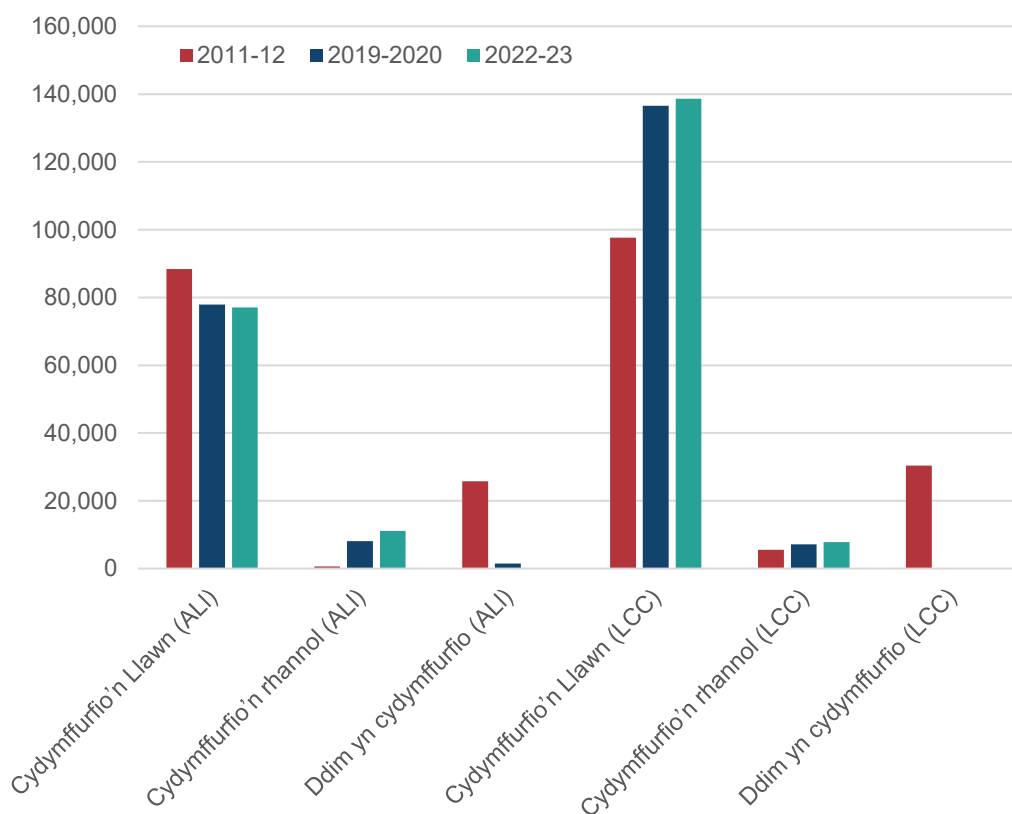
¹⁶⁶ Llywodraeth Cymru (2019). '[Safon ansawdd tai Cymru: trosolwg](#)'.

¹⁶⁷ Llywodraeth Cymru (2024). '[Safon ansawdd tai Cymru 2023](#)'.

3.121 Roedd monitro cydymffurfiaeth â'r WHQS yn cynnwys casglu data ar berfformiad ynni cartrefi cymdeithasol, gyda rhai asesiadau'n defnyddio sgôr SAP o tua 65 fel meincnod dangosol ar gyfer effeithlonrwydd ynni.¹⁶⁸ Mae cydymffurfiaeth wedi gwella'n sylweddol dros y ddegawd ddiwethaf. Erbyn 2022–23, aseswyd pob un o'r 88,211 o unedau tai cymdeithasol sy'n eiddo i awdurdodau lleol fel rhai'n cydymffurfio'n rhannol neu'n llawn, cynnydd sylweddol o 20,531 o 88,353 o anheddau (23%) yn 2011–12. Yn yr un modd, cyrhaeddodd y stoc sy'n eiddo i landlordiaid cymdeithasol cofrestredig 100% o gydymffurfiaeth ranol neu llawn yn 2022–23, o'i chymharu â 54% yn 2011–12 (71,623 o 133,562 o anheddau) – gweler **Ffigur 3.30**. Mae tai cymdeithasol yn gyson yn dangos perfformiad effeithlonrwydd ynni uwch na mathau eraill o denantiaeth (gweler **Ffigur 3.28**).

Ffigur 3.30: Mae effeithlonrwydd ynni tai cymdeithasol wedi gwella, heb unrhyw anheddau o dan SAP 65 yn stoc awdurdodau lleol na stoc landlordiaid cymdeithasol cofrestredig yn y data diweddaraf.

Stoc tai cymdeithasol sydd â sgôr SAP o 65 neu uwch, wedi'i rannu yn ôl awdurdodau lleol (ALl) a landlordiaid cymdeithasol cofrestredig (RSL)

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru (Cydymffurfiaeth â'r Safon Ansawdd Tai Cymru gyffredinol yn ôl darparwr a mesur)

¹⁶⁸Llywodraeth Cymru (2023). '[Cydymffurfiaeth gyffredinol â Safon Ansawdd Tai Cymru yn ôl darparwr a mesur](#)'.

Ymyriadau Tai

Rhesymeg y Ddyfais

- 3.122 Mae gwella effeithlonrwydd ynni cartrefi a lliniaru tloidi tanwydd yng Nghymru yn hanfodol ar gyfer iechyd y cyhoedd a nodau amgylcheddol. Mae amodau tai annigonol – megis cartrefi oer, llaith neu heb inswleiddio da – yn gysylltiedig yn gryf â chanlyniadau iechyd negyddol, gan gynnwys afiechydon anadlol a chardiofasgwlaidd a marwolaeth gormodol dros y gaeaf. Ar yr un pryd, mae cartrefi aneffeithlon yn cyfrannu at newid yn yr hinsawdd: allyrodd adeiladau preswyl 3.7 MtCO₂e yn 2023. Mae tua 25% o aelwydydd yng Nghymru ar hyn o bryd yn byw mewn tloidi tanwydd – sy'n golygu na allant fforddio cadw eu cartrefi'n ddigon cynnes – sef sefyllfa sy'n arwain at galedi i drigolion ac at fwy o ddefnydd ynni (a mwy o allyriadau) oherwydd systemau gwresogi ac inswleiddio hen ffasiwn.¹⁶⁹
- 3.123 Mae mynd i'r afael â'r materion hyn yn flaenoriaeth genedlaethol. Mae Cymru'n anelu at ddileu tloidi tanwydd difrifol a haneru cyfanswm yr aelwydydd sy'n byw mewn tloidi tanwydd erbyn 2035, wrth wneud cynnydd tuag at sero net o ran allyriadau tai. Mae cyflawni'r targedau hyn yn gofyn am fuddsoddiad cyfalaf mewn uwchraddio tai lle mae grymoedd y farchnad ar eu pennau eu hunain yn methu â darparu.

Rhaglenni Ôl-osod Tai

- 3.124 Gall rhaglenni ôl-osod tai sy'n gwella effeithlonrwydd ynni gefnogi nodau rhaglenni ysgogi economaidd drwy gynorthwyo'r gweithluoedd presennol a chreu swyddi newydd, hybu gweithgarwch economaidd mewn sectorau allweddol sy'n llafur-ddwys, a chyflwyno manteision hirdymor megis cystadleurwydd uwch, lleihad mewn allyriadau nwyon tŷ gwydr, gwell fforddiadwyedd ynni a biliau is.¹⁷⁰
- 3.125 Gellir defnyddio cynlluniau ar sail ardal neu gynlluniau wedi'u targedu i gyflawni uwchraddiadau cynhwysfawr i ffabrig adeiladau a systemau gwresogi – gan gynnwys inswleiddio, awyru a gwresogi carbon isel – er mwyn lleihau'r galw am ynni a gwella cysur thermol. Gall rhaglenni o'r fath helpu i fynd i'r afael â rhwystrau cyfalaf a chydlynu drwy ariannu cynllunio cam cynnar, darparu cymorthdaliadau ar gyfer mesurau cost-uchel (er enghraifft, inswleiddio waliau solet), a chefnogi seilwaith cyflawni megis asiantaethau ôl-osod rhanbarthol, datblygu'r gadwyn gyflenwi a sgiliau. Gall yr ymyriadau hyn hefyd leihau'r risg sy'n gysylltiedig â buddsoddi mewn cartrefi anodd eu trin a galluogi cyfuno'r galw i ostwng costau

¹⁶⁹ Llywodraeth Cymru (2025). '[Datganiad Ysgrifenedig: Tloidi Tanwydd](#)'.

¹⁷⁰ Yr Asiantaeth Ynni Ryngwladol (2020). '[Energy efficiency and economic stimulus](#)'.

unedol, naill ai drwy ffrydiau cyllido newydd neu drwy fanteisio ar raglenni presennol.

- 3.126 Gwnaeth rhaglen Arbed Llywodraeth Cymru ôl-osod dros 1,000 o gartrefi yn 2020–21, gan sicrhau gostyngiad cyfartalog o 39,682 MJ yn y defnydd o ynni, arbedion biliau blynyddol o £327 a lleihad o 2.37 tCO₂ fesul eiddo.¹⁷¹ Nododd gwerthusiadau well cysur a chanlyniadau iechyd, er bod lliniaru tloidi tanwydd yn llawn wedi'i gyfyngu gan anwadalrwydd prisiau ynni ac effeithiau adlam ymddygiadol.¹⁷²

Pympiau Gwres Cartref Unigol

- 3.127 Mae pypiau gwres yn cynnig dewis amgen hynod effeithlon a charbon isel i wresogi traddodiadol, gan weithredu tua thair gwaith yn fwy effeithlon na boeleri tanwydd ffosil confensiynol. Mae eu hymgorffori'n golygu disodli systemau nwy neu olew presennol â phympiau gwres aer neu dir, gan alluogi lleihad sylweddol mewn allyriadau domestig.
- 3.128 Er mwyn hybu mabwysiadu, mae Llywodraeth y DU yn cynnig grant gosod o £7,500, ynghyd â benthyciadau di-log sydd ar gael drwy Green Homes Wales.¹⁷³ Gall ymyriadau pellach gefnogi cynlluniau presennol drwy dargedu gosodiadau mewn aelwydydd incwm isel neu rai oddi ar y grid nwy, cefnogi rhaglenni ôl-osod tai cymdeithasol ehangach, ac annog mabwysiadu o fewn y sector rhentu preifat. Gellir defnyddio cyllid hefyd ar gyfer prosiectau arddangos ac i gryfhau gallu'r gadwyn gyflenwi drwy ddatblygu sgiliau a chefnogi'r farchnad yn y camau cynnar.
- 3.129 Ceir enghraifft ymarferol o effaith cymorth ôl-osod wedi'i dargedu yng Nghymru mewn ymyriad a ariennir gan ECO4 yng Nghonwy. O dan Rhwymedigaeth Cwmnïau Ynni Llywodraeth y DU, sy'n ariannu uwchraddiadau effeithlonrwydd ynni ar gyfer aelwydydd incwm isel, derbyniodd eiddo mewn tloidi tanwydd becyn ôl-osod cynhwysfawr wedi'i ariannu'n llawn yn cynnwys pwmp gwres ffynhonnell aer, mesurau inswleiddio uwch, a phaneli solar ffotofoltaidd ar y to. Gwnaeth yr ymyriad hwn godi sgôr EPC y cartref o Fand F i Fand B, gan ddarparu gostyngiadau blynyddol amcangyfrifedig o £2,230 yn y biliau ynni, ynghyd â lleihad sylweddol mewn allyriadau carbon a gwell cysur thermol.¹⁷⁴

¹⁷¹ Llywodraeth Cymru (2022). '[Adroddiad Blynyddol Arbed 2020/21](#)'.

¹⁷² Atkinson and others (2015). '[Did ARBED I Save Energy in Wales' Deprived Dwellings](#)'. Energy Procedia, c83 t444-453

¹⁷³ Llywodraeth Cymru (2025). '[Cael pwmp gwres](#)'.

¹⁷⁴ North Wales Retrofit (dim dyddiad). '[Abergele Home Benefits from ECO4 Energy Makeover](#)'.

Solar ffotovoltaidd a Storio Batri ar gyfer Cartrefi Incwm Isel

- 3.130 Gosod paneli solar ar doeau a systemau storio batri i alluogi cartrefi incwm isel i gynhyrchu a storio trydan adnewyddadwy, gan leihau dibyniaeth ar ynni'r grid a gwella gwydnwch.
- 3.131 Gall ymyriadau gynnwys cymorth tuag at gostau cyfalaf a chaffael swmp – gan ostwng prisiau ac integreiddio solar ffotovoltaidd a storio batri i raglenni ôl-osod ehangach. Gellir hwyluso partneriaethau â darparwyr ynni a landlordiaid cymdeithasol hefyd er mwyn graddio'r cyflenwi.
- 3.132 O dan Raglen Ôl-osod Wedi'i Optimeiddio Llywodraeth Cymru, llwyddodd gosodiadau ffotovoltaidd yn unig mewn tai cymdeithasol i gyflawni tua 65% o hunan-ddefnydd ar y safle, gan leihau costau ynni blynyddol tua £430.¹⁷⁵ Pan ychwanegwyd storio batri, cynyddodd hunan-ddefnydd i tua 95%, gyda'r arbedion blynyddol yn codi i £650. Mae prosiectau peilot yn dangos y gall systemau batri ffotovoltaidd cyfun leihau dibyniaeth ar y grid yn sylweddol a gwella fforddiadwyedd i aelwydydd incwm isel.

Rheolyddion Clyfar a Rheoli Ynni

- 3.133 Gall defnyddio thermostatau clyfar a systemau rheoli ynni i optimeiddio amserlenni gwresogi leihau gwastraff ynni, a darparu data amser-go-iawn i drigolion a landlordiaid. Mae thermostatau clyfar wedi arbed £325 miliwn i Brydeinwyr ar filiau ynni dros 10 mlynedd.¹⁷⁶
- 3.134 Gall ymyriadau gynnwys ariannu cyflwyniadau ar raddfa fawr mewn tai cymdeithasol, integreiddio rheolyddion clyfar i becynnau ôl-osod, a chefnogi llwyfannau data ar gyfer monitro cyflwr tai. Gellir hefyd cyfeirio cymorth tuag at fodelau dosbarthu a arweinir gan y gymuned a mentrau hyfforddi.
- 3.135 Mae thermostatau clyfar Switchee yn darparu offeryn sy'n seiliedig ar ddata i ddarparwyr tai cymdeithasol fonitro cyflwr eiddo, tra'n cefnogi cysur tenantiaid ac yn lleihau costau ynni.¹⁷⁷ Drwy ddefnyddio SIM symudol integredig yn hytrach na Wi-Fi, mae'r dyfeisiau'n dysgu patrymau presenoldeb i leihau gwresogi di-angen, gan gyflawni arbedion ynni amcangyfrifedig o 10–15%. Maent hefyd yn rhoi rhybuddion cynnar am dan-wresogi ac am risg llwydni, gan alluogi camau ataliol mewn pryd.

¹⁷⁵ Llywodraeth Cymru ac Urban Robotics and Analytics (2025). '[Astudiaeth Achos Y Rhaglen Ôl-osod er mwyn Optimeiddio \(ORP\) - Systemau ffotovoltaig \(PV\) a batri](#)'.

¹⁷⁶ Centrica (2023). '[Smart thermostats save Brits £325 million on energy bills over 10 years](#)'.

¹⁷⁷ Ashen (2017). '[Switchee / Helping landlords cut costs and fight fuel poverty](#)'.

Peilota Dulliau Arloesol e.e. Aildefnyddio Gwres Gwastraff

- 3.136 Mae dulliau cynyddol arloesol ar gyfer gwresogi carbon isel, gan gynnwys systemau sy'n dal ac yn aildefnyddio gwres gwastraff o ganolfannau data dosbarthedig a seilwaith digidol i ddarparu gwres domestig cost isel. Gellid cyflymu'r cyflwyno drwy ymyriadau sy'n ariannu prosiectau peilot arloesol, yn lleihau risg treialon cynnar, ac yn dod â darparwyr technoleg, sefydliadau tai a rheoleiddwyr at ei gilydd, ynghyd â chefnogaeth ar gyfer asesiadau dichonoldeb ac integreiddio â systemau ynni lleol.
- 3.137 Mae SHIELD yn fenter gan UK Power Networks sy'n anelu at hwyluso pontio mwy cynhwysol tuag at Sero Net drwy gefnogi aelwydydd incwm isel – yn enwedig y rhai mewn tai cymdeithasol neu deiliadaeth bregus eraill – sy'n wynebu rhwystrau o ran fforddio gwresogi digonol neu gael mynediad at dechnolegau carbon isel.¹⁷⁸ Dangosodd peilot sy'n cael ei ddatblygu yn Essex botensial aildefnyddio gwres o ganolfannau data dosbarthedig: gostyngodd aelwyd ei chostau gwresogi misol o tua £375 i £40 drwy gynnal micro ganolfan ddata, gyda'r gwres gwastraff yn cael ei ailgyfeirio i system wresogi'r cartref.¹⁷⁹ Mae'r model hwn bellach yn cael ei archwilio ymhellach drwy raglen SHIELD fel dull y gellir ei raddio i ddarparu gwres cost isel a charbon isel i aelwydydd sy'n byw mewn tlodi tanwydd.

Crynodeb

- 3.138 Mae'r ymyriadau hyn yn mynd i'r afael ag aflwyddiannau marchnad yn y sector tai drwy alluogi buddsoddiad cyfalaf sy'n lleihau tlodi tanwydd ac yn cefnogi datgarboneiddio defnydd ynni preswyl. Drwy ganolbwyntio gweithgarwch mewn meysydd lle mae buddsoddiad preifat yn gyfyngedig oherwydd risg, cost neu rwystrau cyd-gysylltu, gall y mesurau hyn hwyluso cyflwyno atebion ar raddfa fawr sy'n darparu canlyniadau teg, carbon isel ac effeithiol o ran cost. Mae hyn, yn ei dro, yn cyfrannu at nodau ehangach megis dileu tlodi tanwydd, datgarboneiddio cartrefi a chynhyrchu manteision ehangach gan gynnwys creu swyddi gwyrdd a gwella iechyd y cyhoedd drwy dai cynhesach a mwy diogel.

¹⁷⁸ UK Power Networks (dim dyddiad). '[SHIELD](#)'. [Cyrchwyd 28 Ionawr 2026].

¹⁷⁹ BBC News (2025). '[I heat my Essex home with a data centre in the shed](#)'.